

EDİTÖR PROF. DR. MURAT KILIÇ

İÇ MİMARLIK VE TASARIM

Alanında Uluslararası
Güncel Yaklaşımlar

Haziran 2026

SERÜVEN
YAYINEVİ

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • C. Cansın Selin Temana

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Serüven Yayınevi

Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2026

ISBN • 978-625-8810-50-9

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz. The right to publish this book belongs to Serüven Publishing. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Serüven Yayınevi / Serüven Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA

Telefon / Phone: 05437675765

web: www.seruyenyayinevi.com

e-mail: seruyenyayinevi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇ MİMARLIK ALANINDA ULUSLARARASI GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

EDİTÖR **PROF. DR. MURAT KILIÇ**

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

VİNİL YER DÖŞEME TEKNOLOJİLERİ: GLOBAL ÜRETİM, MALZEME SINIFLANDIRMASI VE İÇ MİMARLIK UYGULAMALARI..... 1

Ali KEMER

BÖLÜM 2

ALTERNATİF TURİZMDE DENEYİM ODAKLI BUNGALOV KONAKLAMALARI: TRABZON / ARAKLI ÖRNEĞİ..... 23

Buse Nur KORKMAZ

Muteber ERBAY

BÖLÜM 3

OTİZMLİ ÇOCUKLAR İÇİN ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNDE İZOLE DUYUSAL REGÜLASYON ALANLARI: İÇ MİMARLIKTAKİ TASARIM KRİTERLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME..... 43

Seçil FERAHBAŞ

Kurt Orkun AKTAŞ

BÖLÜM 4

CUMHURİYET DÖNEMİ ENDÜSTRİ YAPILARINDA YENİDEN İŞLEVLENDİRME: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARI ÜZERİNDEN BİR ANALİZ..... 63

Z.Berrin ÇABA

K.Orkun AKTAŞ

VİNİL YER DÖŞEME TEKNOLOJİLERİ: GLOBAL ÜRETİM, MALZEME SINIFLANDIRMASI VE İÇ MİMARLIK UYGULAMALARI

“ ”

Ali KEMER¹

¹ Dr. Öğr. Gör. Ali KEMER İstanbul Aydın University, Department of Interior Architecture
ORCID: 0009-0000-4417-3948

1. GİRİŞ

Yer döşeme malzemeleri, iç mekân tasarımının temel bileşenlerinden birini oluşturmakta ve kullanıcı konforunu, mekânın estetik kimliğini ve fonksiyonel performansını doğrudan etkilemektedir. Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren geleneksel ahşap, taş ve seramik malzemelere alternatif olarak geliştirilen vinil esaslı yer döşemeler, günümüzde küresel ölçekte en hızlı büyüyen yer kaplama segmentlerinden birini temsil etmektedir.

Vinil yer döşeme kavramı, polimer bazlı, çok katmanlı yapıya sahip geniş bir ürün ailesini kapsamaktadır. Bu aile içinde; Lüks Vinil Karo (Luxury Vinyl Tile – LVT), Lüks Vinil Tahta (Luxury Vinyl Plank – LVP), Taş Plastik Kompozit (Stone Plastic Composite – SPC) ve Ahşap Plastik Kompozit (Wood Plastic Composite – WPC) gibi alt kategoriler yer almaktadır. Her bir alt kategori, farklı kompozisyon oranları, katman yapıları ve performans özellikleriyle birbirinden ayrılmakta; bu farklılıklar mekân seçimi kararlarını doğrudan belirlemektedir. Küresel yer döşeme pazarına ilişkin araştırmalar, vinil esaslı ürünlerin pazar payının 2022-2030 döneminde yıllık ortalama yüzde yedi ile dokuz arasında büyüyeceğini öngörmektedir (Grand View Research, 2023). Bu büyümenin arkasında yatan başlıca nedenler arasında düşük bakım gereksinimi, yüksek nem direnci, kolay uygulama sistemleri ve geniş tasarım yelpazesi sayılabilir.

Bu çalışma; vinil yer döşeme malzemelerinin teknik sınıflandırmasını, global üretim dinamiklerini, temel performans parametrelerini ve iç mimarlık bağlamındaki uygulama kriterlerini akademik bir çerçevede ele almayı amaçlamaktadır. Çalışma, iç mimarlar, tasarımcılar ve yapı malzemeleri alanında uzmanlaşmış akademisyenler için referans niteliğinde bir kaynak oluşturmayı hedeflemektedir.

2. VİNİL YER DÖŞEME MALZEMELERİNİN TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Vinil (polivinil klorür – PVC), 1920’li yıllarda keşfedilmiş sentetik bir polimerdir. İlk ticari vinil zemin ürünleri 1930’lu yıllarda ABD’de piyasaya sürülmüş; ancak dönemin sert ve düz yüzeyli yapısı, bu ürünlerin kullanım alanını oldukça kısıtlamıştır. 1970’li ve 1980’li yıllarda çok katmanlı baskı teknolojisinin gelişmesiyle birlikte, gerçek ahşap ve taş dokularını taklit eden desen katmanları üretilebilir hâle gelmiş ve ürünler konut piyasasında yaygınlaşmaya başlamıştır.

Günümüz teknolojisinde vinil yer döşemeler, en az dört temel katmandan oluşan sofistike yapılara kavuşmuştur: alt taşıyıcı (core) katman, baskı (desen) katmanı, giyim direnci sağlayan aşınma (wear layer) katmanı ve

yüzey işlem (UV koruyucu, polyüretan kaplama) katmanı. Bu çok katmanlı mimari, ürünlere hem estetik çeşitlilik hem de üstün teknik performans kazandırmaktadır. 2000’li yılların başında Belçika merkezli Unilin şirketinin geliştirdiği ‘click’ kilit sistemi, vinil yer döşeme pazarında devrim niteliğinde bir dönüşüm yaratmıştır. Yapıştırıcı gerektirmeyen bu uygulama yöntemi, döşeme süresini kısaltmış ve malzemeyi neredeyse her mekânda kolaylıkla uygulanabilir kılmıştır.

3. VINİL YER DÖŞEME MALZEMELERİNİN SINIFLANDIRMASI

3.1. Lüks Vinil Karo (LVT – Luxury Vinyl Tile)

LVT, çok katmanlı vinil ürünlerin ilk nesil temsilcisi olup kare ya da dikdörtgen karo formatında üretilmektedir. Genel olarak 2 mm ile 5 mm arasında değişen kalınlığa sahip olan LVT’nin taşıyıcı katmanı saf PVC ya da cam elyaf takviyeli PVC’den oluşmakta, üst kısmında ise 0,2 mm ile 0,7 mm kalınlığında bir aşınma katmanı bulunmaktadır. Isı ve nem karşısında hafif boyutsal değişim gösterebilmesi, bu ürünün temel sınırlılığını teşkil etmektedir.

3.2. Lüks Vinil Tahta (LVP – Luxury Vinyl Plank)

LVP, LVT ile aynı çok katmanlı yapıya sahip olmakla birlikte; uzun, dar tahta formatında üretilmektedir. Ahşap parke görünümünü taklit eden bu ürün, konut projelerinde ve orta ölçekli ticari alanlarda yaygın biçimde tercih edilmektedir. Esnekliği sayesinde hafif eğrisel zeminlere uyum sağlayabilmekte; bu özelliği onu WPC ve SPC’den ayıran temel etkenlerden biri kılmaktadır.

3.3. Taş Plastik Kompozit (SPC – Stone Plastic Composite)

SPC, günümüzde vinil yer döşeme pazarının en dinamik segmentini oluşturmaktadır. Taşıyıcı çekirdeği, kalsiyum karbonat (kireçtaşı tozu), PVC ve stabilizatör katkılardan oluşan sert ve yoğun bir kompozitten meydana gelmektedir. Bu yapı, ürüne olağanüstü boyutsal kararlılık kazandırmakta; SPC’nin ısı ve nem değişimlerine bağlı genleşme ve büzülmesini neredeyse sıfıra yakın bir düzeyde tutmaktadır. Katman kalınlığı tipik olarak 4 mm ile 8 mm arasında değişmekte olup, çoğu ürün fabrikasyon olarak uygulanan ses yalıtım altlığı (underlay) ile birlikte sunulmaktadır.

3.4. Ahşap Plastik Kompozit (WPC – Wood Plastic Composite)

WPC, taşıyıcı çekirdeğinde PVC ile ahşap unu ya da bambu tozu karışımı kullanmaktadır. Bu formülasyon, ürüne SPC’ye kıyasla daha yumuşak ve ılık bir yüzey hissi sağlamaktadır. Kalınlığı genellikle 6 mm ile 12 mm arasında

olan WPC, ayak altında konfor ve doğal ses sönümleme özellikleri nedeniyle konut uygulamalarında tercih edilmektedir. Bununla birlikte, SPC'ye kıyasla daha düşük boyutsal kararlılığı ve daha yüksek kalınlık profili, WPC'nin ticari kullanımdaki yaygınlığını sınırlamaktadır.

3.5. Esnek Vinil (Flexible Vinyl / Heterojen Vinil)

Esnek vinil yer döşemeler, özellikle sağlık, eğitim ve endüstriyel mekan uygulamalarında tercih edilen rulo ya da karo formatında üretilmektedir. Homojen ve heterojene olmak üzere iki alt kategoriye ayrılan bu ürünler, antimikrobiyal katkılar, iletken özellikler ve kimyasal direnç gibi özel performans özellikleriyle donatılabilmektedir. Tarkett, Forbo ve Armstrong bu alanda küresel ölçekte öne çıkan üreticilerdir.

Malzeme	Çekirdek	Kalınlık (mm)	Esneklik	Nem Direnci	Boyutsal Kararlılık
LVT	Saf PVC / Cam elyaf	2–5	Orta	Yüksek	Orta
LVP	Saf PVC	3–5	Yüksek	Yüksek	Orta
SPC	PVC + Kalsiyum Karbonat	4–8	Düşük	Çok Yüksek	Çok Yüksek
WPC	PVC + Ahşap Unu	6–12	Orta	Yüksek	Orta-Yüksek
Esnek Vinil (Rulo)	Saf PVC (plastize)	2–4	Çok Yüksek	Yüksek	Orta

Tablo 1. Vinil Yer Döşeme Alt Kategorilerinin Temel Özellikleri

4. GLOBAL ÜRETİM: HANGİ ÜLKELER, NASIL ÜRETİYOR?

4.1. Çin Halk Cumhuriyeti

Çin, küresel vinil yer döşeme üretiminin yaklaşık yüzde yetmiş ile seksenini tek başına karşılamaktadır (Statista, 2023). Guangzhou, Shenzhen, Changzhou ve Wuxi başta olmak üzere pek çok imalat merkezi, dev kapasiteli üretim tesislerine ev sahipliği yapmaktadır. Düşük işgücü maliyeti, hammaddeye erişim kolaylığı ve olgunlaşmış tedarik zinciri, Çin'in bu alandaki rekabetçi üstünlüğünün temel kaynaklarıdır. Bununla birlikte, son yıllarda artan ücretler ve çevre mevzuatı nedeniyle bazı üreticiler Vietnam ve Kamboçya gibi komşu ülkelere kapasite kaydırmaya başlamıştır.

Çin menşeli SPC ve LVT ürünleri, başta ABD, Avrupa Birliği ve Avustralya olmak üzere küresel pazarlara ihraç edilmektedir. Ancak ABD'nin 2018 yılında başlattığı ticaret savaşı kapsamında Çin menşeli vinil yer döşemelere

uygulanan ek gümrük tarifeleri, ihracat rakamlarını olumsuz etkilemiş ve üreticileri farklı pazar stratejileri geliştirmeye yöneltmiştir.

4.2. Amerika Birleşik Devletleri

ABD, özellikle SPC kategorisinde hem büyük bir tüketici hem de giderek güçlenen bir üretici konumundadır. Shaw Industries, Mohawk Flooring ve Armstrong Flooring gibi köklü yerli üreticiler, yurtiçi talebe yanıt vermek amacıyla üretim kapasitelerini genişletmektedir. Güney eyaletlerinde kurulan yeni tesisler, istihdam ve tedarik zinciri lokalizasyonu açısından önem taşımaktadır.

4.3. Belçika ve Batı Avrupa

Belçika, Unilin (IVC grubu) ve Beaulieu International gibi dünya liderlerinin merkezine ev sahipliği yapmasıyla vinil yer döşeme sektörünün inovasyon merkezi konumundadır. Avrupa'da üretilen vinil ürünler, genellikle daha yüksek aşınma katmanı kalınlığı, daha sıkı formaldehit ve VOC (uçucu organik bileşik) sınır değerleri ile ayırt edilmektedir. FloorScore ve CE işareti gibi sertifikalar Avrupalı üreticilerin temel rekabet araçlarından birini oluşturmaktadır.

4.4. Güneydoğu Asya: Vietnam, Kamboçya, Endonezya

Çin'deki ticaret tarife baskısının etkisiyle Vietnam, 2019 yılından itibaren vinil yer döşeme ihracatında en hızlı büyüyen kaynak ülke hâline gelmiştir. Ho Chi Minh Şehri ve Binh Dương bölgelerinde kurulan fabrikalar, önde gelen Çinli ve Koreli üreticilerin doğrudan yatırımlarıyla büyümüş; ABD ve Avrupalı distribütörlerin talepleri doğrultusunda yüksek kaliteli SPC ve LVT üretimine yönelmiştir.

Ülke / Bölge	Küresel Pay (%)	Güçlü Olduğu Kategori	Hedef Pazarlar
Çin	70–80	LVT, LVP, SPC, WPC	ABD, AB, Avustralya
ABD	6–8	SPC, LVT	İç Pazar
Belçika / Batı Avrupa	5–7	LVT, LVP, Esnek Vinil	AB, Orta Doğu
Vietnam	4–6	SPC, LVT	ABD, AB
Güney Kore	2–3	LVT, Özel Ürünler	Asya-Pasifik
Diğerleri	3–5	Karışık	Bölgesel

Tablo 2. Ülkelere Göre Küresel Vinil Yer Döşeme Üretim Payı (2023 Tahmini)

5. ÜRETİM SÜREÇLERİ

5.1. SPC Üretim Süreci

SPC üretiminde temel hammaddeler PVC reçinesi, kalsiyum karbonat (CaCO_3), plastikleştirici, stabilizatör ve renklendiricilerdir. Üretim süreci şu aşamalardan oluşmaktadır:

1. Harmanlama (Compounding): Ham maddeler belirli oranlarda karıştırılarak homojen bir PVC bileşiği elde edilir. Kalsiyum karbonat oranı genellikle ağırlıkça yüzde elli ile yetmiş arasında değişmektedir.

2. Ekstrüzyon: Bileşik, çift vidalı ekstrüder makinesinde ısıtılarak levha hâline getirilir. Bu aşamada malzemenin yoğunluğu ve boyutsal kararlılığı belirlenir.

3. Takviye Katmanı Laminasyonu: Cam elyaf veya PET dokuma takviye katmanı, sıcak pres yöntemiyle çekirdek levhaya yapıştırılır.

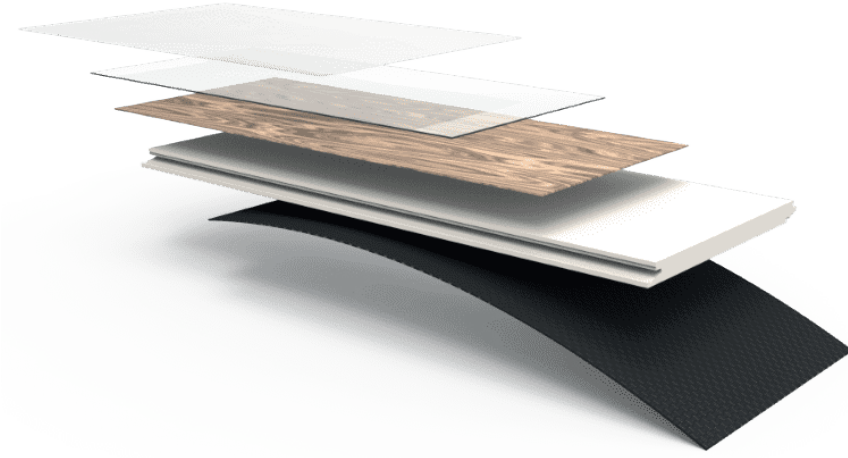
4. Desen Katmanı Baskısı: Dijital baskı teknolojisiyle ahşap, taş ya da soyut motifler içeren dekoratif film katmanı uygulanır.

5. Aşınma Katmanı (Wear Layer) Laminasyonu: Şeffaf polyüretan veya akrilik kaplı PVC wear layer sıcak pres ile birleştirilir. Bu katmanın kalınlığı ürünün dayanım sınıfını belirler.

6. Profil Frezeleme ve Click Kilidi: Levhalar kesilip boyutlandırıldıktan sonra kenarlarına CNC makineleriyle click profilleri frezelenir.

5.2. LVT / LVP Üretim Süreci

LVT ve LVP üretimi, SPC'ye benzer aşamaları izlemekle birlikte çekirdek katmanda kalsiyum karbonat kullanılmamaktadır. Bu nedenle ürünler daha esnek fakat daha düşük boyutsal kararlılığa sahip olmaktadır. Taşıyıcı katman, ince PVC levhalar hâlinde ya da cam elyaf takviyeli PVC olarak üretilmekte; üzerine baskı ve aşınma katmanları lamine edilmektedir. Esnek yapısı nedeniyle LVT ve LVP, yapıştırma yöntemiyle de uygulanabilmekte; bu durum bazı ticari projelerde avantaj sağlamaktadır.

Şekil 1: SPC katmanları

6. TEKNİK ÖZELLİKLER VE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

6.1. Kalınlık ve Boyutlar

Vinil yer döşeme ürünlerinin kalınlığı, yalnızca dayanıklılığı değil; aynı zamanda kapı altlığı boşlukları, kapı eşikleri ve halihazırda mevcut zemin kaplama yüksekliğiyle uyumluluk gibi iç mimarlık uygulamalarını doğrudan etkileyen kritik bir parametredir. Kalınlık arttıkça ürünün alt zemin düzensizliklerini örtme kapasitesi de artmaktadır.

Ürün	Toplam Kalınlık	Wear Layer Kalınlığı	Standart En (mm)	Standart Boy (mm)	Format
LVT	2,0–5,0 mm	0,2–0,55 mm	300–600	300–600	Karo
LVP	3,0–5,5 mm	0,2–0,55 mm	150–230	900–1830	Tahta
SPC	4,0–8,0 mm	0,3–0,7 mm	180–230	1000–1830	Tahta / Karo
WPC	6,0–12,0 mm	0,3–0,7 mm	180–230	1000–1830	Tahta
Esnek Vinil	2,0–4,0 mm	0,2–0,7 mm	Rulo / 300–600	Rulo / 300–600	Rulo / Karo

Tablo 3. Ürün Gruplarına Göre Kalınlık ve Standart Boyutlar

6.2. Aşınma Katmanı (Wear Layer) ve Performans Sınıfları

Aşınma katmanı, vinil yer döşemelerin ticari kullanımda uzun ömürlü olup olmayacağını belirleyen en kritik parametredir. Kalınlığı genellikle 0,2 mm (6 mil) ile 0,7 mm (28 mil) arasında değişmekte olup, konut uygulamaları için 0,3 mm ve üzeri, yoğun ticari kullanım için ise 0,5 mm ve üzeri

önerilmektedir. Avrupa standardı EN 685, vinil yer döşemeleri kullanım sınıfları itibarıyla şöyle kategorize etmektedir:

Kullanım Sınıfı	Açıklama	Önerilen Wear Layer	Tipik Uygulama Alanı
Sınıf 21	Hafif konut	$\geq 0,20$ mm	Yatak odası
Sınıf 22	Orta konut	$\geq 0,30$ mm	Oturma odası, salon
Sınıf 23	Yoğun konut	$\geq 0,40$ mm	Mutfak, koridor
Sınıf 31	Hafif ticari	$\geq 0,40$ mm	Ofis, küçük dükkan
Sınıf 32	Orta ticari	$\geq 0,55$ mm	Sınıf, resepsiyon
Sınıf 33	Yoğun ticari	$\geq 0,70$ mm	Hastane, AVM, okul

Tablo 4. EN 685 Kullanım Sınıfları ve Önerilen Aşınma Katmanı Kalınlıkları

6.3. Click (Kilit) Sistemleri: Unilin, Välinge ve Diğerleri

Click kilit sistemleri, vinil yer döşeme uygulamalarında yapıştırıcı ve çivi kullanımını ortadan kaldırarak ‘yüzer döşeme’ (floating installation) yöntemini mümkün kılmaktadır. Bu sistemler, iç mimar ve uygulayıcılar açısından kritik öneme sahiptir; çünkü ileride söküp yeniden monte etme esnekliği sağlamaktadır.

Belçika merkezli Unilin şirketi, 1990’ların sonunda geliştirdiği ‘Uniclic’ sistemiyle yer döşeme kilit mekanizmalarının öncüsü olmuştur. İsveç merkezli Välinge Innovation ise buna paralel olarak ‘5G’ ve ‘Fold Down’ adlı sistemlerini geliştirmiştir. Her iki şirket de geliştirdikleri teknolojileri patent lisansı aracılığıyla küresel üreticilere sunmaktadır.

Sistem	Geliştiren	Mekanizma	Sökülebilirlik	Uygulandığı Ürünler	Lisans Modeli
Uniclic	Unilin (Belçika)	Açı-Kilitleme (Angle-Angle)	Orta	LVT, LVP, SPC, Laminat	Ücretli Lisans
5G Fold Down	Välinge (İsveç)	Açı-Kilitleme + Düşür-Kilit	Yüksek	LVP, SPC, WPC	Ücretli Lisans
5G Push	Välinge (İsveç)	Yatay İtme-Kilitleme	Orta	SPC, LVT	Ücretli Lisans
I4F	I4F (Hollanda)	Çok Yönlü Kilit	Yüksek	SPC, LVT, WPC	Ücretli Lisans
LocTight	Barlinek	Mekanik Yay Kilit	Orta	LVT	Dahili
Tıklama (Genel)	Çeşitli	Dil-Oluk (Açık Patent)	Düşük	Düşük Fiyat Segmenti	Patent Dışı

Tablo 5. Başlıca Click Kilit Sistemleri Karşılaştırması

Unilin ve Välinge sistemleri, günümüzde global üretimin büyük bölümünde kullanılmaktadır. Her iki sistem de ‘açı-kilitleme’ prensibine dayanmakla birlikte, Välinge’nin 5G Fold Down sistemi, tahta uzun kenar

kilidini ve kısa kenar kilidini birbirinden bağımsız hale getirerek uygulama kolaylığı açısından öne çıkmaktadır. Patent lisansı maliyeti, özellikle düşük fiyat segmenti ürünlerde maliyet baskısı yaratmakta; bu nedenle bazı üreticiler açık patent kapsamındaki basit dil-oluk sistemlerini tercih etmektedir.

Şekil 2: SPC klik sistemi

7. DAYANIKLILIK VE PERFORMANS KARŞILAŞTIRMASI

Vinil yer döşeme malzemelerinin performansı; mekanik dayanıklılık, nem ve su direnci, ısıl boyutsal kararlılık, ses yalıtımı ve sertlik gibi birden fazla parametre üzerinden değerlendirilmektedir. Aşağıdaki tabloda temel ürün grupları bu kriterler açısından karşılaştırmalı biçimde sunulmaktadır.

Kriter	LVT	LVP	SPC	WPC	Esnek Vinil
Su / Nem Direnci	★★★★	★★★★	★★★★★	★★★★	★★★★
Boyutsal Kararlılık	★★★	★★★	★★★★★	★★★★	★★★
Darbe Direnci	★★★	★★★	★★★★★	★★★★★	★★★
Ses Yalıtımı	★★	★★	★★★★★	★★★★★	★★★
Ayak Konforu	★★★	★★★	★★★	★★★★★	★★★★★
Yerden Isıtma Uyumu	★★★★	★★★★	★★★★★	★★★★	★★★
Uzun Ömürlülük	★★★★★	★★★★★	★★★★★	★★★★	★★★★★
Kolay Bakım	★★★★★	★★★★★	★★★★★	★★★★	★★★★★

Tablo 6. Vinil Yer Döşeme Malzemelerinin Performans Karşılaştırması

Tablodaki değerlendirmeler, ilgili teknik standartlar (EN 13329, EN 685, ISO 10582) ve üretici teknik bültenleri esas alınarak hazırlanmıştır. SPC'nin boyutsal kararlılıktaki üstünlüğü, özellikle yerden ısıtma sistemleriyle kombine kullanımda belirleyici olmaktadır. WPC ise ayak altı konforu ve ses sönümleme açısından grubun en performanslı üyesidir.

8. ESTETİK ÖZELLİKLER: DESEN, YÜZEY DOKUSU VE RENK SEÇENEKLERİ

Vinil yer döşemenin tasarım potansiyeli, dijital baskı teknolojisinin hızlı gelişimiyle birlikte her geçen yıl genişlemektedir. Günümüzde lider üreticiler, yüksek çözünürlüklü (HD) ve hatta 4K dijital görüntü aktarımıyla doğal ahşap, mermer, kireçtaşı, beton ve seramik desenlerini gerçeğinden ayırt etmek güç olacak düzeyde taklit edebilmektedir.

Yüzey dokusu (emboss) uygulamaları, bu gerçekçiliği daha da pekiştirmektedir. Mekanik frezeleme ya da kimyasal işlemlerle elde edilen 'emboss in register' (EIR) tekniğinde, baskı deseniyle fiziksel yüzey dokusu tam anlamıyla hizalanmakta; böylece ahşap damarları ya da taş gözenekleri gerçeğe yakın bir haptik deneyim sunmaktadır.

Renk paleti açısından vinil yer döşemeler, açık gri tonlardan koyu wenge renklerine, bej ve krem tonlarından antrasit ve siyaha kadar geniş bir yelpaze sunmaktadır. Büyük formatlı tahta görünümlü planks (200 mm x 1500 mm ve üzeri), özellikle minimalist ve İskandinav tarzı iç mekânlarda yoğun talep görmektedir.

9. FİYAT ANALİZİ VE MALİYET KARŞILAŞTIRMASI

Vinil yer döşeme fiyatları; ürün kategorisi, aşınma katmanı kalınlığı, click sistemi teknolojisi, yüzey doku işlemi ve üretim menşesine bağlı olarak önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Aşağıda 2023-2024 dönemine ait yaklaşık perakende fiyat aralıkları (USD/m²) sunulmaktadır. Bu rakamlar piyasa koşullarına göre değişkenlik gösterebilir.

Ürün	Giriş Segmenti	Orta Segment	Üst Segment	Açıklama
LVT (Yapıştırılmalı)	4–8	8–15	15–30	Ticari yapıştırılmalı uygulamalar
LVP (Click)	6–10	10–18	18–35	Konut ve hafif ticari
SPC (Click)	8–14	14–25	25–50	Yoğun ticari, yerden ısıtılmalı
WPC (Click)	10–16	16–28	28–55	Konut lüks segment
Esnek Vinil (Rulo)	5–9	9–18	18–40	Sağlık, eğitim, endüstriyel

Tablo 7. Ürün Gruplarına ve Segmentlere Göre Yaklaşık Fiyat Aralıkları (USD/m²)

Fiyat farklılıklarında wear layer kalınlığının belirleyici rolü özellikle vurgulanmalıdır. 0,3 mm wear layer'a sahip bir SPC ürün ile 0,7 mm wear layer'a sahip aynı kategorideki ürün arasında fiyat farkı yüzde otuz ile elli arasında olabilmektedir. Uygulama maliyeti açısından ise click sistemli ürünler, yapıştırırmalı alternatiflere kıyasla işçilik maliyetini önemli ölçüde düşürmektedir.

10. İÇ MİMARLIK BAĞLAMINDA: HANGİ MEKÂNDAN HANGİ MALZEME?

İç mimarlık uygulamalarında yer döşeme malzemesi seçimi; mekanın kullanım yoğunluğu, nem oranı, ısı koşulları, kullanıcı profili, akustik gereksinimler ve estetik tercihler gibi çok boyutlu kriterler çerçevesinde yapılmalıdır. Aşağıdaki tablo, yaygın iç mekân tipoloji kategorileri için önerilen vinil malzeme gruplarını özetlemektedir.

Mekân Tipolojisi	Önerilen Malzeme	Öncelikli Kriter	Dikkat Edilmesi Gerekenler
Konut – Yatak Odası	WPC, LVP	Konfor, ses, sıcaklık hissi	Wear layer $\geq$ 0,3 mm
Konut – Mutfak	SPC, LVT	Su direnci, hijyen	Wear layer $\geq$ 0,4 mm, derzli SPC
Konut – Banyo	SPC	Tam su geçirmezlik, kayma direnci	R10 kayma sınıfı
Konut – Oturma Odası	WPC, SPC	Estetik, konfor, ısıtma uyumu	EIR yüzey doku önerilir
Ofis – Bireysel Çalışma	LVT, LVP	Ses, görsellik	Wear layer $\geq$ 0,4 mm
Ofis – Açık Plan	SPC, LVT (Ticari)	Yoğun trafik, dayanıklılık	Sınıf 32-33, $\geq$ 0,55 mm
Perakende / AVM	SPC, LVT Ticari	Yoğun trafik, temizleme kolaylığı	Sınıf 33, $\geq$ 0,7 mm
Sağlık Kurumları	Esnek Vinil (Homojen)	Hijyen, antimikrobiyal	Birleşik kaynak kaynağı
Eğitim Kurumları	SPC, Esnek Vinil	Akustik, dayanıklılık	Wear layer $\geq$ 0,5 mm
Endüstriyel / Depo	Esnek Vinil (İletken)	Kimyasal direnç, ESD	Özel teknik ürün
Otel – Lobi	LVT, SPC	Görsellik, prestij, trafik	Büyük format, EIR doku
Otel – Oda	WPC, LVP	Konfor, sessizlik, ısı hissi	Akustik altlık şart

Tablo 8. Mekân Tipolojilerine Göre Önerilen Vinil Yer Döşeme Malzemeleri

Yukarıdaki önerilerde dikkat çeken temel nokta, SPC'nin en geniş kullanım yelpazesine sahip malzeme olduğudur. Boyutsal kararlılığı ve tam su

direnci sayesinde mutfak ve banyolardan ticari alanlara kadar neredeyse her mekânda güvenle kullanılabilir. WPC ise özellikle konut projelerinde ayak altı konforu ve akustik performansı ile öne çıkmakta; ancak yoğun ticari trafiğin söz konusu olduğu mekânlarda SPC'nin gerisinde kalmaktadır.

İç mimarlar açısından ayrıca göz önünde bulundurulması gereken önemli bir parametre, ürün kalınlığının kapı geçişleri ve farklı zemin kaplamaları arasındaki geçiş profillerine etkisidir. Özellikle yenileme (renovasyon) projelerinde mevcut zemin kaplama kalınlığı ile yeni vinil ürün kalınlığı arasındaki farkın minimize edilmesi, detay tasarım açısından büyük önem taşımaktadır.

12. ÇEVRESEL VE SAĞLIK STANDARTLARI

Vinil yer döşeme malzemeleri, tarihsel süreç içinde plastikleştirici katkıları (özellikle ftalat bazlı plastikleştiriciler) ve üretim sürecine bağlı VOC emisyonları nedeniyle çevre ve sağlık açısından zaman zaman eleştiri konusu olmuştur. Ancak günümüz teknolojisi ve uluslararası mevzuat, bu endişelerin büyük bölümüne yanıt veren kapsamlı bir çerçeve ortaya koymuştur.

Sertifika / Standart	Kuruluş	Kapsam	Uygulanan Bölge
FloorScore	SCS Global Services (ABD)	VOC emisyon limitleri	ABD, Global
REACH	ECHA (AB)	Kimyasal içerik kısıtlamaları	Avrupa Birliği
CE İşareti	AB Direktifi	Genel ürün uygunluğu	Avrupa Birliği
LEED v4 EQc2	USGBC (ABD)	Düşük VOC emisyonu	Global (LEED projeleri)
BREAM Mat 03	BRE (İngiltere)	Malzeme çevresel etkisi	İngiltere, Global
Greenguard Gold	UL (ABD)	VOC sınır değerleri (okul/ sağlık)	ABD, Global
ISO 14001	ISO	Çevre yönetim sistemi	Global
EPD (Çevre Ürün Beyanı)	Çeşitli program operatörleri	Yaşam döngüsü analizi	Global

Tablo 9. Vinil Yer Döşemelerde Başlıca Çevre ve Sağlık Sertifikaları

Avrupa Birliği'nin REACH Tüzüğü, pek çok ftalat plastikleştiriciyi kısıtlı maddeler listesine almış; bu durum üreticileri DINP ve DIDP gibi daha güvenli alternatif plastikleştiricilere ya da plastikleştirici içermeyen SPC formülasyonlarına yöneltmiştir. SPC'nin taşıyıcı katmanında plastikleştirici kullanılmaması, bu ürün grubunu çevresel sertifikasyon süreçlerinde önemli bir avantaja taşımaktadır.

11. KÜRESEL ÖNDE GELEN ÜRETİCİLER VE TEKNİK ÜRÜN PORTFÖYLERİ

Vinil yer döşeme sektöründe küresel ölçekte faaliyet gösteren üreticilerin teknik ürün portföyleri ve tasarım anlayışları, iç mimarlık pratiğini doğrudan etkilemektedir. Bu bölümde, sektörün önde gelen markaları teknik özellikleri ve uygulama odakları bakımından değerlendirilmektedir.

11.1. Moduleo (Belçika – IVC Group / Beaulieu International)

Belçika merkezli IVC Group bünyesindeki Moduleo, premium LVT ve SPC segmentinde küresel düzeyde tanınan bir markadır. Transform, Roots ve Moods koleksiyonları aracılığıyla gerçek ahşap ve taş yüzey dokularını yüksek hassasiyetle taklit eden EIR (Emboss in Register) baskı teknolojisini kullanan Moduleo, 0,30 mm ve 0,55 mm wear layer seçenekleriyle hem konut hem de orta yoğunluklu ticari kullanıma yönelik ürünler sunmaktadır. Markanın öne çıkan teknik özelliği, vinil ürünlerde nadiren görülen gerçek ahşap kaplamanın el ile zımparalanmış dokusunu simüle eden ‘hand-crafted’ yüzey işlem teknolojisidir (Moduleo, 2023).

11.2. Quick-Step (Belçika – Unilin / Mohawk Industries)

Quick-Step, Mohawk Industries bünyesindeki Unilin grubunun tüketici markasıdır. Livyn ürün ailesi (Ambient, Balance, Pulse ve Bloom serileri) SPC ve LVT teknolojilerini barındırmakta; tüm ürünlerde tescilli Uniclic Multiloc click sistemi kullanılmaktadır. Quick-Step Livyn Balance SPC serisi, 6 mm toplam kalınlık ve entegre 1 mm akustik altlık ile konut projelerinde öne çıkmaktadır. Markanın R-value (ısı direnç) değerleri yerden ısıtma uyumluluğu açısından teknik veri sayfalarında ayrıntılı olarak belgelenmiştir (Quick-Step, 2023).

11.3. Amtico (İngiltere)

Amtico, İngiltere merkezli premium LVT üreticisi olup özellikle yüksek trafikli ticari ve konut lüks segmentine odaklanmaktadır. Spacia ve Form koleksiyonları, 0,55 mm ile 0,70 mm arasında değişen wear layer kalınlıklarıyla EN 685 Sınıf 33 performans gereksinimlerini karşılamaktadır. Amtico Form, modüler tasarım sistemiyle iç mekânda karo, tahta ve herringbone gibi farklı döşeme patternlerinin bir arada kullanılmasına olanak tanımaktadır. Marka, yapıştırılmalı (glue-down) uygulama yöntemini esas almakta; bu tercih, özellikle yoğun ticari mekânlarda zemin stabilitesi ve uzun vadeli yapışma güvenliği açısından avantaj sağlamaktadır (Amtico, 2022).

11.4. Karndean Designflooring (İngiltere)

Karndean, premium LVT ve SPC alanında özgün tasarım anlayışıyla öne çıkan bir İngiliz markasıdır. Van Gogh serisi, doğal ahşap dokusunu taklit

eden yapıştırırmalı LVT ürünleriyle lüks konut ve butik ticari projelerde tercih edilmektedir. Korlok serisi ise tescilli K-Core SPC teknolojisini kullanan click sistemli ürünleri kapsamakta; 6 mm SPC çekirdeği üzerine 0,55 mm wear layer ile üretilmektedir. Art Select koleksiyonu ise gerçek ahşap kaplamanın benzersiz damar dokusunu simüle eden Ultra HD baskı teknolojisiyle sektörde kendine özgü bir konuma sahiptir (Karndean, 2023).

11.5. Tarkett (Fransa / İsveç)

Tarkett, kökleri 1886 yılına uzanan ve küresel ölçekte en geniş ürün portföyüne sahip yer döşeme üreticilerinden biridir. LVT kategorisinde iD Inspiration, iD Square ve iD Latitude serileri; SPC kategorisinde ise Starfloor Click Ultimate serisi öne çıkan ürünlerdir. Tarkett'in homojen vinil koleksiyonu (iQ Granit, iQ Natural, iQ Optima), hastane ve eğitim kurumlarında küresel ölçekte standart referans ürün konumundadır. Markanın ReStart geri dönüşüm programı, kullanım ömrü tamamlanan vinil ürünlerin toplanıp yeniden hammaddeye dönüştürülmesini sağlamakta; bu program, çevre odaklı proje sertifikasyonlarında (LEED, BREEAM) önemli bir puan kaynağı oluşturmaktadır (Tarkett, 2023).

11.6. Forbo Flooring (İsviçre)

İsviçre merkezli Forbo, linoleum (Marmoleum) alanındaki liderliğinin yanı sıra LVT segmentinde de güçlü bir konuma sahiptir. Allura LVT ve Allura Click Pro koleksiyonları, 0,55 mm wear layer ile Sınıf 33 performansı sunmaktadır. Forbo'nun Eternal serisi esnek homojen vinil ürünleri, özellikle eğitim ve sağlık kurumlarında tercih edilmekte; FloorScore ve Greenguard Gold sertifikasyonlarına sahip olması nedeniyle iç hava kalitesi açısından referans ürün statüsündedir (Forbo, 2022).

11.7. Shaw Industries (ABD – Berkshire Hathaway)

Shaw Industries, ABD'nin en büyük yer döşeme üreticisi olup Berkshire Hathaway bünyesinde faaliyet göstermektedir. Floorté serisinin Pro ve Elite alt koleksiyonları, 0,30 mm ile 0,55 mm wear layer aralığında SPC ve LVT ürünleri sunmaktadır. Shaw'ın SPC ürünlerinde kullanılan Caress teknolojisi, yüzey dokusu ve baskı çözünürlüğü açısından sektörde dikkat çekici sonuçlar üretmektedir. Şirket, üretimini büyük ölçüde ABD iç pazarına yönelik Georgia ve Tennessee eyaletlerindeki tesislerinde gerçekleştirmektedir (Shaw Industries, 2023).

Marka	Menşei	Ana Kategori	One Çıkan Seri	Wear Layer	Hedef Segment
Moduleo	Belçika	LVT, SPC	Transform, Roots	0,30–0,55 mm	Konut, Orta Ticari
Quick-Step	Belçika	LVT, SPC	Livyn Balance, Pulse Spacia, Form	0,33–0,55 mm	Konut, Hafif Ticari
Amtico	İngiltere	LVT	Van Gogh, Korlok	0,55–0,70 mm	Lüks Konut, Ticari
Karndean	İngiltere	LVT, SPC	iD Inspiration, Starfloor	0,30–0,70 mm	Lüks Konut, Butik Ticari
Tarkett	Fransa/İsveç	LVT, SPC, Esnek	Allura, Eternal	0,40–0,55 mm	Tüm Segmentler
Forbo	İsviçre	LVT, Esnek	Floorté Pro, Elite	0,30–0,55 mm	Sağlık, Eğitim
Shaw Industries	ABD	LVT, SPC	Vivero, Alterna	0,20–0,55 mm	Konut, Orta Ticari
Armstrong	ABD	LVT, SPC, Esnek	SolidTech, RevWood	0,30–0,55 mm	Konut, Ticari
Mohawk	ABD	SPC, LVT	Moduleo, Meister	0,30–0,55 mm	Konut, Ticari
IVC (Beaulieu)	Belçika	LVT, SPC, Esnek			

Tablo 10. Küresel Vinil Yer Döşeme Üreticileri — Teknik ve Pazar Özeti

13. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada vinil esaslı yer döşeme malzemeleri; sınıflandırma, üretim teknolojisi, global üretim coğrafyası, teknik performans, click kilit sistemleri, fiyat analizi ve iç mimarlık uygulamaları boyutlarıyla kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki temel sonuçları ortaya koymaktadır:

1. SPC, boyutsal kararlılığı, tam su direnci ve yerden ısıtma sistemiyle uyumu nedeniyle günümüzde hem konut hem de ticari mekânlarda en kapsamlı kullanım alanına sahip vinil yer döşeme kategorisi konumuna gelmiştir.
2. WPC, ayak altı konforu ve akustik performansı bakımından üstün özellikler sergilemekle birlikte, boyutsal kararlılık ve yoğun ticari trafik direnci açısından SPC'nin gerisinde kalmaktadır.

3. Click kilit sistemleri arasında Unilin (Uniclic) ve Välinge (5G) teknolojileri, global üretimin büyük bölümüne hâkimdir. Bu iki sistemin lisans tabanlı yapısı, ürün maliyetini doğrudan etkilerken aynı zamanda kalite ve uygulama kolaylığı güvencesi sunmaktadır.
4. Küresel üretim coğrafyasında Çin'in baskın konumu sürmekle birlikte, ABD ticaret tarifeleri ve tedarik zinciri çeşitlendirme eğilimi, Vietnam başta olmak üzere Güneydoğu Asya'nın önemini artırmaktadır.
5. Çevresel standartlar açısından plastikleştirici içermeyen SPC formülasyonları ve FloorScore ile Greenguard Gold sertifikasyonu, özellikle sağlık ve eğitim mekanları için belirleyici seçim kriterleri hâline gelmektedir.

Sonuç olarak, vinil yer döşeme teknolojileri iç mimarlık pratiğinde artık bir 'alternatif' olmaktan çıkarak birincil seçenek konumuna yükselmiştir. İç mimarların bu malzeme ailesini derinlemesine kavraması; proje bazlı doğru ürün seçimi, uzun vadeli performans garantisi ve sürdürülebilir tasarım hedefleri açısından kritik önem taşımaktadır.

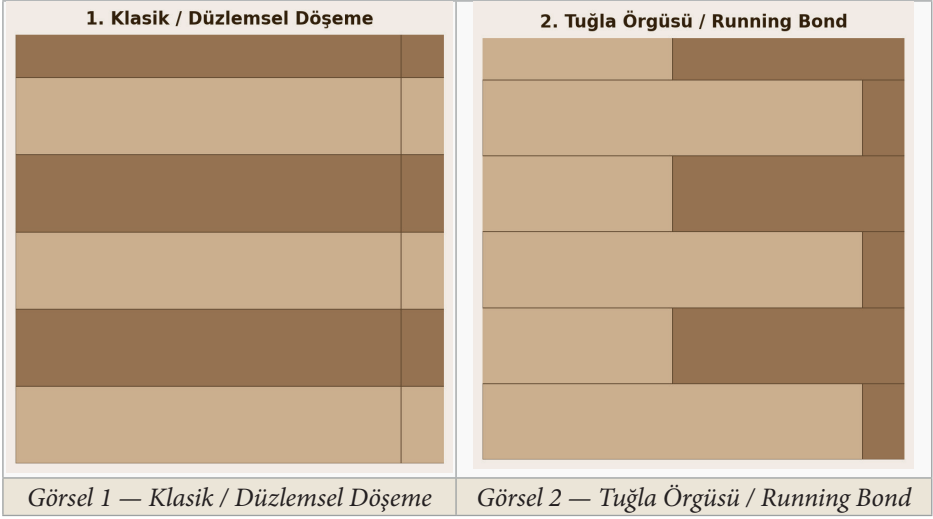
10. VİNİL YER DÖŞEMEDE DÖŞEME (UYGULAMA) MODELLERİ

Vinil yer döşeme ürünlerinin tasarım potansiyeli, yalnızca desen ve renk seçenekleriyle sınırlı değildir; aynı zamanda yüzeye nasıl uygulandığına, yani döşeme modeline bağlıdır. Döşeme modeli; mekânın algılanan boyutlarını, ışığın yansıma biçimini ve genel estetik karakteri doğrudan etkilemektedir. İç mimarlar için döşeme modeli seçimi, malzeme seçimiyle eş değer önem taşımaktadır.

Farklı döşeme modellerinin uygulanabilirliği, malzeme türüne göre farklılaşmaktadır. Klik (click) sistemli SPC ve LVP ürünler belirli model sınırlamalarına tabi olabilirken, yapıştırırmalı LVT karolar herhangi bir geometrik desen oluşturmak için son derece esnek bir seçenek sunar. Aşağıda yaygın olarak kullanılan sekiz temel döşeme modeli görsel örneklerle birlikte açıklanmaktadır.

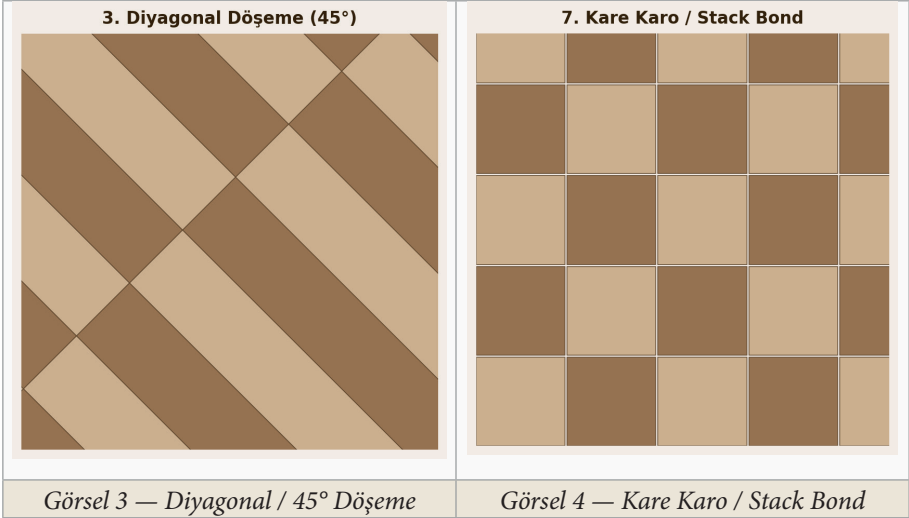
10.1. Klasik / Düzlemsel Döşeme (Straight Lay)

En yaygın ve ekonomik döşeme modelidir. Tahtalar ya da karolar birbirine paralel ve duvara dik şekilde sıralanır. Derzler hizalı ya da yarım-tahta (running bond) ötelenerek uygulanabilir. Bu model, mekânı görsel olarak genişletir ve temiz, sade bir estetik sunar; bu nedenle minimalist ve İskandinav tarzı iç mekânlarda sıklıkla tercih edilmektedir. Uygulama kolaylığı ve düşük malzeme kaybı (%3-5) önemli avantajlarıdır.

10.2. Tuğla Örgüsü / Running Bond

Klasik döşemenin bir varyasyonu olan tuğla örgüsünde her sıra, bir öncekine göre tahta boyunun yarısı kadar ötelenmiştir. Bu desen, klasik tuğla duvar örgüsünü anımsatmakta ve zemine dinamik bir hareket kazandırmaktadır. Hem klik hem de yapıştırılmalı ürünlerde kolaylıkla uygulanabilen bu model, özellikle ‘açık plan’ konut ve ofis mekanlarında popülerdir. Malzeme kaybı yaklaşık %5-8 arasındadır.

10.3. Diyagonal / Köşegen Döşeme (45°)

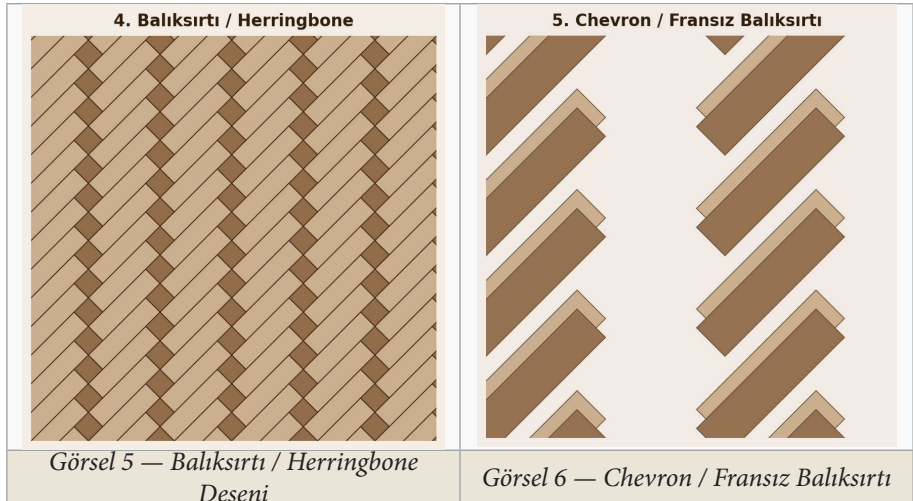
Tahtalar veya karolar duvara 45 derece açıyla uygulanır. Bu model, özellikle küçük ve dar mekânlarda zemin alanını optik olarak genişletme etkisi yaratmaktadır. Diyagonal döşeme, dikdörtgen bir odada köşe noktalarına dikkat çekerek dinamik bir hareket hissi oluşturur. Bununla birlikte, köşe kesimleri nedeniyle malzeme kaybı %10-15 düzeyine ulaşabilmekte; bu da maliyet hesaplamalarında göz önünde bulundurulması gereken önemli bir parametredir.

10.4. Kare Karo / Stack Bond

Kare ya da dikdörtgen karoların derzleri hem yatay hem de dikey yönde hizalı şekilde uygulandığı bu model, temiz, geometrik ve modern bir görünüm ortaya koyar. LVT karo ürünlerinde en yaygın kullanılan modellerden biri olan Stack Bond, özellikle yüksek tavan yüksekliğine sahip ticari mekânlarda zemin ile tavan arasındaki dengeyi vurgulayan bir estetik anlayışı yansıtmaktadır.

10.5. Balıksırtı / Herringbone

Balıksırtı (İngilizce: herringbone), tarihsel kökleri 16. yüzyıl Avrupa saray zeminlerine uzanan klasik bir döşeme modelidir. Tahtalar birbirine dik açıyla (90°) yerleştirilerek V ya da ok ucu biçiminde bir desen oluşturulur. Bu model, mekâna sofistike ve zamansız bir karakter katmakta; özellikle lüks konut projelerinde ve butik otellerde sıklıkla tercih edilmektedir. SPC ve LVT ürünlerde herringbone uygulaması, özel açılı kesim gerektirmediği için standart dikdörtgen tahtalarla yapılabilir. Malzeme kaybı %10-15 arasındadır. Quick-Step Livyn ve Karndean Van Gogh serileri bu model için özel optimizasyon önerileri sunmaktadır.

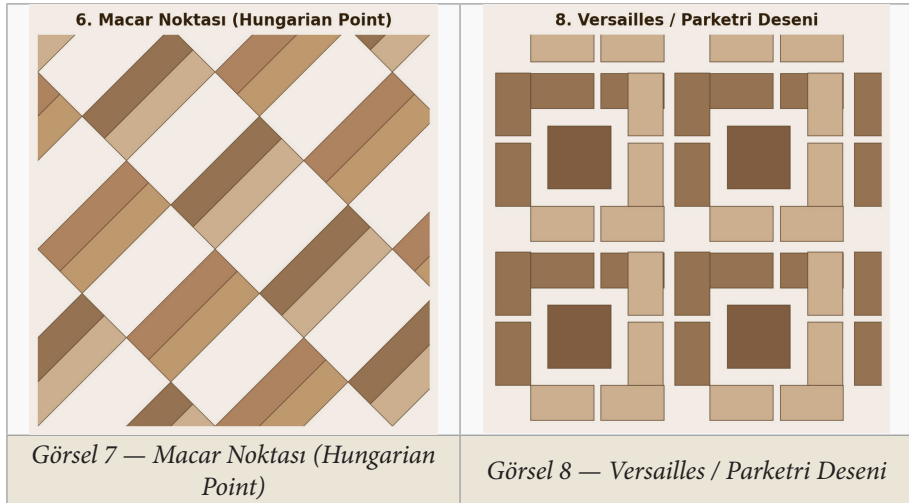

10.6. Chevron / Fransız Balıksırtı

Chevron deseni, balıksırtı modelinin daha ince işlenmiş bir versiyonudur. Herringbone'dan temel farkı, tahtaların uçlarının 45 derece açıyla kesilmesi ve bitişik tahtalarda tam olarak birleşerek kesintisiz bir V (ok ucu) deseni oluşturmasıdır. Bu nedenle özel açılı kesimlere gerek duyulmakta; bu durum hem malzeme kaybını (%15-20) hem de işçilik maliyetini artırmaktadır. Bununla birlikte yarattığı etkileyici görsel sonuç, mimari açıdan yüksek değer taşıyan mekânlarda bu ek maliyeti meşrulaştırmaktadır. Moduleo Transform ve Karndean Art Select koleksiyonları, chevron deseni için özel boyutlandırılmış ürünler sunmaktadır.

10.7. Macar Noktası (Hungarian Point / Double Herringbone)

Macar noktası (Hungarian Point), Orta Avrupa'nın geleneksel ahşap parke mirasından beslenen ve günümüzde vinil yer döşemede prestijli bir seçenek olarak yeniden keşfedilen bir döşeme modelidir. Çift sıra halinde yerleştirilen tahtalar, chevron deseninin daha geniş ve çarpıcı bir varyasyonunu oluşturur; iki paralel tahta her yönde birleşerek karmaşık bir geometrik desen meydana getirir. Özellikle geniş ve yüksek tavanlı mekânlarda son derece güçlü bir görsel etki yaratan bu model, lüks otel lobilerinde, konut giriş hollerinde ve prestijli ofislerde tercih edilmektedir. Malzeme kaybı %18-25 arasında değişebilmekte olup uygulaması deneyimli uygulayıcı gerektirmektedir.

10.8. Versailles / Parketri Deseni

Versailles deseni, adını 17. yüzyılda Kral XIV. Louis döneminde Versailles Sarayı'nın zemin kaplamalarından almaktadır. Büyük kare paneller içinde farklı yönlerde dizilmiş kısa tahta gruplarından oluşan bu

model, klasik Avrupa mimarlığının en prestijli zemin desenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Vinil yer döşemede bu desen; genellikle büyük formatlı yapıştırırmalı LVT karolar kullanılarak oluşturulmakta ya da Versailles formatında üretilmiş özel prefabrik modüler paneller aracılığıyla uygulanmaktadır. Tarkett iD Inspiration ve Amtico Form koleksiyonlarında bu deseni destekleyen modüler panel seçenekleri mevcuttur.

Döşeme Modeli	Açı	Malzeme Kaybı	Zorluk Derecesi	Mekân Etkisi	Önerilen Ürün Tipi
Klasik / Düzlemsel	0°	%3–5	Kolay	Sade, genişletici	Tüm click / yapıştırma
Tuğla Örgüsü	0° + offset	%5–8	Kolay	Dinamik, akışkan	Tüm click / yapıştırma
Diagonal	45°	%10–15	Orta	Genişletici, enerjik	LVT yapıştırma, SPC click
Kare Karo	0°	%3–5	Kolay	Modern, geometrik	LVT karo yapıştırma
Balıksırtı / Herringbone	90°	%10–15	Orta	Klasik, sofistike	LVT, LVP, SPC click
Chevron / Fransız Balıksırtı	45°	%15–20	Zor	Zarif, çarpıcı	LVT yapıştırma (özel kesim)
Macar Noktası	45° çift	%18–25	Çok Zor	Prestijli, güçlü	LVT yapıştırma (özel kesim)
Versailles / Parketri	Çok yönlü	%8–12	Zor	Tarihi, teatral	LVT modüler panel

Tablo 11. Döşeme Modellerinin Karşılaştırmalı Özeti

10.9. Döşeme Modeli Seçiminde İç Mimarlık Kriterleri

Döşeme modelinin belirlenmesinde mekânın geometrisi, oran orantı ilişkileri ve kullanım senaryosu belirleyici rol üstlenmektedir. Uzun ve dar koridorlar için diagonal ya da herringbone modelleri, mekânın kısa yönünü optik olarak genişletir. Kare oran sahip odalarda chevron ve macar noktası gibi merkezi eksenli desenler, mekânın odak noktasını vurgular. Geniş açık plan alanlarda ise klasik ya da running bond modeller, göz yorgunluğunu en aza indiren nötr bir zemin sunar.

Bütçe kısıtı olan projelerde, karmaşık döşeme modellerinin malzeme kaybı ve işçilik maliyeti üzerindeki etkisi mutlaka hesaba katılmalıdır. Macar noktası ve chevron gibi modeller, yalnızca malzeme maliyetini değil; deneyimli işçilik gerektirmeleri nedeniyle toplam uygulama maliyetini önemli ölçüde artırmaktadır. Öte yandan, bu modellerin yarattığı algısal ve estetik değer artışı, lüks segment projelerde yatırımın geri dönüşünü olumlu etkilemektedir.

KAYNAKÇA

- Amtico International. (2022). Amtico Form and Spacia: Technical Specification and Installation Guide. Birmingham: Amtico International Ltd.
- Armstrong Flooring. (2022). Technical Data Sheets: SPC and LVT Product Lines. Lancaster, PA: Armstrong Flooring Inc.
- Beaulieu International Group. (2023). IVC Resilient Flooring: Product Portfolio and Technical Overview. Waregem: Beaulieu International Group.
- Chen, Y., Liu, Z., & Park, S. (2022). Mechanical performance of stone plastic composite (SPC) flooring under varying thermal conditions. *Construction and Building Materials*, 318, 125–137.
- European Chemical Agency. (2021). REACH Regulation: Restrictions on Phthalate Plasticisers in Flooring Applications. Helsinki: ECHA.
- European Committee for Standardization. (2016). EN 685: Resilient, textile and laminate floor coverings — Classification. Brussels: CEN.
- European Committee for Standardization. (2021). EN 13329: Laminate floor coverings — Elements based on wood-based panels. Brussels: CEN.
- European Resilient Flooring Manufacturers' Institute. (2022). ERFMI Statistics 2022: Resilient Flooring Production in Europe. Brussels: ERFMI.
- Forbo Flooring Systems. (2022). Allura LVT and Eternal Vinyl: Technical Data and Environmental Product Declaration. Baar: Forbo International SA.
- Forbo Flooring Systems. (2023). Sustainability Report 2023: Environmental Performance of Resilient Flooring. Baar: Forbo International SA.
- Grand View Research. (2023). Vinyl Flooring Market Size, Share & Trends Analysis Report. San Francisco: Grand View Research.
- I4F. (2022). Click Technology for Vinyl Flooring: Technical Overview. Weert: I4F LLC.
- ISO. (2014). ISO 10582: Resilient floor coverings — Heterogeneous poly(vinyl chloride) floor coverings — Specifications. Geneva: ISO.
- ISO. (2019). ISO 14001:2015 Environmental Management Systems — Requirements with Guidance for Use. Geneva: ISO.
- Karndean Designflooring. (2023). Korlok SPC and Van Gogh LVT: Technical Guide and Wear Layer Specifications. Kidderminster: Karndean International Ltd.
- Kim, J., & Lee, S. (2020). Acoustic performance of resilient flooring systems in multi-storey residential buildings. *Journal of Sound and Vibration*, 476, 115–128.
- Moduleo. (2023). Transform, Roots and Moods: Technical Specifications and EIR Surface Technology. Waregem: IVC Group.
- Mohawk Industries. (2023). SPC Core Technology: Engineering White Paper. Calhoun, GA: Mohawk Industries.

- Park, H., & Kim, D. (2021). Dimensional stability of SPC and WPC flooring under radiant floor heating systems. *Journal of Building Engineering*, 42, 102–114.
- Quick-Step. (2023). Livyn Product Range: Technical Data, Click System and Installation Manual. Waregem: Unilin BV.
- SCS Global Services. (2023). FloorScore Certification Program: Indoor Air Quality Standard for Resilient Flooring. Emeryville: SCS Global Services.
- Shaw Industries. (2023). Floorté SPC and LVT: Technical Data and Wear Layer Performance Guide. Dalton, GA: Shaw Industries Group.
- Statista Research Department. (2023). Global production of vinyl flooring by region 2022. Hamburg: Statista GmbH.
- Tarkett. (2023). iD Inspiration LVT and Starfloor Click SPC: Technical and Sustainability Documentation. Soisy-sur-Seine: Tarkett Group.
- Tarkett. (2023). ReStart® Take-Back Programme: Circular Economy in Flooring. Soisy-sur-Seine: Tarkett Group.
- Unilin. (2023). Uniclic and Uniclic Multiloc: Click Lock Technology Licensing and Technical Specifications. Waregem: Unilin BV.
- United States Green Building Council. (2022). LEED v4.1: Building Design and Construction — Indoor Environmental Quality Credit EQc2. Washington D.C.: US-GBC.
- Välinge Innovation. (2022). 5G Fold Down and Push Technology: Technical Documentation. Viken: Välinge Innovation AB.
- Wang, F., & Chen, X. (2023). Market dynamics of luxury vinyl tile in Southeast Asia: Vietnam's emerging role. *International Journal of Construction Materials*, 15(2), 88–101.
- World Floor Covering Association. (2023). Vinyl Flooring Installation Guide: Best Practices for LVT, LVP and SPC. Anaheim: WFCA.
- Zhang, L., & Wang, H. (2021). Analysis of the global vinyl flooring supply chain: China's competitive dynamics. *Journal of Building Materials*, 24(3), 112–124.

ALTERNATİF TURİZMDE DENEYİM ODAKLI BUNGALOV KONAKLAMALARI: TRABZON / ARAKLI ÖRNEĞİ

“ ”

Buse Nur KORKMAZ¹

Muteber ERBAY²

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Ana Bilim Dalı, busenurkorkmaz44@gmail.com, ORCID: 0009-0009-6583-7454

² Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, merbay@ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8649-4069.

1.Giriş

Turizm, kişilerin eğlence, iş ve diğer amaçlarla olağan yaşam alanları dışındaki yerlere seyahat etmeleri ve bu yerlerde en fazla bir yıl süreyle kalma faaliyetleridir (Elliot, 2016; s:21). Günümüzde yalnızca ekonomik getirileriyle değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve çevresel etkileriyle de ülkelerin kalkınma politikalarında önemli bir yer tutan çok boyutlu bir sektör olarak değerlendirilmektedir. İnsanların yaşadıkları çevrenin dışına çıkarak farklı deneyimler edinme isteği üzerine şekillenen bu faaliyetler; özellikle Sanayi Devrimi sonrası artan gr ve tatil imkânlarıyla birlikte büyük bir ivme kazanmıştır (Dasgupta, 2022, s: 16). Ancak doğal olarak tarihsel süreç içerisinde yaşanan teknolojik gelişmeler, ulaşım olanaklarının artması ve yaşam standartlarının yükselmesiyle turizm önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında hızla gelişen ulaşım teknolojileri ve paket tur uygulamaları, turizmin geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak kitle turizmi anlayışının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. (Lickorish & Jenkins, 1997, s: 3-4).

Kitle turizmi, uzun yıllar boyunca birçok ülkenin ekonomik büyümesinde önemli rol oynamış olsa da zaman içerisinde yoğun turist hareketlerinin çevresel bozulmalara, yerel kültürlerin ticarileşmesine ve doğal kaynaklar üzerindeki baskının artmasına neden olduğu yönünde eleştirilerle karşılaşmıştır (Butler, 1990). Bu durum turistlerin beklenti ve motivasyonlarının çeşitlenmesine katkı sağlamış, geleneksel turizm anlayışının yanında daha özgün, deneyim odaklı ve bireysel ilgi alanlarına hitap eden alternatif turizm türlerine yönelik talebin artmasına zemin hazırlamıştır.

Alternatif turizm, literatürde oldukça tartışılan ve farklı şekillerde tanımlanan bir kavramdır. Güneş, deniz ve sahillerin kullanıldığı kitlesel turizm karşı gelişen turizm türlerine verilen isim olarak da anılmaktadır (Bulut, 2006). Ancak alternatif turizmi sadece “kitle turizminin alternatifi” olarak tanımlamanın bazı boyutlarıyla eksik kaldığı ve sürdürülebilirlik felsefesinin benimsenmesinin alternatif turizm gelişiminin temel noktasını oluşturduğu öne sürülmüştür (Baytok vd., 2017). Bu yönüyle alternatif turizm, turizm faaliyetlerinin ekonomik fayda üretirken aynı zamanda doğal ve kültürel kaynakların korunmasına katkı sağlamasını amaçlamaktadır (Bramwell & Lane, 1993).

Alternatif turizmin gelişiminde etkili olan bir diğer unsur, turist profillerinde ve seyahat beklentilerinde meydana gelen değişimdir. Günümüzde turistler yalnızca belirli destinasyonları ziyaret etmeyi değil, aynı zamanda gittikleri yerlerin doğal çevresini, kültürel özelliklerini ve gündelik yaşam pratiklerini deneyimlemeyi istemektedirler (Demircan, Özer, Coşkun ve Çeken, 2019). Bu doğrultuda turizm faaliyetleri, hizmet tüketiminden ziyade deneyim tüketimi ekseninde şekillenmeye başlamış; bireylerin ilgi alanlarına ve beklentilerine uygun turizm türlerine olan talep artmıştır. Bu dönüşümün hızlanmasında

iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve özellikle sosyal medya kullanımının yaygınlaşması önemli bir rol oynamıştır. Eğlenme, dinlenme ve keşif amacıyla gerçekleştirilen seyahatlere dijital mecraların da dâhil olması, turistlerin destinasyon tercihlerini önemli ölçüde etkilemiştir. Sosyal medya araçlarının turizm sektörü üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalar (Aktan, 2018; Duğan & Aydın, 2018; Aktan & Koçyiğit, 2016), insanların sosyal medyada gördükleri ya da takip ettikleri kişilerin gittikleri yerlere seyahat etme eğilimlerinin belirgin şekilde arttığını göstermektedir. Dijitalleşme ile yön değiştiren bu durum, kitle turizmine yönelik eleştirilerle ortaya çıkan alternatif turizm seçeneklerini daha da erişilebilir kılmış ve çeşitlendirmiştir.

Söz konusu değişimler, deneyim odaklı yaklaşımının turizm alanında daha fazla önem kazanmasına neden olmuştur. Deneyim odaklı turizm anlayışı, ziyaretçilerin destinasyonla duygusal bağ kurmasını, yerel çevreyle etkileşime girmesini ve özgün deneyimler yaşamasını ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda doğa turizmi, kırsal turizm ve ekoturizm gibi alternatif turizm türleri son yıllarda önemli gelişim göstermiştir.

Alternatif turizmin önemli bileşenlerinden biri olan doğa turizmi, bireylerin doğal çevreyle bütünleşmelerine olanak sağlayan faaliyetleri kapsamaktadır (Ön vd., 2021). Özellikle Covid-19 salgını sonrasında kalabalık turizm merkezlerinden uzaklaşma eğiliminin artması, doğal çevre içerisinde konumlanan küçük ölçekli konaklama tesislerine olan ilgiyi önemli ölçüde artırmıştır. Bu gelişme, doğa ile bütünleşik konaklama deneyimi sunan bungalov yapılarını alternatif turizm kapsamında öne çıkan konaklama türlerinden biri hâline getirmiştir.

Bungalov konaklamaları, geleneksel otel işletmelerinden farklı olarak ziyaretçilere doğayla daha yakın ilişki kurabilecekleri, sakinlik ve mahremiyet odaklı deneyimler sunmaktadır. Çoğunlukla doğal malzemelerle inşa edilen ve çevreyle uyumlu tasarımlara sahip olan bu yapılar, sürdürülebilir turizm anlayışıyla örtüşmekte ve son yıllarda dünyanın farklı bölgelerinde giderek yaygınlaşmaktadır. Maldivler ve Tahiti'deki su üstü bungalovlardan Bali ve Sri Lanka'daki doğa temelli örneklerle kadar uzanan bu çeşitlilik, bungalov turizminin yalnızca bir konaklama türü olmaktan çıkarak deneyim odaklı bir turizm ürünü hâline geldiğini göstermektedir. Türkiye'de ise özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaygınlaşan bungalov konaklamaları, bölgenin doğal peyzajı, kırsal yaşam kültürü ve topoğrafik özellikleriyle bütünleşerek ziyaretçilere özgün deneyimler sunmaktadır (Onat, 2025). Bununla birlikte literatürde bungalov turizmine ilişkin çalışmaların büyük ölçüde ekonomik katkılar, turizm potansiyeli ve davranışsal niyet üzerine yoğunlaştığı (Onat, 2025; Yıldırğan ve Taşcıoğlu, 2023), buna karşın bungalov konaklamalarının arttığı ancak kullanıcı deneyimini çeşitlendiren mekânsal, çevresel ve deneyimsel unsurların yeterince incelenmediği dikkat çekmektedir.

Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı, turizm bağlamında bungalov konaklamalarının mekânsal kurgusunu ve sunduğu deneyimsel olanakları inceleyerek, bu konaklama türünün alternatif turizm içerisindeki rolünü ortaya koyarak bungalov yapısının nasıl farklılaştığını araştırmaktır. Araştırmanın önemi, son yıllarda hızla yaygınlaşan bungalov yapılarına mekânsal ve deneyimsel bir bakış açısı kazandırmasıdır. Bu bağlamda, bölge odaklı deneyimsel farklılaşmanın somut olarak ortaya konulabilmesi amacıyla, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Trabzon ili Araklı ilçesindeki Gafulluk Tatil Köyü bu çalışma alanı olarak seçilmiştir. Tesiste farklı tiplerde konaklama birimlerinin bulunması ve sunduğu deneyim çeşitliliği, bu alanı bungalov turizminin alternatif turizm içerisindeki konumu incelemek için uygun bir örnek hâline getirmektedir. Seçilen örnek alan, bungalov konaklamalarının yalnızca fiziksel özelliklerini değil; aynı zamanda bu konaklama biçiminin sunduğu deneyimsel, çevresel ve mekânsal farklılaşmanın boyutlarını da değerlendirme imkânı sunmaktadır. Doğal peyzajla kurduğu ilişki, mimari ölçeği ve ziyaretçilere sunduğu deneyimsel farklılıklar bakımından Gafulluk Tatil Köyü, bungalov turizminin kırsal turizm içerisindeki konumunu analiz edebilmek için anlamlı bir örnek oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırmada “Bungalov konaklamalarının mekânsal özellikleri alternatif turizm kapsamında nasıl bir deneyimsel farklılaşma oluşturmaktadır?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Bu çalışma, bungalov konaklamalarının alternatif turizm içerisindeki yerini mekânsal ve deneyimsel boyutlarıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, bungalov turizminin yerel çevresel ve kültürel unsurlarla kurduğu ilişkinin konaklama deneyimini nasıl şekillendirdiği değerlendirilerek, söz konusu konaklama biçiminin alternatif turizm kapsamında ortaya koyduğu farklılaşma biçimlerinin açıklanması hedeflenmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Turizmde Dönüşüm ve Alternatif Turizm Yaklaşımı

Turizm, bireylerin sürekli yaşadıkları çevrenin dışına çıkarak dinlenme, eğlenme, keşfetme ve farklı kültürleri tanıma amacıyla gerçekleştirdikleri seyahatleri ve bu seyahatlere bağlı faaliyetleri kapsayan çok boyutlu bir olgudur. Tarihsel süreç içerisinde farklı biçimlerde tanımlanan turizm, yalnızca bireylerin hareketliliğini değil, aynı zamanda bu hareketliliği destekleyen ekonomik, sosyal ve mekânsal süreçleri de içermektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO, 2022), turizmi bireylerin kişisel ya da mesleki nedenlerle alışılmış çevrelerinden uzaklaşarak gerçekleştirdikleri ve sosyal, kültürel ve ekonomik sonuçlar doğuran faaliyetler bütünü olarak tanımlamaktadır. İnsanlık tarihi boyunca çeşitli amaçlarla gerçekleştirilen seyahatler, özellikle Sanayi Devrimi sonrasında ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte yeni bir boyut kazanmış ve modern turizmin temellerini oluşturmuştur (Kiraz ve Altun, 2020).

Turizmin gelişim süreci incelendiğinde, bireyleri seyahate yönlendiren motivasyonların zaman içerisinde değiştiği görülmektedir. Geçmiş dönemlerde seyahatler daha çok ticaret, sağlık ve dini nedenlerle gerçekleştirilirken, günümüzde ulaşım imkânlarının gelişmesi, gelir seviyelerinin yükselmesi, boş zamanların artması ve yaşam tarzlarının değişmesi seyahat nedenlerini çeşitlendirmiştir (Tengilimoğlu, 2020). Bu dönüşüm, turizmin yalnızca belirli toplumsal kesimlere özgü bir faaliyet olmaktan çıkarak geniş kitlelere yayılan bir sektör hâline gelmesini sağlamıştır.

Özellikle Endüstri Devrimi sonrasında gelir düzeylerinde ve boş zamanlarda yaşanan artış, hava ulaşımının yaygınlaşması ve seyahat maliyetlerinin azalması kitlesel turizmin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Kitlesel turizm, farklı gelir ve sosyal statü gruplarından bireylerin turizm faaliyetlerine katılımını mümkün kılan, modern turizmin temelini oluşturan bir turizm anlayışı olarak değerlendirilmektedir (Kısa Ovalı, 2007; Ercan, 2014). Deniz-kum-güneş ekseninde gelişen bu turizm anlayışı, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren ekonomik getirileri nedeniyle birçok ülkede desteklenmiş ve kıyı bölgelerinde yoğunlaşmıştır (Soyak, 2013).

Ancak zaman içerisinde kitlesel turizmin yoğunlaştığı bölgelerde çevresel bozulmaların ortaya çıkması, doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki baskının artması, mevsimsellik sorununun belirginleşmesi ve turist beklentilerinin çeşitlenmesi farklı turizm anlayışlarının gelişmesini gerekli kılmıştır. Özellikle klasik deniz-kum-güneş odaklı tatil anlayışının ziyaretçiler açısından doyuma ulaşması, daha özgün ve bireysel deneyimlere yönelik taleplerin artmasına neden olmuştur (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008). Bu süreçte alternatif turizm, kitlesel turizmin olumsuz etkilerini azaltmayı hedefleyen ve farklı turistik ürünlerin geliştirilmesini esas alan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır.

Alternatif turizm; çevresel değerlere duyarlı, yerel kaynakların kullanımını teşvik eden, küçük ölçekli gelişimi benimseyen ve ziyaretçilere özgün deneyimler sunmayı amaçlayan bir turizm anlayışıdır (Altınay, 1996). Bu yaklaşım, doğayla bütünleşme isteği, açık hava etkinliklerine yönelim, yerel kültürleri tanıma arzusu ve bireysel deneyim arayışı gibi unsurları ön plana çıkarmaktadır. Aynı zamanda doğal ve kültürel kaynakların korunmasına önem vermesi nedeniyle sürdürülebilir turizm anlayışıyla da yakın ilişki içerisinde.

Küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, sosyal medyanın yaygınlaşması ve değişen tüketici davranışları turizm sektöründe önemli dönüşümlere yol açmıştır. Bu süreçte turizm talebi yalnızca dinlenme ihtiyacını karşılamaya yönelik olmaktan çıkmış; öğrenme, keşfetme, deneyim yaşama ve yerel yaşamı doğrudan deneyimleme gibi beklentiler ön plana çıkmıştır (Chairatana, 2012; Demir ve Emekli, 2017). Böylece alternatif turizm uygulamaları, değişen turist profiline uygun olarak çeşitlenmiş ve turizmin mekânsal organizasyonunda yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Günümüzde alternatif turizm; ekoturizm, kırsal turizm, yayla turizmi, kültür turizmi, doğa turizmi ve özel ilgi turizmi gibi çok sayıda turizm türünü kapsayan geniş bir çerçeveye sahiptir (Emekli, 2021). Bu turizm türlerinin ortak noktası, doğal ve kültürel kaynakların korunmasını esas almaları, yerel toplulukların sürece katılımını desteklemeleri ve ziyaretçilere özgün deneyimler sunmalarıdır. Bu nedenle alternatif turizm yalnızca kitlesel turizme bir tepki olarak değil; değişen toplumsal yapı, tüketim alışkanlıkları ve turist beklentilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bütüncül bir turizm yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir (Zoğal ve Emekli, 2017).

Alternatif turizmin temelini oluşturan sürdürülebilirlik anlayışı ise turizme konu olan doğal, kültürel, tarihi ve sosyal kaynakların korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasını amaçlanmaktadır. (Kuter ve Ünal, 2009). Bu anlayış doğrultusunda geliştirilen turizm uygulamaları, ekonomik fayda ile çevresel koruma arasındaki dengeyi gözetmekte ve yerel kalkınmayı desteklemektedir. Dolayısıyla günümüzde alternatif turizm ve sürdürülebilir turizm kavramları çoğu zaman birbirini tamamlayan ve destekleyen yaklaşımlar olarak ele alınmaktadır.

2.2. Deneyimsel Turizm ve Mekânsal Deneyim

Günümüzde turizm faaliyetleri, yalnızca hizmet sunumuna dayalı bir yapı olmaktan uzaklaşarak ziyaretçilere özgün ve unutulmaz deneyimler sunmayı amaçlayan bir anlayış doğrultusunda gelişmektedir. Bu dönüşümün temelinde, ekonomik değer yaratımında deneyimin ön plana çıktığını savunan deneyim ekonomisi yaklaşımı yer almaktadır. Pine ve Gilmore'a (1999) göre bireyler yalnızca ürün ve hizmet tüketmekle yetinmemekte, aynı zamanda kişisel olarak anlamlandırabilecekleri ve hatırlanabilir deneyimler talep etmektedir. Turizm sektörü açısından değerlendirildiğinde bu durum, turistlerin standartlaştırılmış hizmetlerden ziyade aktif katılım sağlayabilecekleri, yerel çevreyle etkileşim kurabilecekleri ve kendilerine özgü deneyimler yaşayabilecekleri turistik ürünlere yönelmelerine neden olmuştur. Bu doğrultuda deneyimsel turizm, ziyaretçilerin seyahat sürecinde yerel kültür, doğa, günlük yaşam ve çeşitli etkinliklerle doğrudan etkileşim kurarak destinasyonu çok boyutlu biçimde deneyimlemelerini esas alan bir turizm yaklaşımı olarak ortaya çıkmıştır (Pine ve Gilmore, 1999). Bu yönüyle deneyimsel turizm, geleneksel turizm anlayışından farklılaşarak turist memnuniyetinin yalnızca sunulan hizmetlerin kalitesine değil, yaşanan deneyimin niteliğine de bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Deneyimsel turizmin gelişiminde küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, sosyal medyanın yaygınlaşması ve bireylerin yaşam tarzlarında meydana gelen değişimler etkili olmuştur. Özellikle internet kullanımının artmasıyla birlikte bireyler farklı destinasyonlar ve deneyimler hakkında daha fazla bilgiye ulaşabilmekte, bu durum da turistlerin beklentilerini

çeşitlendirmektedir. Bunun yanı sıra çevre bilincinin yükselmesi, sağlıklı yaşam eğilimlerinin güçlenmesi, boş zamanların artması ve bireysel ilgi alanlarının çeşitlenmesi, turistlerin özgün deneyim arayışlarını destekleyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Emekli, 2021).

Turizm talebinde yaşanan bu değişim, turizmin gelişim sürecini farklı kuşaklar üzerinden açıklayan yaklaşımlarda da görülmektedir. Chairatana'ya (2012) göre deniz-kum-güneş odaklı turizm anlayışı turizmin birinci kuşağını oluştururken, kültürel ve tarihî alanlara yönelik faaliyetler ikinci kuşak turizmi temsil etmektedir. Günümüzde ise deneyim, yaratıcılık ve özgünlük temelli uygulamalar üçüncü kuşak turizmi oluşturmaktadır. Deneyim turizmi, yaratıcı turizm veya yeni kültürel turizm olarak da ifade edilen bu yaklaşım, ziyaretçilerin bireysel ilgi alanlarına ve katılım düzeylerine göre şekillenen daha kişiselleştirilmiş turistik ürünlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır (Demir ve Emekli, 2017).

Literatürde deneyimsel turizme ilişkin farklı tanımlar yer almaktadır. Prentice (2001), deneyimsel turizmi kültürel ve otantik deneyimleri merkeze alan, turist ile ziyaret edilen mekân arasındaki ilişkiyi güçlendiren bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. Honey (2008) ise deneyimsel turizmi ekoturizm, doğa turizmi, kültürel turizm, kırsal turizm ve toplum temelli turizmi kapsayan bütüncül bir yapı olarak ele almaktadır. Jensen ve Prebensen'e (2015) göre deneyimsel turizm, belirli bir zaman ve mekânda ortaya çıkan, kişisel olarak algılanan ve yüksek düzeyde farklılaşmış değerler sunan bir turizm türüdür. Lan (2019) ise deneyimsel turizmi yerel yaşam, kültür, doğa, eğitim ve konaklama deneyimlerini bir araya getiren çok boyutlu bir turizm yaklaşımı olarak tanımlamaktadır (aktaran Başoda & Varol, 2022).

UNWTO (2017) tarafından tanımlanan yeni turist profili, günümüzde keşfetme, öğrenme, deneyim kazanma ve yerel yaşamı doğrudan gözlemleme isteğiyle hareket etmektedir. Bu turist profili, standartlaştırılmış ve yapay turizm ortamları yerine daha özgün, doğal ve yerel unsurların ön planda olduğu mekânları tercih etmektedir. Bu durum, turizm faaliyetlerinin yalnızca gerçekleştirilen etkinliklerden değil, aynı zamanda deneyimin yaşandığı fiziksel çevreden de etkilendiğini göstermektedir. Bu noktada mekân kavramı, deneyimsel turizmin temel bileşenlerinden biri hâline gelmektedir. Deneyim, yalnızca bireyin gerçekleştirdiği faaliyetlerden değil; deneyimin gerçekleştiği çevrenin fiziksel özelliklerinden, doğal peyzajından, mimari karakterinden ve atmosferinden de etkilenmektedir. Doğal çevre, manzara, sessizlik, mahremiyet, yerel mimari unsurlar ve kültürel özellikler, turistlerin destinasyona ilişkin algılarının oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle turizm mekânları yalnızca hizmet sunulan alanlar değil, aynı zamanda deneyimin üretildiği ve anlam kazandırdığı çevreler olarak değerlendirilmektedir.

Turizm ile coğrafya arasındaki ilişki de bu noktada önem kazanmaktadır. Turizm faaliyetleri büyük ölçüde mekânsal farklılıklardan beslenmekte; doğal ve kültürel çekicilikler ziyaretçilerin destinasyon tercihlerini şekillendirmektedir. Bununla birlikte turizm faaliyetleri zamanla yeni mekânsal farklılıklar üreterek belirli bölgelerin özgün deneyim alanlarına dönüşmesine katkı sağlamaktadır (Emekli, 2006). Dolayısıyla günümüzde turizm mekânları yalnızca fiziksel özellikleriyle değil, ziyaretçiye sundukları deneyim potansiyeliyle de değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda alternatif konaklama türleri, deneyimsel turizmin somut yansımalarından biri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle doğayla bütünleşik alanlarda konumlanan, yerel mimari özellikler taşıyan ve ziyaretçilere kişiselleştirilmiş deneyimler sunan konaklama biçimleri, turistlerin özgünlük arayışlarına cevap vermektedir. Bu doğrultuda bungalov konaklamaları, yalnızca barınma ihtiyacını karşılayan yapılar olmanın ötesinde; doğayla etkileşim, mahremiyet, yerel çevreyi deneyimleme ve özgün mekânsal deneyimler yaşama imkânı sunan alternatif turizm ürünleri arasında değerlendirilmektedir.

2.3. Bungalov Konaklamaları ve Alternatif Turizm İçerisindeki Yeri

Konaklama işletmeleri, turizm deneyiminin temel unsurlarından biri olarak turistlerin beklenti ve ihtiyaçlarına göre çeşitlenmektedir. Günümüzde ziyaretçiler yalnızca konforlu bir konaklama hizmeti talep etmemekte; aynı zamanda doğayla bütünleşebilecekleri, mahremiyet sağlayabilecekleri ve özgün deneyimler yaşayabilecekleri mekânları tercih etmektedir. Bu doğrultuda ortaya çıkan alternatif konaklama türlerinden biri olan bungalov konaklamaları, özellikle doğa temelli ve deneyim odaklı turizm faaliyetleri içerisinde önemli bir yer edinmiştir.

Türk Dil Kurumu'na (2024) göre bungalov; tahta ve benzeri hafif malzemeden yapılan, deniz kıyısında veya kırdaki kurulmuş tek ya da bir buçuk katlı küçük ev olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel olarak kökeni Hindistan'a dayanan bu yapı türü, 19. yüzyılda İngilizler tarafından kullanılmaya başlanmış ve zamanla dünyanın farklı bölgelerinde yaygınlaşmıştır. Hintçe kökenli olan "bungalow" kavramı, günümüzde doğa ile bütünleşik konaklama anlayışını ifade eden uluslararası bir turizm terimi hâline gelmiştir (Kıvılcım ve Aydın, 2022).

Bungalov konaklamaları genellikle deniz kıyılarında, yaylalarda, ormanlık alanlarda, göl ve akarsu çevrelerinde ya da doğal peyzaj değeri yüksek bölgelerde konumlandırılmaktadır. Son yıllarda tiny house, glamping çadırı, dağ evi veya ahşap kır evi gibi farklı isimlerle anılan bazı konaklama türleri de benzer özellikler göstermelerine rağmen, kamuoyunda çoğu zaman bungalov kavramı altında değerlendirilmektedir. Bu yapıların ortak özelliği, doğal çevre ile bütünleşik bir mekânsal kurguya sahip olmaları ve ziyaretçilere geleneksel otel konaklamalarından farklı bir deneyim sunmalarıdır (Yıldırğan ve Taşçıoğlu, 2023).

Alternatif turizmin temel özelliklerinden biri olan doğayla bütünleşme anlayışı, bungalov konaklamalarının en belirgin özelliklerinden biridir. Doğal çevre içerisinde konumlanan bu yapılar, ziyaretçilere kent yaşamının yoğun temposundan uzaklaşma, fiziksel ve zihinsel olarak rahatlama ve doğal çevreyle doğrudan etkileşim kurma imkânı sunmaktadır. Aynı zamanda küçük ölçekli yapıları ve bireysel kullanım odaklı tasarımları sayesinde ziyaretçilere daha yüksek düzeyde mahremiyet sağlayarak kişiselleştirilmiş bir konaklama deneyimi oluşturmaktadır.

Bungalov konaklamalarının alternatif turizm içerisindeki önemini artıran bir diğer unsur ise sürdürülebilir turizm anlayışıyla kurduğu ilişkidir. Sürdürülebilir turizm, doğal ve kültürel kaynakların korunmasını, yerel toplulukların desteklenmesini ve çevresel etkilerin azaltılmasını hedeflemektedir. Bungalov konaklama tesisleri ise çoğu zaman yerel malzeme kullanımı, doğal peyzajla uyumlu mimari tasarım ve çevreye duyarlı uygulamalarıyla bu hedefleri desteklemektedir. Bu yönüyle bungalovlar, doğal kaynakların korunmasını gözetken ve çevreyle uyumlu turizm uygulamalarının önemli örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Yıldırhan ve Taşcıoğlu, 2023).

Bungalov konaklamaları yalnızca sürdürülebilirlik açısından değil, deneyimsel turizm perspektifinden de önemli bir konuma sahiptir. Cohen (1982), bungalov turizmini ekoturizm ve sürdürülebilir turizmle ilişkilendirirken, bu konaklama biçiminin ziyaretçilere geleneksel turizm deneyimlerinden farklı ve daha özgün deneyimler sunduğunu vurgulamaktadır. Ziyaretçilere yalnızca bir konaklama alanı sağlamakla kalmamakta; doğa ile etkileşim kurma, yerel yaşamı gözlemleme, sessizlik ve huzur deneyimleme gibi çok boyutlu deneyimler sunmaktadır. Bu durum, bungalov konaklamalarının deneyimsel turizmin temel bileşenleri olan özgünlük ve duyuşsal etkileşim unsurlarını desteklediğini göstermektedir.

Günümüzde bungalov konaklamaları dünyanın birçok farklı destinasyonunda uygulanmaktadır. Maldivler ve Tahiti’de deniz üzerinde konumlanan lüks bungalovlar ön plana çıkarken; Sri Lanka, Bali ve Seyşeller gibi destinasyonlarda doğal peyzajla bütünleşmiş konaklama örnekleri dikkat çekmektedir. Türkiye’de ise özellikle Doğu Karadeniz ve Marmara Bölgelerinde yoğunlaşan bungalov işletmeleri, doğal çevreyle uyumlu yapıları ve kırsal peyzajla kurdukları ilişki sayesinde ziyaretçilere özgün deneyimler sunmaktadır (Onat, 2025). Özellikle Trabzon ve Rize gibi illerde çay bahçeleri, yaylalar ve ormanlık alanlar içerisinde konumlanan bungalovlar, bölgenin doğal ve kültürel özellikleriyle bütünleşerek alternatif turizm faaliyetlerinin önemli bir bileşeni hâline gelmiştir.

Bu çerçevede bungalov konaklamaları, doğal çevreyle kurduğu ilişki, yerel mimari unsurları yansıtmaları ve ziyaretçilere özgün deneyimler sunması nedeniyle alternatif turizm anlayışı içerisinde değerlendirilmektedir. Özellikle de-

neyim odaklı turizm yaklaşımlarının önem kazandığı günümüzde, bungalow yapıları yalnızca bir konaklama birimi olarak değil, turistlerin mekânı algılama ve deneyimleme biçimlerini şekillendiren bir turizm ürünü olarak ele alınmaktadır. Bu durum, bungalow konaklamalarının mekânsal ve deneyimsel boyutlarının incelenmesini gerekli kılmakta ve bu çalışmanın araştırma odağını oluşturmaktadır.

3. Yöntem

Bu çalışma, bungalow konaklamalarının turizm bağlamındaki mekânsal ve deneyimsel boyutlarını analiz etmek amacıyla nitel araştırma yöntemleri benimsenerek kurgulanmıştır. Araştırma süreci; literatür taraması, saha gözlemi, görsel belgeleme ve içerik analizi aşamalarından oluşmaktadır.

3.1. Araştırmanın Deseni ve Kapsamı

Bu çalışma, alternatif turizm kapsamında değerlendirilen bungalow konaklamalarının mekânsal ve deneyimsel özelliklerini incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda tasarlanmıştır. Araştırmada, belirli bir olgunun gerçek yaşam bağlamı içerisinde ayrıntılı biçimde incelenmesine olanak sağlayan durum çalışması (case study) deseni benimsenmiştir.

Araştırmanın evrenini Doğu Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren bungalow konaklama işletmeleri oluştururken, örneklemini Trabzon ili Araklı ilçesinde yer alan Gafulluk Tatil Köyü oluşturmaktadır. Örnek alanın seçilmesinde; farklı konaklama tiplerini bünyesinde barındırması, doğal peyzajla bütünleşik bir yerleşim düzenine sahip olması ve ziyaretçilere farklı deneyim olanakları sunması etkili olmuştur.

3.2. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada veriler literatür taraması ve saha çalışması yoluyla elde edilmiştir. Literatür taraması kapsamında alternatif turizm, deneyimsel turizm, sürdürülebilir turizm ve bungalow konaklamalarına ilişkin ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar incelenmiştir. Böylece araştırmanın kuramsal alt yapısı oluşturulmuş ve saha bulgularının değerlendirilmesinde kullanılacak kavramsal çerçeve belirlenmiştir. Saha çalışması kapsamında araştırma alanı yerinde ziyaret edilerek gözlem yapılmıştır. Gözlem sürecinde; bungalow konaklamalarında kullanıcı deneyimini çeşitlendiren unsurları saptamak amacıyla tesisin doğal çevreyle ilişkisi, yerel yapı malzemeleri, yerleşim düzeni ve kullanıcı deneyimini etkileyebilecek yenilikçi fiziksel özellikleri değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler fotoğraflama yöntemiyle belgelenmiş ve görsel veriler analiz sürecinde destekleyici kaynak olarak kullanılmıştır.

3.3. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Saha gözlemleri ve görsel belgeler, çalışmanın kuramsal çerçevesinde ele alınan alternatif turizm, deneyimsel turizm ve mekânsal deneyim kavramları doğrultusunda analiz edilmiştir.

Analiz sürecinde bulgular;

- Doğal çevre ile bütünleşme,
- Yerel mimari kimlik,
- Mekânsal deneyim ve kullanıcı algısı,
- Deneyimsel farklılaşma olmak üzere dört temel tema altında değerlendirilmiştir.

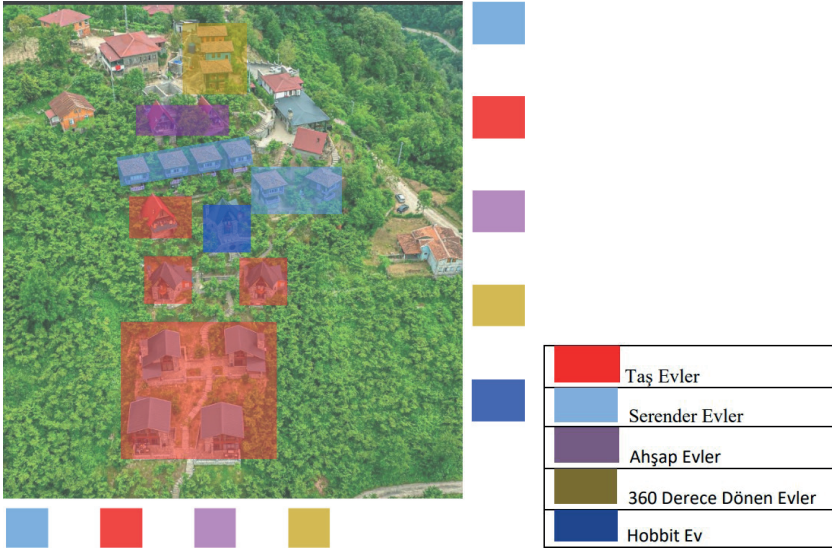
Böylece bungalov konaklamalarının yalnızca fiziksel özellikleri değil, ziyaretçilere sunduğu deneyimsel boyutlar da bütüncül bir yaklaşımla incelenmiştir.

4. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde çalışma kapsamında incelenen Trabzon ili Araklı ilçesinde bulunan Gafulluk Tatil Köyü örneği üzerinden bungalov konaklamalarının alternatif turizm bağlamında kullanıcı deneyimini çeşitlendiren mekânsal ve çevresel unsurları değerlendirilmektedir. Araştırma alanında gerçekleştirilen saha gözlemleri ve görsel incelemeler doğrultusunda elde edilen bulgular; doğal çevre ile bütünleşme, yerel mimari kimlik, mekânsal deneyim ve deneyimsel farklılaşma temaları altında ele alınmıştır.

4.1. Doğal Çevre ile Bütünleşme

Gafulluk Tatil Köyü, Trabzon'un doğal peyzaj özelliklerini yansıtan ormanlık alanlar ve eğimli topoğrafik yapı içerisinde konumlanmaktadır.

Şekil 1. Gafulluk Tatil Köyü konaklama birimleri yerleşim planı. Google Haritalar'dan (<https://maps.app.goo.gl/soYU8sqfV7fmfUD76>) alınarak yazar tarafından uyarlanmıştır.

Tesis bünyesinde farklı tiplerde konaklama birimleri bulunmakta olup bunlar ahşap bungalovlar, taş bungalovlar, serender evler, 360 derece dönebilen evler ve 1 adet hobbit evden oluşmaktadır. Yaklaşık 36 m² büyüklüğündeki bu yapılar, doğal çevreyle bütünleşik bir yerleşim düzeni içerisinde konumlandırılmıştır.

Genel yerleşim düzeni incelendiğinde yapıların doğal topoğrafyaya uyum sağlayacak şekilde yerleştirildiği görülmektedir. Girişi ve yönlendirme tabelaları yörenin doğal malzemesi ile uyumludur (Şekil 2). Bu durum, doğal çevreye minimum müdahale anlayışının benimsendiğini göstermekte ve alternatif turizmin sürdürülebilirlik ilkeleriyle örtüşmektedir.

Şekil 2. Gafulluk Tatil Köyü girişi ve yönlendirme tabelaları (Yazarın kendi arşivi).

Bungalov konaklamaları, geleneksel otel konaklamalarından farklı olarak ziyaretçilere daha özgün, sakin ve doğayla bütünleşik bir atmosfer sunar. Tesis, yoğun bitki örtüsü ve doğal peyzaj unsurları içerisinde konumlanmaktadır (Şekil 3). Yapıların doğal çevreyle kurduğu güçlü ilişki, ziyaretçilerin günlük yaşamın yoğunluğundan uzaklaşmasına ve doğayla doğrudan etkileşim kurmasına olanak sağlamaktadır.

Şekil 3. Tesisin genel manzarası (Yazarın kendi arşivi)

Alternatif turizmin temel özelliklerinden biri olan doğayla bütünleşme anlayışı burada yalnızca fiziksel bir konumlanma biçimi olarak değil, aynı zamanda deneyimsel bir unsur olarak da ortaya çıkmaktadır. Literatürde doğa turizmi ve deneyimsel turizm kapsamında değerlendirilen uygulamalarda doğal çevreyle kurulan ilişkinin ziyaretçi memnuniyetini artırdığı vurgulanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Gafulluk Tatil Köyü, ziyaretçilere yalnızca konaklama hizmeti sunmamakta, aynı zamanda doğa ile bütünleşik bir deneyim ortamı oluşturmaktadır. Aynı zamanda alternatif turizm kapsamında değerlendirilen konaklama türlerinde doğal çevrenin yalnızca fiziksel bir unsur değil, aynı zamanda deneyimin temel bileşeni olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Gafulluk Tatil Köyü örneği literatürde vurgulanan doğa temelli turizm anlayışıyla benzerlik göstermektedir.

4.2. Yerel Mimari Kimliğin Mekâna Yansımaları

Araştırma alanındaki bungalov yapılarının dikkat çeken özelliklerinden biri yerel mimari unsurların çağdaş konaklama yapıları içerisinde yeniden yorumlanmasıdır. Tesis bünyesinde yer alan yapılarda Karadeniz Bölgesi'nin geleneksel mimarisini yansıtan taş ve ahşap malzemeler yoğun olarak kullanılmaktadır. Bölgenin geleneksel yapı kültüründe önemli bir yere sahip olan serender yapılarının tesiste yeniden yorumlandığı görülmektedir (Şekil 4). Serenderler, Karadeniz kırsal mimarisinin karakteristik öğelerinden biri olup bölgenin kültürel kimliğini yansıtmaktadır.

Şekil 4. Gafalluk Tatil Köyü'nde yer alan serender ve yerel mimari özelliklerini taşıyan bungalov yapıları (Yazarın kendi arşivi)

Yapılarda kullanılan taş ve ahşap malzeme tercihleri yalnızca estetik bir yaklaşım olarak değerlendirilmemelidir. Yerel malzemelerin kullanılması yalnızca estetik bir yaklaşım değil, aynı zamanda bölgesel kimliğin korunmasına yönelik bir tasarım stratejisi olarak değerlendirilebilir. Bu durum ziyaretçilerin bölgenin kültürel karakteriyle bağ kurmasını kolaylaştırmakta ve konaklama deneyimine yerellik boyutu kazandırmaktadır. Aynı zamanda alternatif turizmin yerel kültürel değerleri koruma ve ziyaretçilere özgün deneyimler sunma hedefleriyle paralellik göstermektedir. Bununla birlikte yerel mimari unsurların korunması, ziyaretçilerin yalnızca doğal çevreyi değil aynı zamanda bölgenin kültürel karakterini de deneyimlemelerine olanak sağlamaktadır. Böylece mekân, konaklama işlevinin ötesine geçerek kültürel deneyimin bir parçası hâline gelmektedir.

4.3. Mekânsal Deneyim ve Kullanıcı Algısı

Deneyimsel turizm yaklaşımına göre turist memnuniyeti yalnızca sunulan hizmetlerin niteliğine değil, deneyimin gerçekleştiği mekânın özelliklerine de bağlıdır. Bu bağlamda araştırma alanında yer alan bungalov yapılarının mekânsal organizasyonu, kullanıcı deneyimini doğrudan etkileyen önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Tesis bünyesindeki konaklama birimlerinin birbirinden bağımsız şekilde tasarlanmış olması, ziyaretçilere yüksek düzeyde mahremiyet sağlamaktadır. Geleneksel otel yapılarında ortak kullanım alanlarının yoğunluğu nedeniyle oluşan kalabalık algısının aksine, bungalov yapıları daha bireysel ve kişiselleştirilmiş bir kullanım deneyimi sunmaktadır.

Ayrıca yapıların doğal çevreyle kurduğu görsel ilişki, manzara odaklı yerleşim düzeni ve doğal malzeme kullanımı kullanıcıların mekâna yönelik algısını güçlendirmektedir. Sessizlik, manzara ve doğada bulunma hissi gibi un-

surlar ziyaretçilerin deneyimi anlamlandırma biçimlerini etkileyerek mekânın deneyimsel değerini artırmaktadır.

Bu durum Pine ve Gilmore'un (1999) deneyim ekonomisi yaklaşımında vurgulanan unutulabilir hizmetlerden farklı olarak hatırlanabilir deneyimler üretme anlayışıyla örtüşmektedir. Dolayısıyla bungalov konaklamaları yalnızca bir konaklama biçimi değil, aynı zamanda kullanıcı algısını şekillendiren deneyim odaklı mekânlar olarak değerlendirilebilir.

4.4. Deneyimsel Farklılaşma ve Yenilikçi Mekânsal Yaklaşımlar

Araştırma alanını benzer konaklama tesislerinden ayıran en önemli özelliklerden biri farklı konaklama tipolojilerini bir arada barındırmasıdır. Bu durum ziyaretçilere farklı deneyim seçenekleri sunarak tesisin deneyim odaklı turizm anlayışı doğrultusunda çeşitlenmesini sağlamaktadır. Hobbit evlerini çağrıştıran mimari yaklaşım, ziyaretçilerin alışılmış konaklama kalıplarının dışına çıkmasını sağlayan önemli bir deneyimsel unsur olarak değerlendirilebilir (Şekil 5). Yapının biçimsel karakteri yalnızca işlevsel bir konaklama alanı sunmamakta, aynı zamanda ziyaretçiler açısından ilgi çekici ve hatırlanabilir bir deneyim oluşturmaktadır.

Şekil 5. Hobbit evlerini andıran mekânsal mimari yaklaşım (Yazarın kendi arşivi)

Günümüzde sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte ziyaretçiler yalnızca konaklama değil, aynı zamanda paylaşılabilir ve özgün deneyimler de aramaktadır. Bu nedenle farklı mimari karaktere sahip yapılar, destinasyonun çekiciliğini artıran unsurlar arasında değerlendirilmektedir.

Tesis bünyesinde bulunan bir diğer dikkat çekici yapı ise Türkiye'de ilk

örnekleri Rize ve Trabzon'da görülen 360 derece dönebilen ev uygulamasıdır (Şekil 6). Bu yapı, kullanıcının çevresel koşullara göre mekânın yönünü değiştirebilmesine olanak sağlamaktadır.

Şekil 6. 360 derece dönebilen ev yapısı (Yazarın kendi arşivi)

Bu mekânsal özellik, kullanıcı ile mekân arasındaki etkileşimi güçlendirmekte ve ziyaretçinin deneyime aktif biçimde katılmasını sağlamaktadır. Kullanıcının manzara, güneş ışığı veya çevresel koşullara göre yapıyı yönlendirebilmesi, mekânın yalnızca kullanılan bir nesne olmaktan çıkıp deneyimin aktif bir parçası hâline gelmesine katkı sağlamaktadır. Deneyimsel turizm yaklaşımının temel bileşenlerinden biri olan aktif katılım ve bireyselleşme unsurları dikkate alındığında, bu tür yenilikçi tasarımların ziyaretçilerin mekâna ilişkin algılarını güçlendirdiği söylenebilir. Bu bağlamda Gafulluk Tatil Köyü, yalnızca doğal çevresiyle değil, aynı zamanda sunduğu yenilikçi mekânsal deneyimler aracılığıyla da alternatif turizm kapsamında özgün bir örnek oluşturmaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, alternatif turizm kapsamında değerlendirilen bungalov konaklamalarının mekânsal ve deneyimsel boyutlarını incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Trabzon ili Araklı ilçesinde bulunan Gafulluk Tatil Köyü örnek alan olarak seçilmiş; saha gözlemleri, görsel incelemeler ve literatür verileri doğrultusunda doğal çevre ile bütünleşme, yerel mimari kimlik, mekânsal deneyim ve deneyimsel farklılaşma temaları değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, bungalov konaklamalarının yalnızca bir konaklama biçimi olarak değil, aynı zamanda alternatif turizm kapsamında özgün deneyimler sunabilen mekânsal yapılar olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Araştırma sonucunda, Gafulluk Tatil Köyü'nde yer alan bungalov yapıların doğal çevreyle güçlü bir ilişki kurduğu ve doğal peyzajın konaklama deneyiminin önemli bir bileşeni hâline geldiği belirlenmiştir. Yapıların topoğrafyaya uyumlu şekilde konumlandırılması, yoğun bitki örtüsü içerisinde yer

alması ve ziyaretçilere doğayla doğrudan etkileşim kurma imkânı sunması, alternatif turizmin temel ilkelerinden biri olan doğayla bütünleşme anlayışını desteklemektedir. Bu durum, ziyaretçilerin kent yaşamının yoğunluğundan uzaklaşarak daha sakin, huzurlu ve bireyselleştirilmiş bir deneyim sunabilecek mekânsal özelliklerin bulunduğunu göstermektedir.

Çalışmada ulaşılan bir diğer önemli sonuç, bungalov yapıların yerel mimari kimliğin korunması ve yeniden yorumlanmasında önemli bir rol üstlendiğidir. Tesis bünyesinde kullanılan taş ve ahşap malzemeler ile Karadeniz kırsal mimarisinin önemli unsurlarından biri olan serender yapılarının yeniden yorumlanması, konaklama deneyimine kültürel bir boyut kazandırmaktadır. Böylece ziyaretçiler yalnızca doğal çevreyi değil, aynı zamanda bölgenin kültürel ve mimari karakterini de deneyimleme fırsatı bulmaktadır. Bu durum alternatif turizmin yerel değerleri koruma ve özgün deneyimler sunma yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Araştırma bulguları, kullanıcı deneyiminin yalnızca sunulan hizmetlerle değil, aynı zamanda mekânsal özelliklerle de şekillendiğini ortaya koymuştur. Bağımsız konaklama birimlerinin sağladığı mahremiyet, doğal çevreyle kurulan görsel ilişki, manzara odaklı yerleşim düzeni ve doğal malzeme kullanımı, ziyaretçilerin mekânı algılama biçimlerini olumlu yönde etkilemektedir. Bu özellikler, bungalov konaklamalarının geleneksel otel işletmelerinden farklılaşarak daha kişisel ve hatırlanabilir deneyimler sunmasına katkı sağlamaktadır.

Araştırmada dikkat çeken bir diğer bulgu ise deneyimsel farklılaşma kapsamında ortaya çıkan yenilikçi mekânsal yaklaşımlardır. Hobbit evlerini andıran yapılar ve 360 derece dönebilen ev uygulamaları, ziyaretçilere yalnızca konaklama hizmeti sunmamakta; aynı zamanda deneyimin aktif bir parçası hâline gelen özgün mekânsal deneyimler oluşturmaktadır. Özellikle sosyal medya çağında ziyaretçilerin paylaşılabılır ve farklı deneyim arayışları dikkate alındığında, bu tür yenilikçi tasarımların destinasyon çekiciliğini artırdığı görülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bungalov konaklamalarının alternatif turizm anlayışı içerisinde önemli bir yere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Doğal çevreyle bütünleşme, yerel mimari değerlerin korunması, kullanıcı odaklı mekânsal deneyimlerin oluşturulması ve yenilikçi tasarım yaklaşımlarının kullanılması, bu konaklama türünü geleneksel turizm yapılarından ayıran temel özellikler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle bungalov konaklamaları, günümüzde giderek önem kazanan deneyim odaklı turizm anlayışının somut mekânsal karşılıklarından biri olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışma tek bir örnek alan üzerinden yürütülmüştür. Bu durum araştırmanın temel sınırlılıklarından birini oluşturmaktadır. Gelecek araştırmalarda

farklı bölgelerdeki bungalov işletmelerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, ziyaretçi görüşmelerine ve kullanıcı memnuniyetine yönelik verilerin araştırmaya dâhil edilmesi ve bungalov turizminin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi önerilmektedir. Bu tür çalışmalar, bungalov turizmine ilişkin literatürün gelişmesine ve alternatif turizm politikalarının şekillendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aktan, E. (2018). Sosyal medyanın turizm pazarlamasındaki rolünün değerlendirilmesi. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 6(3), 228-248.
- Aktan, E., & Koçyiğit, M. (2016). Sosyal medyanın turizm faaliyetlerindeki rolü üzerine teorik bir inceleme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 62-73.
- Altınay, M. (1996). Alternatif turizm. *TÜRSAB Dergisi*, 151, 60.
- Başoda, A., & Varol, F. (2022). Deneyimsel turist rehberliği: Kavramsal bir çerçeve ve model önerisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(4), 1723-1740.
- Baytok, A., Pelit, E., & Soybalı, H. H. (2017). Alternatif turizm mi turizmde çeşitlilik mi? Kavramsal bir değerlendirme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 1-14.
- Bramwell, B., & Lane, B. (1993). Sustainable tourism: An evolving global approach. *Journal of Sustainable Tourism*, 1(1), 1-5.
- Bulut, Z. (2006). *Kemaliye ilçesi ve yakın çevresinin alternatif turizm kapsamında rekreasyonel turizm potansiyelinin belirlenmesi* (Doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Butler, R. W. (1990). Alternative tourism: Pious hope or Trojan horse? *Journal of Travel Research*, 28(3), 40-45.
- Chairatana, P. A. (2012, Haziran). *Creative tourism 2.0*. Trends Southeast. <http://www.trendsoutheast.org/opinion/2012/6/7/creative-tourism-20> adresinden erişildi.
- Cohen, E. (1982). Marginal paradises: Bungalow tourism on the islands of southern Thailand. *Annals of Tourism Research*, 9(2), 189-228. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(82\)90046-9](https://doi.org/10.1016/0160-7383(82)90046-9).
- Dasgupta, S. S. (2022). *Tourism concepts*. Hindistan: University Science Press.
- Demir, E., & Emekli, G. (2017). Web 1.0'dan Web 2.0'a geçişin turizm coğrafyası üzerine yansımaları: İzmir örneği. *Türk Coğrafya Kurumu 75. Yıl Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 178). Ankara
- Demircan, Ş., Özer, Ç., Coşkun, G., & Çeken, H. (2019). Algılanan destinasyon yiyecek içecek imajının tekrar ziyarete etkisi. *Turizm Akademik Dergisi*, 6(2), 185-195.
- Duğan, Ö., & Aydın, B. O. (2018). Sosyal medyanın turizmde tanıtım amaçlı kullanımı: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-13.
- Elliot, J. (2016). *Tourism politics and public sector management*. London, İngiltere: Routledge.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, kültür ve turizm: Kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, 51-59.
- Emekli, G. (2021). Coğrafya, turizm, kültür ilişkilerinin turizm coğrafyasına yansımaları ve kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(2), 405-428.
- Ercan, P. (2014). *Sürdürülebilir turizm çerçevesinde kitle turizmi ve otel tasarımlarının*

irdelenmesi (yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Google. (t.y.). *Gafulluk Tatil Köyü*. 22 Haziran 2026 tarihinde <https://maps.app.goo.gl/soYU8sqfV7fmfUD76> adresinden erişildi.

Hacıoğlu, N., & Avcıkurt, C. (2008). *Turistik ürün çeşitlendirmesi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kısa Ovalı, P. (2007). Kitle turizmi ve ekolojik turizmin kavram, mimari ve çevresel etkiler bakımından karşılaştırılması. *Megaron*, 2(2), 64-79.

Kıvılcım, B., & Aydın, E. (2022). Turistlerin bungalov evlerinde tercihinde önemli olan unsurlar: Çamlıhemşin örneği. *Akademik Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 16-24.

Kiraz, G., & Altun, Ö. (2020). *Değişen turizm trendleri*. İstanbul: Hiperyayın.

Kuter, N., & Ünal, H. (2009). Sürdürülebilirlik kapsamında ekoturizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9(2), 146-156.

Lickorish, L. J., & Jenkins, C. L. (1997). *An introduction to tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1999). The experience economy: Past, present and future. *Handbook on the Experience Economy* içinde. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Soyak, M. (2013). Uluslararası turizmde son eğilimler ve Türkiye’de turizm politikalarının evrimi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4, 1-18.

Tengilimoğlu, D. (2020). *Sağlık turizmi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Türk Dil Kurumu. (2024). Bungalov. *Güncel Türkçe Sözlük* içinde. <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişildi.

Onat, G. (2025). Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyetin incelenmesi: Rize’de bir alan araştırması. *Kent Akademisi*, 18(2), 922-942. <https://doi.org/10.35674/kent.1511633>

Orta Anadolu Kalkınma Ajansı. (2021). *Alternatif turizm kavramı ve TR72 bölgesi alternatif turizm potansiyeli*. Kayseri

UNWTO. (2017). *Definitions committee on tourism and competitiveness (CTC)*. Madrid: UNWTO.

Yıldırğan, R., & Taşçıoğlu, H. (2023). Sapanca’daki bungalov işletmecilerinin sürdürülebilir turizm ve çevre tutumları üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 11(2), 969-990.

Zoğal, V., & Emekli, G. (2017). Yaratıcı turizme kavramsal ve coğrafi bir yaklaşım. *Ege Coğrafya Dergisi*, 26(1), 21-34.

OTİZMLİ ÇOCUKLAR İÇİN ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNDE İZOLE DUYUSAL REGÜLASYON ALANLARI: İÇ MİMARLIKTAKİ TASARIM KRİTERLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹

“ ”

Seçil FERAHBAŞ²
Kurt Orkun AKTAŞ³

1 Bu çalışma, Seçil Ferahbaş tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Kurt Orkun Aktaş danışmanlığında yürütülen “Otizmlili Çocuklar İçin Alışveriş Merkezlerinde İzole Regülasyon Alanları Tasarım Kriterleri” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi ORCID: 0009-0009-5821-7089

3 Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü ORCID: 0000-0002-7537-7190

1. Giriş

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), bireylerin sosyal iletişim, sosyal etkileşim ve davranış örüntülerinde farklılıklarla karakterize edilen nörogelişimsel bir durumdur. Güncel yaklaşımlar, otizmi yalnızca bireysel bir gelişim farklılığı olarak değil, birey ile çevresi arasındaki etkileşim üzerinden şekillenen çok boyutlu bir olgu olarak ele almaktadır. Bu bağlamda fiziksel çevrenin niteliği, otizmlili bireylerin günlük yaşam deneyimleri, davranışsal tepkileri ve duyuşsal düzenleme süreçleri üzerinde belirleyici olmaktadır (Mostafa, 2014).

Otizmlili çocuklar açısından kapalı kamusal iç mekânlar, özellikle kontrolsüz uyaran yoğunluğu nedeniyle zorlayıcı deneyimler sunabilmektedir. Bu mekânlar arasında önemli bir yer tutan alışveriş merkezleri; yüksek ses düzeyi, yoğun insan hareketi, yapay aydınlatma ve görsel karmaşa gibi çok sayıda uyaranı eş zamanlı olarak barındırmaktadır. Bu durum, otizmlili çocuklarda duyuşsal aşırı yüklenmeye neden olabilmekte ve hem bireysel deneyimi hem de ailelerin mekân kullanımını sınırlandırabilmektedir (Hussein, 2017; Mang-mang & Bustillo, 2025).

Literatürde, otizmlili bireylerin çevresel uyaranlara karşı farklı düzeylerde hassasiyet gösterebildiği ve bu durumun davranışsal tepkiler ile mekânsal deneyimi doğrudan etkilediği belirtilmektedir. Bu noktada duyuşsal regülasyon, bireyin çevresel koşullarla başa çıkabilmesi açısından temel bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir (Brand, 2010; Yalçın, 2021).

Son yıllarda otizmlili bireyler için eğitim yapıları ve rehabilitasyon merkezlerinde duyuşsal düzenlemeye yönelik önemli tasarım yaklaşımları geliştirilmiş olsa da, kamusal iç mekânlarda aynı düzeyde çözüm üretilemediği görülmektedir. Alışveriş merkezleri özelinde değerlendirildiğinde, erişilebilirlik uygulamalarının büyük ölçüde fiziksel engellilik odaklı olduğu; duyuşsal farklılıklara yönelik mekânsal düzenlemelerin ise sınırlı kaldığı dikkat çekmektedir (Aytaç & Taş, 2020; Çetin, 2021).

Bu bağlamda izole duyuşsal regülasyon alanları, bireyin mekândan tamamen kopmadan kısa süreli geri çekilmesine olanak tanıyan ara mekânlar olarak önem kazanmaktadır. Bu alanların, stres düzeyini azaltarak mekânla kurulan ilişkiyi desteklediği ifade edilmektedir (Mostafa, 2020; Scott, 2016).

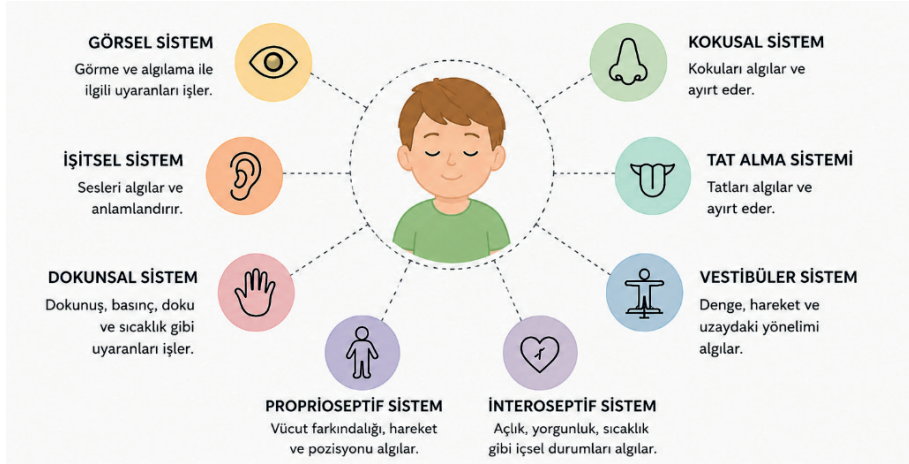
Bu çalışmada ele alınan tasarım kriterleri, otizm spektrum bozukluğuna sahip 3–6 ve 7–12 yaş grubu çocuklar temel alınarak değerlendirilmiştir. Yaş gruplarının farklılaşması; duyuşsal hassasiyet düzeyi, mekânsal algı, hareketlilik, ergonomik gereksinimler ve çevresel uyaranlara verilen tepkiler açısından farklı ihtiyaçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda önerilen mekânsal düzenlemeler ve tasarım kriterleri, her iki yaş grubunun gelişimsel özellikleri dikkate alınarak ele alınmıştır.

Araştırmada, alışveriş merkezlerinde otizmlili çocuklar için tasarlanabilecek izole duyuşal regülasyon alanlarının iç mimari kriterleri değerlendirilmektedir. Bu kapsamda otizm ve mekân ilişkisi, duyuşal düzenleme ihtiyacı ve alışveriş merkezlerindeki çevresel koşullar ele alınarak Türkiye bağlamına yönelik uygulanabilir tasarım yaklaşımları ortaya konulmaktadır.

2. Otizm ve Mekânsal Deneyim

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), bireyin sosyal iletişim, etkileşim ve davranış örüntülerinde farklılıklarla karakterize edilen nörogelişimsel bir durumdur. Güncel yaklaşımlar, OSB'yi bireyin çevresiyle kurduğu etkileşim üzerinden şekillenen dinamik bir süreç olarak ele almaktadır. Bu bağlamda fiziksel çevre, otizmlili bireylerin mekânsal algıları ve davranışsal tepkileri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir (Yalçın, 2021).

Otizmlili çocukların alışveriş merkezi gibi yoğun uyaran içeren kamusal mekânlarda maruz kaldıkları duyuşal girdiler, çevresel deneyimi doğrudan etkileyebilmektedir. Şekil 1'de alışveriş merkezi ortamında duyuşal aşırı yüklenmeye neden olabilecek temel uyaran kaynakları şematik olarak gösterilmiştir.

Şekil 1. Otizmlili çocuklarda duyuşal sistemler ve çevresel uyaranlarla ilişkisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Otizmlili bireylerin mekânsal deneyimi, çevresel uyaranların niteliği ve yoğunluğu ile doğrudan ilişkilidir. Görsel, işitsel ve dokunsal girdilerin kontrolsüz biçimde bir araya geldiği ortamlarda duyuşal işleme süreçleri zorlanmakta; bu durum kaygı artışı ve davranışsal tepkilerle sonuçlanabilmektedir. Literatürde, bireylerin bu uyaranlara karşı aşırı ya da düşük hassasiyet gösterbildiği ve bunun mekân kullanımını etkilediği vurgulanmaktadır (Brand, 2010).

Mekânsal deneyim açısından öngörülebilirlik ve düzen, otizmli çocuklar için kritik öneme sahiptir. Karmaşık ve belirsiz mekânsal kurgular, bireyin kontrol algısını zayıflatırken; açık, sade ve anlaşılabilir düzenlemeler güven duygusunu desteklemektedir (Demir, 2019; Mostafa, 2014).

Kapalı kamusal iç mekânlarda karşılaşılan yoğun ışık, ses ve kalabalık gibi unsurlar, bireyin duyuşal eşiğini zorlayarak huzursuzluk, kaçınma davranışı ve stres tepkilerine yol açabilmektedir (Hussein, 2017). Bu nedenle mekân, otizmli bireyler açısından yalnızca fiziksel bir çevre değil, aynı zamanda davranışsal süreçleri etkileyen aktif bir bileşen olarak değerlendirilmelidir.

Duyusal regülasyon alanlarının yalnızca fiziksel bir kaçış noktası değil, aynı zamanda çocuğun kademeli biçimde sakinleşmesini destekleyen bir geçiş mekânı olarak ele alınması gerekmektedir. Şekil 2’de bu sürece ilişkin kavramsal bir mekânsal kurgu sunulmuştur.

Şekil 2. Alışveriş merkezlerinde çevresel uyaranlar, duyuşal aşırı yük ve olası sonuçlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Alışveriş merkezleri gibi çoklu uyaran içeren ortamlarda, mekânsal organizasyonun niteliği bireyin mekânla kurduğu ilişkiyi doğrudan etkilemektedir. Uygun tasarım yaklaşımlarının bulunmaması, bireyin bu tür alanlardan uzaklaşmasına neden olabilmektedir (Mangmang & Bustillo, 2025).

Alışveriş merkezlerinde duyuşal yoğunluk her mekânda aynı seviyede değildir. Kullanım işlevleri ve kullanıcı yoğunluğu doğrultusunda bazı alanlar otizmli çocuklar açısından daha yüksek duyuşal risk oluşturabilmektedir. Şekil 3’te kat planları üzerinden oluşturulan duyuşal yük analizi yer almaktadır.

Şekil 3. Alışveriş merkezlerinde yoğun çevresel uyaranların oluşturduğu duyuşsal yük örneği

Kaynak: Nomado Travel (2024) görseli üzerinden yazar tarafından analiz edilerek oluşturulmuştur.

Analiz sonucunda özellikle yeme-içme alanları, eğlence bölgeleri ve yoğun sirkülasyona sahip dolaşım akslarının yüksek duyuşsal yük oluşturduğu görülmektedir. Buna karşılık daha kontrollü ve sakin alanların, duyuşsal regülasyon açısından potansiyel oluşturabileceği değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, otizmli bireylerin mekânsal deneyimi; duyuşsal işleme süreçleri, çevresel koşullar ve mekânsal düzenin niteliği ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle iç mimarlık disiplininde geliştirilecek tasarım yaklaşımlarının, duyuşsal ve davranışsal ihtiyaçları kapsayan bütüncül bir perspektifle ele alınması gerekmektedir.

3. Duyusal Regülasyon ve İzole Alan Gereksinimi

Duyusal regülasyon, bireyin çevresinden aldığı görsel, işitsel, dokunsal ve diğer duyuşsal uyaranları anlamlandırma, filtreleme ve bu uyaranlara uygun tepkiler geliştirme sürecini ifade etmektedir. Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerde bu sürecin farklılaşması, çevresel koşullara bağlı olarak stres, kaygı ve davranışsal zorlanmaların artmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle duyuşsal regülasyon, yalnızca bireysel bir beceri olarak değil, çevresel düzenlemelerle desteklenmesi gereken bütüncül bir süreç olarak ele alınmalıdır (Yalçın, 2021).

Otizmli çocuklar, özellikle uyaran yoğunluğunun arttığı ortamlarda kendi kendini düzenleme konusunda sınırlı kapasiteye sahip olabilmektedir.

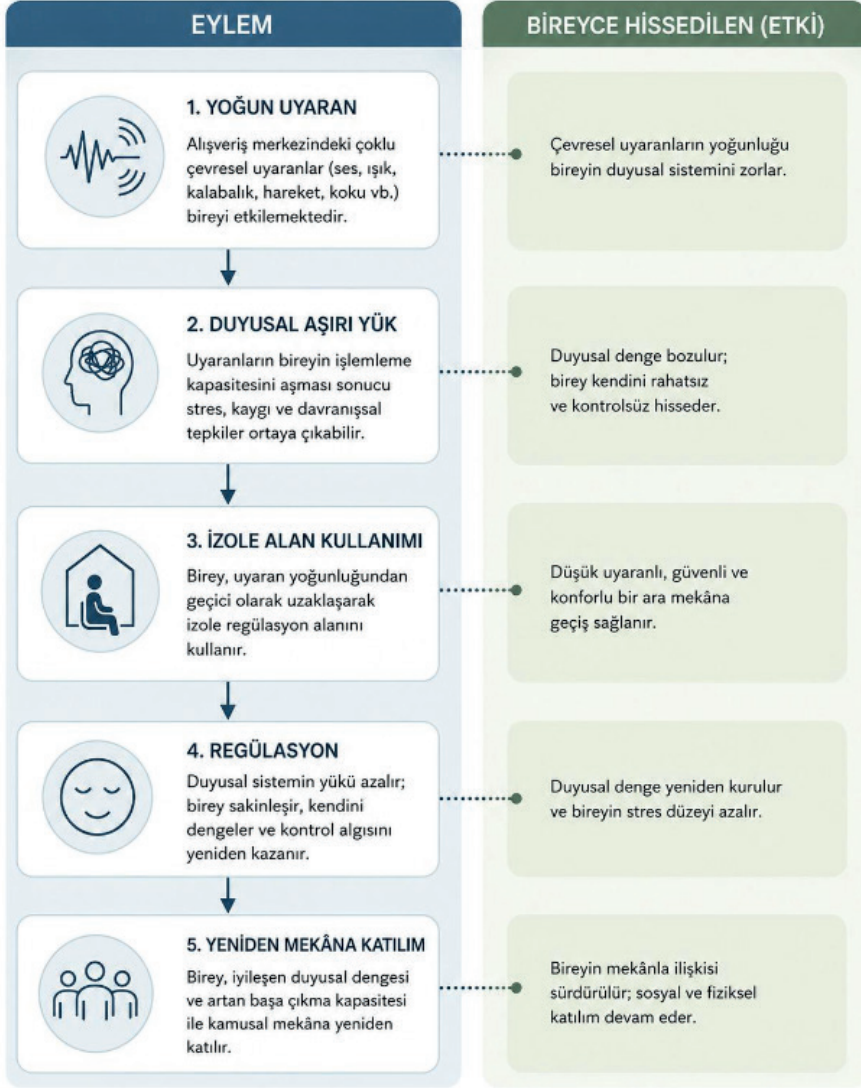
Görsel karmaşa, yüksek ses düzeyi, kalabalık ve ani uyaran değişimleri, bireyin duyuşal eşik seviyesini aşmasına yol açabilmekte; bu durum dikkat dağınıklığı, huzursuzluk ve davranışsal tepkilerle sonuçlanabilmektedir (Brand, 2010). Bu bağlamda duyuşal regülasyon ihtiyacı, otizimli çocukların kamusal mekân deneyimini belirleyen temel unsurlardan biri hâline gelmektedir.

Duyuşal zorlanma yaşayan bireyler, çoğu zaman daha kontrollü ve düşük uyaranlı ortamlara yönelme ihtiyacı hissetmektedir. Ancak kamusal iç mekânlarda bu geçişi destekleyen uygun mekânsal çözümlerin bulunmaması, bireyin ortamdaki tamamen uzaklaşmasına ya da yoğun davranışsal tepkiler geliştirmesine neden olabilmektedir (Scott, 2016).

Bu noktada izole duyuşal regülasyon alanları, otizimli çocukların geçici olarak geri çekilebilecekleri, duyuşal yoğunluğu sınırlandırılmış ve güvenli biçimde kurgulanmış mekânlar olarak öne çıkmaktadır. Bu alanlar, bireyin duyuşal yükünü azaltmasına, stres düzeyini dengelemesine ve davranışsal kontrolünü yeniden sağlamasına olanak tanıyan ara mekânlar olarak değerlendirilmektedir. Literatürde, bu tür alanların bireyin mekânda kalma süresini artırdığı ve kamusal katılımı dolaylı olarak desteklediği belirtilmektedir (Mostafa, 2020).

İzole regülasyon alanlarının temel özelliği, bireyi kamusal ortamdaki tamamen koparmadan kontrollü bir geçiş sunmasıdır. Bu yönüyle söz konusu alanlar, hem duyuşal baskıyı azaltan hem de bireyin yeniden mekâna katılımını kolaylaştıran bir ara yüz işlevi görmektedir. Bu durum, özellikle alışveriş merkezleri gibi yoğun kamusal iç mekânlarda bu tür alanların önemini artırmaktadır (Hussein, 2017).

Çocuk davranış psikolojisi açısından değerlendirildiğinde, duyuşal olarak zorlanan bireyin güvenli ve düşük uyaranlı bir ortama yönelmesi, regülasyon sürecini destekleyen temel mekanizmalardan biridir. Bu tür mekânsal olanaklar, çocuğun kontrol duygusunu yeniden kazanmasına yardımcı olmakta ve davranışsal krizlerin önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Demir, 2019).

Şekil 4. Duyusal Regülasyon Sürecinde İzole Alanın İşlevi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4'te görüldüğü üzere, duyuşsal aşırı yüklenme yaşayan otizimli çocuklar için izole regülasyon alanları; bireyin çevresel uyaranlardan kontrollü biçimde uzaklaşmasını sağlayan, duyuşsal dengeyi yeniden kurmasına yardımcı olan ve mekânla kurulan ilişkinin sürdürülebilirliğini destekleyen önemli ara mekânlar olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç, bireyin kamusal mekândan tamamen kopmadan regülasyon sağlayabilmesine ve yeniden mekâna katılımına olanak tanımaktadır.

Mevcut uygulamalar incelendiğinde, izole duyuşal regülasyon alanlarının çoğunlukla eğitim yapıları ve rehabilitasyon merkezleri ile sınırlı kaldığı görölmektedir. Kamusal iç mekânlarda bu tür alanların yeterince yer alması, otizmli çocukların bu mekânları kullanma deneyimini olumsuz yönde etkilemektedir (Aytaç & Taş, 2020).

Sonuç olarak, duyuşal regülasyon ile mekânsal düzenleme arasındaki ilişki, otizmli çocukların kamusal mekân deneyimini doğrudan belirleyen temel faktörlerden biridir. İzole duyuşal regülasyon alanları ise bu ilişkinin mekânsal karşılığı olarak; bireyin duyuşal dengesini yeniden kurmasını sağlayan, davranışsal tepkileri azaltan ve mekânla kurulan ilişkiyi sürdürülebilir kılan önemli tasarım bileşenleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle iç mimarlık disiplininde geliştirilecek tasarım yaklaşımlarının, duyuşal regülasyon ihtiyacını merkeze alan çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir.

4. Alışveriş Merkezlerinde Duyuşal Yük ve Mekânsal Problemler

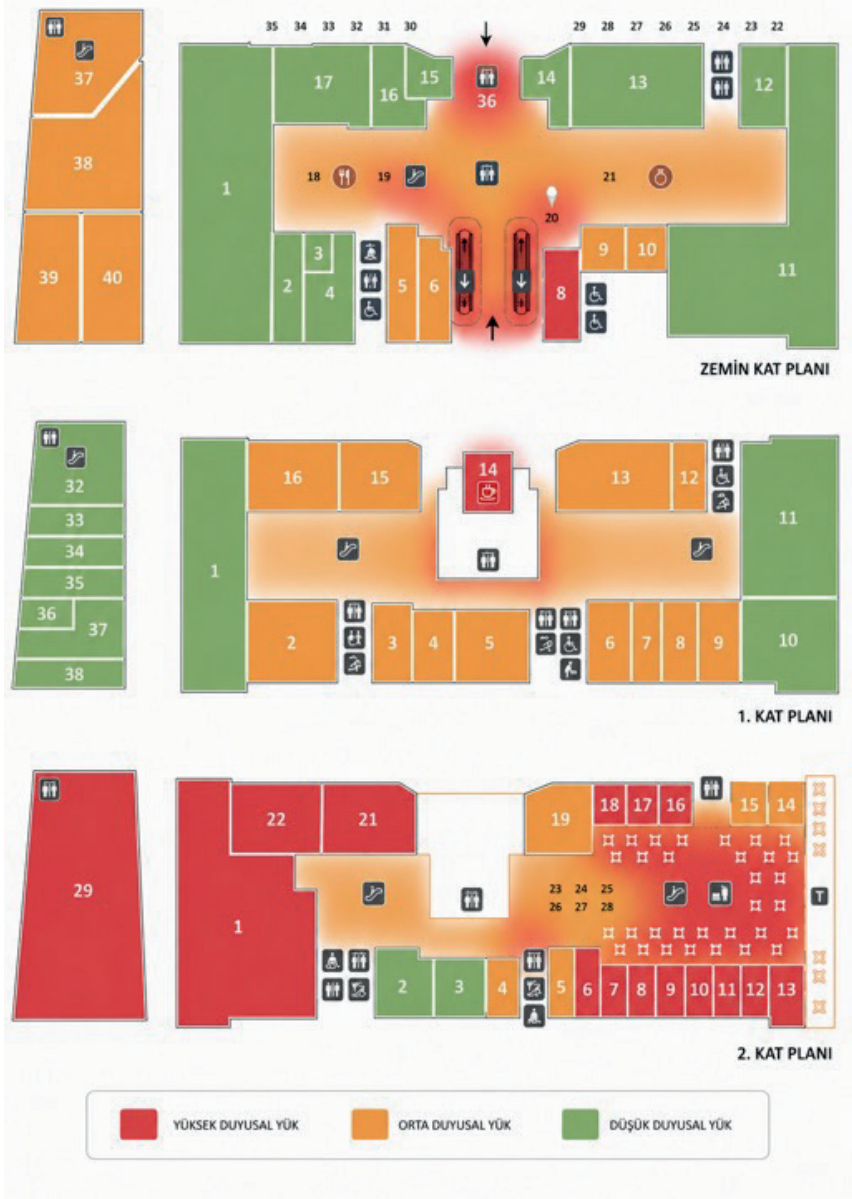
Kapalı kamusal iç mekânlar, farklı kullanıcı gruplarının eş zamanlı olarak bulunduğı, çok işlevli ve yoğun etkileşim içeren çevrelerdir. Bu mekânlar arasında önemli bir yer tutan alışveriş merkezleri (AVM'ler), alışveriş, eğlence ve sosyal etkileşim gibi çeşitli faaliyetleri tek bir yapı içerisinde bir araya getiren karmaşık mekânsal kurgulara sahiptir. Bu çok katmanlı yapı, kullanıcı deneyimini çeşitlendirmekle birlikte, özellikle otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar açısından zorlayıcı çevresel koşullar oluşturabilmektedir.

Alışveriş merkezlerinde ortaya çıkan uyaran yoğunluğu, görsel, işitsel ve mekânsal uyaranların eş zamanlı ve yoğun biçimde bir araya gelmesinden kaynaklanmaktadır. Parlak yapay aydınlatma, yüksek sesli müzik ve anonslar, kalabalık insan hareketi ve karmaşık dolaşım düzeni, bu mekânların temel çevresel bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu unsurların birlikte bulunması, otizmli çocuklarda duyuşal eşik seviyesinin aşılmasına neden olarak mekânsal deneyimi olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Hussein, 2017).

Görsel açıdan değerlendirildiğinde, vitrin düzenlemeleri, reklam panoları, hareketli dijital ekranlar ve yoğun renk kullanımı, mekânda yüksek düzeyde bir görsel karmaşa oluşturmaktadır. Bu durum, otizmli çocukların dikkatini dağıtmakta ve mekânın algılanabilirliğini azaltmaktadır. Görsel yoğunluk, yön bulma süreçlerini zorlaştırarak bireyin mekânsal kontrol algısını zayıflatmaktadır (Demir, 2019).

İşitsel çevre de benzer biçimde değişken ve çoğu zaman kontrolsüz bir yapıya sahiptir. Sürekli değişen müzik yayınları, insan kalabalığından kaynaklanan sesler ve anons sistemleri, mekânın genel gürültü düzeyini artır-

maktadır. Özellikle ani ve yüksek sesli uyaranlar, otizmli çocuklarda stres tepkilerine ve davranışsal zorlanmalara yol açabilmektedir. Bu durum, bireyin mekânda kalma süresini sınırlandıran önemli bir çevresel faktör olarak öne çıkmaktadır (Brand, 2010).

Şekil 5. Trabzon Cevahir AVM zemin, birinci ve ikinci kat planları üzerinde oluşturulan duyuşal yük analizleri.

Kaynak: Trabzon Cevahir AVM'ye ait kat planları üzerinden duyuşal yoğunluk bölgeleri analiz edilerek yazar tarafından görselleştirilmiştir.

Şekil 5'te görüldüğü üzere alışveriş merkezlerinde duyuşsal yük, belirli mekânsal odaklarda yoğunlaşmaktadır. Özellikle yeme-içme alanları, eğlen-ce birimleri, yürüyen merdiven çevreleri ve yoğun sirkülasyon aksları; yüksek düzeyde işitsel, görsel ve mekânsal uyaran içeren bölgeler olarak öne çıkmaktadır. Buna karşın periferik mağaza alanları ve daha sakin dolaşım bölgeleri görece düşük duyuşsal yük potansiyeli göstermektedir. Bu durum, alışveriş merkezlerinde duyuşsal yoğunluğun homojen dağılmadığını ve belirli mekân-sal bölgelerde kümelenildiğini ortaya koymaktadır.

Mekânsal Eleman	Uyaran Türü	Olası Etki
Parlak ekranlar (reklam panoları, dijital ekranlar)	Görsel uyaran	Görsel aşırı yük, dikkat dağınıklığı, huzursuzluk
Anons sistemi (yönlendirme ve tanıtım anonsları)	İşitsel uyaran	İşitsel stres, kaygı artışı, duyuşsal aşırı yük
Kalabalık dolaşım (yoğun insan hareketi)	Sosyal/ görsel uyaran	Kaygı artışı, kaçınma davranışı, stres
Parlak aydınlatma (genel aydınlatma, spotlar)	Görsel uyaran	Görsel rahatsızlık, baş ağrısı, huzursuzluk
Yüksek müzik sesleri (mağaza içi müzik, etkinlik alanları)	İşitsel uyaran	İşitsel aşırı yük, stres, duyuşsal zorlanma
Koku yoğunluğu (parfüm, yiyecek kokuları, temizlik ürünleri)	Olfaktör uyaran	Rahatsızlık, mide bulantısı, kaçınma davranışı
Farklı zemin dokuları (kaygan, pürüzlü, geçişler)	Taktil uyaran	Duyuşsal rahatsızlık, güvensizlik hissi

Tablo 1. Alışveriş Merkezlerinde Çevresel Uyaran Türleri ve Olası Etkileri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1'de görüldüğü üzere, alışveriş merkezlerinde yer alan farklı mekânsal elemanlar, otizimli çocuklar üzerinde çeşitli duyuşsal etkiler oluşturabilmektedir. Özellikle görsel ve işitsel uyaran yoğunluğunun arttığı alanlarda duyuşsal aşırı yüklenme riski belirgin şekilde artmaktadır.

Mekânsal organizasyon açısından değerlendirildiğinde, alışveriş merkezlerinin çok katmanlı yapısı ve karmaşık sirkülasyon şemaları, yön bulma süreçlerini güçleştirebilmektedir. Ani hacim değişimleri, belirsiz geçiş alanları ve mekânsal süreklilikteki kopukluklar, öngörülebilirliği azaltarak bireyin kaygı düzeyini artırmaktadır (Mostafa, 2014).

Alışveriş merkezlerinde uyaran yoğunluğunun belirli alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Giriş bölgeleri, yürüyen merdiven çevreleri, yemek alanları ve çocuk oyun alanları, hem görsel hem de işitsel uyaranların en yüksek düzeyde bulunduğu mekânlar arasında yer almaktadır. Bu alanlar, otizimli çocuklar açısından daha yüksek risk barındıran mekânsal bölgeler olarak değerlendirilmektedir.

Otizimli çocuk kullanıcı perspektifinden bakıldığında, bu çevresel koşullar çoğu zaman huzursuzluk, kaygı artışı ve ortamdan uzaklaşma isteği ile sonuçlanmaktadır. Benzer şekilde ebeveynler açısından da alışveriş merkezleri, çocukların duyuşal hassasiyetleri nedeniyle zorlayıcı mekânlar hâline gelebilmektedir. Bu durum, ailelerin bu tür kamusal alanları kullanma sıklığında ve süresinde belirleyici rol oynamaktadır.

Türkiye’deki alışveriş merkezleri incelendiğinde, erişilebilirlik uygulamalarının büyük ölçüde fiziksel engellilik odaklı olduğu; duyuşal farklılıklara yönelik mekânsal çözümlerin ise sınırlı kaldığı görülmektedir. Özellikle izole duyuşal regülasyon alanlarının çoğu alışveriş merkezinde yer almaması, önemli bir tasarım eksikliği olarak değerlendirilmektedir (Aytaç & Taş, 2020).

Sonuç olarak, alışveriş merkezleri; çoklu çevresel uyaranların bir arada bulunduğu, mekânsal karmaşıklığın yüksek olduğu ve kontrolsüz duyuşal koşullar barındıran yapılar olarak otizmli çocuklar açısından riskli kamusal mekânlar arasında yer almaktadır. Bu durum, yalnızca bireysel mekânsal deneyimi değil, aynı zamanda kamusal mekâna katılımı da sınırlayan önemli bir çevresel engel oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, duyuşal yükü dengeleyen ve bireyin geçici olarak geri çekilmesine olanak tanıyan izole regülasyon alanlarının tasarlanması, iç mimarlık disiplini açısından kritik bir tasarım gereksinimi olarak öne çıkmaktadır.

5. ASPECTSS™ Modeli ve İç Mimari Yaklaşım

Otizm spektrum bozukluğu olan bireyler için geliştirilen mekânsal tasarım yaklaşımlarının sistematik bir çerçeveye oturtulması, mimarlık ve iç mimarlık disiplinleri açısından temel bir gereksinimdir. Bu doğrultuda geliştirilen ASPECTSS™ tasarım modeli, otizmli bireylerin çevresel gereksinimlerini mekânsal prensiplere dönüştüren ve literatürde yaygın kabul gören bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır (Mostafa, 2014).

ASPECTSS™ modeli, adını oluşturan bileşenler aracılığıyla otizm dostu mekân tasarımına yönelik temel ilkeleri tanımlamaktadır. Bu bileşenler; akustik düzenleme (Acoustics), mekânsal dizilim (Spatial Sequencing), kaçış alanları (Escape Spaces), bölgeleme (Compartmentalization), geçiş alanları (Transition Spaces), duyuşal zonlama (Sensory Zoning) ve güvenlik (Safety) başlıkları altında ele alınmaktadır. Model, duyuşal yükün dengelenmesini, mekânsal öngörülebilirliğin artırılmasını ve davranışsal regülasyonun desteklenmesini hedefleyen çok boyutlu bir tasarım çerçevesi sunmaktadır (Mostafa, 2014; Mostafa, 2020).

Şekil 6. ASPECTSS™ 2.0 Modeline Göre Otizm Dostu Mekân Tasarım Bileşenleri

Kaynak: Studio TM. ASPECTSS™ 2.0. (Görsel Türkçeleştirilerek yazar tarafından yeniden düzenlenmiştir.)

Modelin ilk bileşeni olan akustik düzenleme, otizmlı bireylerin işitsel hassasiyetleri dikkate alınarak mekânın ses düzeyinin kontrol altına alınmasını ifade etmektedir. Yüksek ses, yankı ve ani işitsel uyarılar, bireylerde yoğun stres tepkilerine yol açabilmektedir. Bu nedenle ses yutucu yüzeylerin kullanılması, gürültü kaynaklarının azaltılması ve akustik konforun sağlanması, temel tasarım stratejileri arasında yer almaktadır.

Mekânsal dizilim (spatial sequencing), bireyin mekânı adım adım algılayabileceği, açık ve anlaşılabilir bir düzenin oluşturulmasını ifade etmektedir. Belirsiz ve karmaşık mekânsal kurgular yön bulma güçlüklerine neden olurken, hiyerarşik ve okunabilir düzenlemeler bireyin mekânla kurduğu ilişkiyi güçlendirmektedir (Demir, 2019).

Modelin en kritik bileşenlerinden biri olan kaçış alanları (escape spaces), bireyin duyuşal zorlanma yaşadığı durumlarda geçici olarak geri çekilebileceği, düşük uyarı ve kontrollü mekânları ifade etmektedir. İzole duyuşal regülasyon alanları, bu bileşenin mekânsal karşılığı olarak değerlendirilmekte ve özellikle yoğun kamusal iç mekânlarda önemli bir işlev üstlenmektedir (Mostafa, 2020).

Bölgeleme (compartmentalization) ve duyuşal zonlama (sensory zoning), mekânın farklı duyuşal yoğunluk seviyelerine göre organize edilmesini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, bireyin daha yoğun uyarı içeren alanlardan daha sakin alanlara geçiş yapabilmesini sağlayarak mekânsal deneyimin kontrol edilebilirliğini artırmaktadır. Özellikle alışveriş merkezleri gibi çok işlevli yapılarda bu tür düzenlemeler, duyuşal yükün dengelenmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Geçiş alanları (transition spaces), farklı duyuşal zonlar arasında kademe- li geçişler sağlayan ara mekânları tanımlamaktadır. Ani mekânsal değişimler, otizmi bireylerde duyuşal zorlanmayı artırabildiğinden, bu alanların sade, anlaşılır ve yönlendirici bir biçimde tasarlanması önerilmektedir (Hussein, 2017).

Modelin son bileşeni olan güvenlik (safety), hem fiziksel hem de algısal güvenlik boyutlarını kapsamaktadır. Mekânın öngörülebilir, kontrol edilebilir ve güvenli olması, davranışsal regülasyonun sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda keskin köşelerin azaltılması, kaymaz yüzeylerin tercih edilmesi ve mekânsal sınırların net biçimde tanımlanması önerilmektedir.

ASPECTSS™ tasarım modeli, ağırlıklı olarak eğitim yapıları ve kontrollü iç mekânlar bağlamında geliştirilmiş olmakla birlikte, kamusal mekânlarla uyulanabilirliği üzerine çalışmalar giderek artmaktadır. Ancak alışveriş merkezleri gibi yoğun ve çok işlevli yapılarda modelin uygulanmasına yönelik çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Mangmang & Bustillo, 2025). Bu durum, modelin farklı mekânsal bağlamlara uyarlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

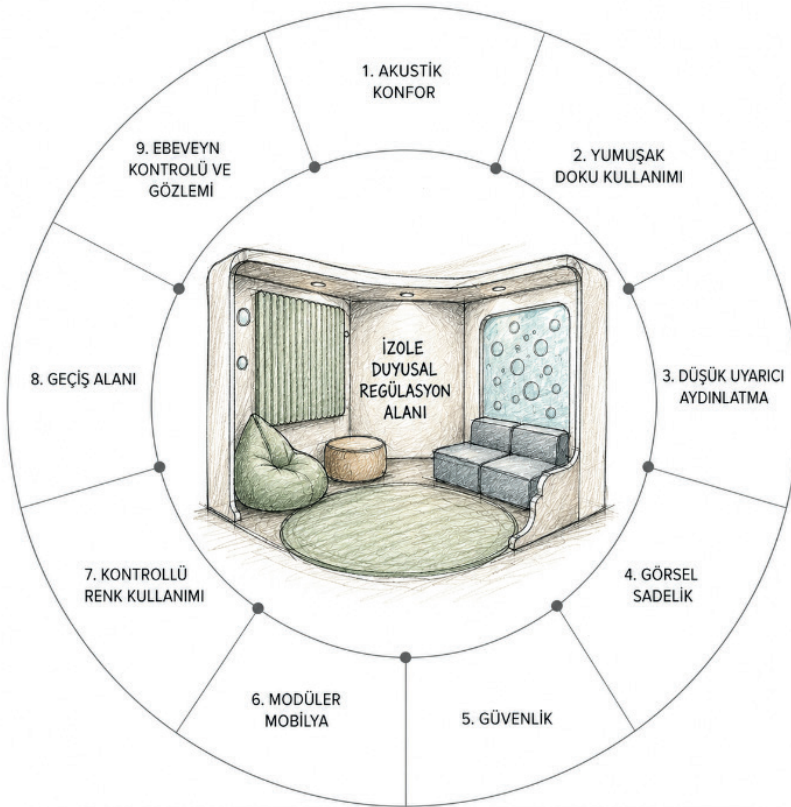
Alışveriş merkezleri özelinde değerlendirildiğinde, modelin özellikle kaçış alanları, duyuşal zonlama ve mekânsal dizilim bileşenlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bileşenler, izole regülasyon alanlarının konumlandırılması ve tasarım kriterlerinin belirlenmesi açısından yönlendirici bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçevede ASPECTSS™ modeli, yalnızca kuramsal bir yaklaşım değil, aynı zamanda iç mimarlık uygulamalarına rehberlik edebilecek pratik bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, ASPECTSS™ modeli, otizmli bireylerin mekânsal deneyimini iyileştirmeye yönelik sistematik ve bütüncül bir yaklaşım sunmakta; özellikle yoğun kamusal iç mekânlarda duyuşsal regülasyonu destekleyen tasarım stratejilerinin geliştirilmesi açısından güçlü bir kuramsal temel oluşturmaktadır.

6. İzole Regülasyon Alanları İçin Tasarım Kriterleri

Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar için tasarlanan izole duyuşsal regülasyon alanları, yalnızca uyarıların azaltıldığı fiziksel mekânlar olarak değil; bireyin davranışsal ve duyuşsal dengesini yeniden kurmasına olanak tanıyan bütüncül mekânsal sistemler olarak ele alınmalıdır. Bu alanların tasarımı, duyuşsal işleme farklılıkları, mekânsal algı süreçleri ve kullanıcı davranışları dikkate alınarak çok boyutlu bir yaklaşımla kurgulanmalıdır.

Bu doğrultuda geliştirilen tasarım kriterleri; literatür verileri, ASPECTSS™ tasarım modeli ve alışveriş merkezlerinin mekânsal özellikleri birlikte değerlendirilerek oluşturulmuştur. Kriterler, iç mimarlık disiplinine yönelik uygulanabilir tasarım kararları üretmeyi amaçlayan başlıklar altında ele alınmaktadır.

Şekil 7. İzole Duyuşsal Regülasyon Alanı Tasarım Kriterleri Şeması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şema, otizmli çocukların alışveriş merkezleri gibi yoğun kamusal iç mekânlarda duyuşal ihtiyaçlarını desteklemek amacıyla tasarlanması önerilen izole duyuşal regülasyon alanlarının temel tasarım kriterlerini göstermektedir. Tasarım yaklaşımı; akustik konfor, görsel sadelik, kontrollü aydınlatma, güvenlik, modülerlik ve duyuşal denge gibi bileşenler doğrultusunda bütüncül bir i mekân kurgusu sunmaktadır.

6.1. Mekânsal Organizasyon ve Alan Kurgusu

İzole regülasyon alanlarının mekânsal organizasyonu, bireyin kendini güvende hissedebileceği, sınırları net tanımlanmış ve kolay algılanabilir bir düzen içerisinde kurgulanmalıdır. Karmaşık ve belirsiz mekânsal yapılar yerine sade, hiyerarşık ve okunabilir bir organizasyon tercih edilmelidir. Bu yaklaşım, yön bulma süreçlerini destekleyerek bireyin mekânsal kontrol algısını güçlendirmektedir (Demir, 2019).

Alan kurgusunda bireysel kullanım ön planda tutulmalı; gerektiğinde ebeveyn eşliğine izin veren ancak kalabalık kullanım senaryolarını teşvik etmeyen bir düzen benimsenmelidir. Bu doğrultuda mekân içerisinde bireysel kullanım birimleri oluşturulmalı ve her kullanıcı için yeterli kişisel alan sağlanmalıdır. Özellikle 3–6 ve 7–12 yaş grubu çocukların hareket davranışları ve mekânsal algı farklılıkları göz önünde bulundurularak alan leklerinin yaşa uygun biçimde düzenlenmesi önem taşımaktadır.

6.2. Malzeme, Doku ve Dokunsal zellikler

Malzeme seçimi, otizmli çocukların dokunsal hassasiyetleri göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Yumuşak, doğal ve sıcak yüzeyler tercih edilmeli; sert, soğuk ve rahatsız edici dokulardan kaçınılmalıdır. Özellikle oturma elemanları ve temas yüzeylerinde konfor odaklı malzemelerin kullanılması önerilmektedir (Brand, 2010).

Dokunsal uyaranların kontrollü biçimde sunulması, duyuşal regülasyon sürecine olumlu katkı sağlayabilmektedir. Bu nedenle mekânda sınırlı sayıda ve bilinçli şekilde kurgulanmış dokunsal yüzeylere yer verilmesi, uyaran kontrollü açısından önem taşımaktadır. Özellikle 3–6 yaş grubunda dokunsal keşif davranışının daha yoğun olması nedeniyle tactile yüzeylerin güvenli, yumuşak dokulu ve kontrollü uyaran düzeyinde tasarlanması önem taşımaktadır. 7–12 yaş grubunda ise yn bulmayı destekleyen ve duyuşal farkındalığı artıran yüzey kullanımları ön plana çıkabilmektedir.

6.3. Aydınlatma Yaklaşımı

Aydınlatma, izole regülasyon alanlarının en belirleyici tasarım bileşenlerinden biridir. Parlak, titreşimli ve doğrudan ışık kaynakları otizmli -

cuklarda rahatsızlık ve stres tepkilerine yol açabilmektedir. Bu nedenle düşük yoğunluklu, dolaylı ve homojen ışık dağılımı sağlayan aydınlatma sistemleri tercih edilmelidir (Hussein, 2017).

Doğal ışık kullanımı mümkün olan durumlarda önceliklendirilmeli; ancak ışığın kontrol edilebilir olması sağlanmalıdır. Işık seviyesinin ayarlanabilir olması, bireyin duyuusal ihtiyacına göre ortamı düzenleyebilmesine olanak tanıyan önemli bir tasarım girdisidir. Çocukların yaş gruplarına bağlı olarak çevresel uyaranlara verdikleri tepkiler farklılaşabileceğinden, aydınlatma kontrolünün kullanıcı ihtiyaçlarına göre esnek biçimde düzenlenebilmesi önem taşımaktadır.

6.4. Akustik Düzenleme

İşitsel uyaranların kontrolü, izole regülasyon alanlarının temel gerekliliklerinden biridir. Yüksek ses düzeyi ve yankı, otizmlı çocuklar için önemli bir stres kaynağıdır. Bu nedenle ses yutucu yüzeylerin kullanılması, yankının azaltılması ve dış ortamdan gelen gürültünün minimum seviyeye indirilmesi gerekmektedir (Mostafa, 2014).

Akustik konforun sağlanması, bireyin mekânda daha uzun süre kalabilmesini desteklemekte ve regülasyon sürecinin etkinliğini artırmaktadır.

6.5. Renk Kullanımı ve Görsel Sadelik

Renk ve görsel düzenleme, otizmlı bireylerin mekânsal algısını doğrudan etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Yüksek kontrastlı ve yoğun renk kullanımı görsel karmaşaya neden olabileceğinden, nötr, pastel ve düşük doygunluklu renk paletleri tercih edilmelidir (Demir, 2019).

Mekânda görsel sadelik sağlanmalı, gereksiz dekoratif öğelerden kaçınılmalıdır. Bu yaklaşım, dikkat dağınıklığını azaltarak mekânsal deneyimin daha kontrollü hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Özellikle küçük yaş grubundaki çocuklarda görsel uyaranlara karşı hassasiyetin daha yoğun olabilmesi nedeniyle sade ve kontrollü görsel düzenlemeler önem taşımaktadır.

6.6. Modülerlik ve Uyarlanabilirlik

İzole regülasyon alanlarının esnek ve modüler bir yapıya sahip olması, farklı kullanıcı ihtiyaçlarına uyum sağlayabilmesi açısından önemlidir. Hareketli oturma elemanları, yeniden düzenlenebilir mekânsal bileşenler ve taşınabilir donatılar, mekânın farklı kullanım senaryolarına adapte edilebilmesini mümkün kılmaktadır. Bu esneklik, farklı yaş gruplarına sahip kullanıcıların değişen fiziksel ve duyuusal ihtiyaçlarına uyum sağlanabilmesi açısından da önem taşımaktadır.

Bu yaklaşım, özellikle alışveriş merkezleri gibi mevcut yapılar içerisinde bu alanların kolaylıkla entegre edilebilmesini desteklemektedir.

6.7. Güvenlik, Erişilebilirlik ve Kullanıcı Güveni

İzole regülasyon alanlarında güvenlik, hem fiziksel hem de algısal boyutlarıyla ele alınmalıdır. Keskin köşelerden kaçınılmalı, kaymaz yüzeyler tercih edilmeli ve mekânsal sınırlar net biçimde tanımlanmalıdır. Özellikle 3–6 yaş grubundaki çocukların hareketlilik düzeyi dikkate alınarak güvenli dolaşım alanlarının oluşturulması ve çarpma riskini azaltan yumuşak geçişlerin tercih edilmesi önerilmektedir. Ayrıca alanın ebeveynler tarafından kontrol edilebilir olması, kullanıcı güvenliği açısından önemli bir kriterdir (Mostafa, 2020).

Erişilebilirlik açısından alanın alışveriş merkezi içerisindeki konumu kolay ulaşılabilir olmalı ve yönlendirme sistemleri ile desteklenmelidir. Bu durum, bireyin ihtiyaç anında alana hızlı ve güvenli şekilde erişebilmesini sağlamaktadır.

Genel Değerlendirme

Belirlenen tasarım kriterleri, izole duyuşal regülasyon alanlarının yalnızca fiziksel bir düzenleme olarak değil; bireyin duyuşal, davranışsal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan kapsamlı bir sistem olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu kriterler, alışveriş merkezleri gibi yoğun kamusal iç mekânlarda otizmli çocukların mekânsal deneyimini iyileştirmeye yönelik uygulanabilir ve disiplinler arası bir iç mimarlık çerçevesi sunmaktadır.

7. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, otizm spektrum bozukluğu olan çocukların alışveriş merkezleri gibi yoğun kapalı kamusal iç mekânlarda karşılaştıkları duyuşal zorlukları iç mimarlık perspektifinden ele alarak, izole duyuşal regülasyon alanlarına yönelik tasarım kriterleri geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda otizm ve mekân ilişkisi, duyuşal regülasyon süreci ve alışveriş merkezlerinde ortaya çıkan çevresel koşullar literatür kapsamında değerlendirilmiş; elde edilen veriler ASPECTSS™ tasarım modeli ile ilişkilendirilerek bütüncül bir yaklaşım ortaya konulmuştur.

Elde edilen bulgular, alışveriş merkezlerinin çoklu uyaran içeren yapısı nedeniyle otizmli çocuklar açısından zorlayıcı çevresel koşullar oluşturduğunu göstermektedir. Görsel karmaşa, işitsel yoğunluk, kullanıcı hareketliliği ve karmaşık mekânsal organizasyon, bireyin duyuşal işleme süreçlerini zorlayan temel faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, yalnızca bireysel mekânsal deneyimi değil, aynı zamanda kamusal mekânlara katılımı da sınırlandıran önemli bir çevresel engel oluşturmaktadır.

Bu kapsamda izole duyuşal regülasyon alanları, otizimli çocukların duyuşal dengeyi yeniden kurabilmelerine olanak tanıyan ve mekânla kurulan ilişkinin sürekliliğini destekleyen temel mekânsal bileşenler olarak değeriendirilmektedir. Bu alanlar, bireyin tamamen ortamdan kopmasını engelleyen, kontrollü geri çekilme imkânı sunan ve davranışsal regülasyonu destekleyen ara mekânlar olarak işlev görmektedir.

Çalışma kapsamında geliştirilen tasarım kriterleri; mekânsal organizasyon, malzeme seçimi, aydınlatma, akustik düzenleme, renk kullanımı, modülerlik ve güvenlik gibi başlıklar altında ele alınmış ve iç mimarlık disiplinine yönelik uygulanabilir bir çerçeve sunulmuştur. Bu kriterler, izole regülasyon alanlarının yalnızca fiziksel bir çözüm değil, aynı zamanda kullanıcı odaklı ve duyuşal ihtiyaçlara yanıt veren bir tasarım yaklaşımı olarak değeriendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

ASPECTSS™ tasarım modeli, çalışmanın kuramsal temelini oluşturarak otizm dostu mekân tasarımına yönelik sistematik bir yaklaşım sunmuştur. Bununla birlikte, modelin alışveriş merkezleri gibi yoğun kamusal iç mekânlara uygulanmasına yönelik çalışmaların sınırlı olması, bu araştırmanın katkısı sunduğu temel alanlardan birini oluşturmaktadır. Bu yönüyle çalışma, modelin farklı mekânsal bağlamlarda değeriendirilmesine yönelik bir çerçeve geliştirmektedir.

Türkiye bağlamında değeriendirildiğinde, alışveriş merkezlerinde erişilebilirlik uygulamalarının büyük ölçüde fiziksel engellilik odaklı olduğu; duyuşal farklılıklara yönelik mekânsal çözümlerin ise yeterince gelişmediği görülmektedir. Bu durum, kapsayıcı tasarım anlayışının duyuşal boyutunun henüz yeterli düzeyde ele alınmadığını göstermektedir. Bu çalışma, söz konusu eksikliğe yönelik bir yaklaşım sunarak iç mimarlık alanına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Sonuç olarak, otizimli çocukların kamusal mekânlara katılımını destekleyen tasarım yaklaşımlarının geliştirilmesi, yalnızca bireysel yaşam kalitesini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal kapsayıcılığın güçlendirilmesine de katkı sağlamaktadır. İzole duyuşal regülasyon alanları, bu bağlamda alışveriş merkezleri gibi yoğun kamusal iç mekânlarda uygulanabilecek, sürdürülebilir ve kullanıcı odaklı bir tasarım çözümü olarak öne çıkmaktadır.

Gelecek çalışmalarda, farklı alışveriş merkezlerinde gerçekleştirilecek saha analizleri, kullanıcı deneyimine dayalı nicel veriler ve uygulama örnekleri ile bu tasarım kriterlerinin test edilmesi ve geliştirilmesi önerilmektedir. Bu tür çalışmaların, hem akademik literatüre hem de uygulama odaklı iç mimarlık pratiklerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahrentzen, S., & Steele, K. (2009). Advancing full spectrum housing: Designing for adults with autism spectrum disorders. Arizona Board of Regents, ASU Stardust Center.
- Aytaç, P., & Taş, B. (2020). Kamusal alanlarda engelli bireyler için kapsayıcı tasarım kriterleri. İç Mimarlık ve Tasarım Araştırmaları Dergisi, 6(1), 45–58.
- Brand, A. (2010). Designing for autism spectrum disorders. Routledge.
- Çetin, M. (2021). Erişilebilirlik ve evrensel tasarım ilkelerinin alışveriş merkezlerinde değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Demir, N. (2019). Otizmli bireylerin mekânsal algı ve davranışlarının iç mekân tasarımına etkisi (Doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Hussein, H. (2017a). Otizmli çocuklar için kamusal iç mekânlarda duyuşsal tasarım yaklaşımları (Doktora tezi). University of Nottingham.
- Hussein, H. (2017b). Kamusal mekânlarda duyuşsal işleme zorlukları ve kapsayıcı tasarım. Archnet-IJAR, 11(2), 300–316.
- Mangmang, J. O., & Bustillo, N. Z. E. (2025). Otizm için yapılı çevrede duyuşsal tasarım yaklaşımları. Journal of Design and Built Environment, 25(1), 1–16.
- Mostafa, M. (2014). Otizm için mimarlık: Okul tasarımında Autism ASPECTSS™ modeli. Archnet-IJAR, 8(1), 143–158.
- Mostafa, M. (2020a). Otizm için mimarlık: Yapılı çevrede Autism ASPECTSS™ modeli. Archnet-IJAR, 14(1), 1–15.
- Scott, I. (2016a). Otizm spektrumundaki çocuklar için öğrenme mekânlarının tasarımı. Good Autism Practice, 17(1), 60–71.
- Yalçın, S. (2021). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerde duyuşsal işleme bozuklukları. Gazi Kitabevi.

GÖRSEL KAYNAKLAR

- Nomado Travel. (t.y.). *Kuala Lumpur shopping malls* [Fotoğraf]. Erişim adresi: <https://www.nomadotravel.app/en/guides/kuala-lumpur-shopping-malls> Erişim tarihi: 08 Mayıs 2026
- Studio TM. (2021). *ASPECTSS™ 2.0: Autism Spectrum-Assitive Environment Considerations for Technical Specifications in Design*. Erişim adresi: <https://www.studio-tm.online/aspectss> Erişim tarihi: 08 Mayıs 2026
- Trabzon Cevahir AVM. (2025). *Kat planları* [PDF]. <https://www.trabzoncevahir.com.tr/wp-content/themes/trabzoncevahir/assets/images/Trabzon-Cevahir-AVM-Kat-Planlari.pdf> Erişim tarihi: 08 Mayıs 2026

CUMHURİYET DÖNEMİ ENDÜSTRİ YAPILARINDA YENİDEN İŞLEVLENDİRME: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARI ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

“ ”

Z.Berrin ÇABA¹

K.Orkun AKTAŞ²

¹ Kırıkkale Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü
ORCID ID: 0009-0006-3904-6964

² Doç. Dr. Öğr. Üyesi Kurt Orkun AKTAŞ , Kırıkkale Üniversitesi
Orcid ID: 0000-0002-7537-7190

1. GİRİŞ

Sanayileşme sürecinin bir ürünü olarak ortaya çıkan endüstri yapıları, yalnızca üretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği mekânlar değil, aynı zamanda ait oldukları dönemin ekonomik, teknolojik ve toplumsal dinamiklerini yansıtan önemli kültürel miras unsurlarıdır. Özellikle Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte hız kazanan sanayileşme politikaları doğrultusunda inşa edilen endüstri yapıları, modernleşme sürecinin mekânsal temsilcileri olarak dikkat çekmektedir. Ancak değişen üretim biçimleri, teknolojik gelişmeler ve kentleşme dinamikleri sonucunda bu yapıların büyük bir bölümü işlevini yitirmiş, terk edilmiş ya da atıl duruma düşmüştür. Bu durum, söz konusu yapıların korunması ve yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir.

Günümüzde, mevcut yapı stokunun korunarak yeniden kullanılması yaklaşımı, hem kültürel mirasın sürdürülebilirliği hem de kaynakların etkin kullanımı açısından önemli bir strateji olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda yeniden işlevlendirme, yapının fiziksel varlığını koruyarak yeni bir kullanım senaryosu ile yaşatılmasını mümkün kılan bir müdahale biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu koruma, günümüz ihtiyaçlarının, gelecek nesil ihtiyaçlarının karşılanmasına engel olmayacak bir biçimde sürdürülebilirlik ilkesi ile yapılmalıdır (Ahunbay, 2004; Brundland, 1987). Yeniden işlevlendirme, ekonomik olma, tarihsel ve kültürel sürekliliği sağlama, enerji yerine emek yoğun bir süreci yaşatma, çevresel tahribatı azaltma ve ekolojik bir yaklaşımın göstergesi olabilme yönüyle tercih edilmektedir (Özdemir, 2005: 100-103; Selçuk, 2006: 21; Langston ve Shen, 2007: 193; Stas, 2007: 13)

Sürdürülebilirlik kavramı ise, günümüzde mimarlık ve planlama disiplinlerinin merkezinde yer almakta olup; çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla bütüncül bir yaklaşım gerektirmektedir. Yapılı çevre bağlamında sürdürülebilirlik, yalnızca yeni yapıların çevreye duyarlı şekilde tasarlanmasını değil, mevcut yapıların korunarak yeniden değerlendirilmesini de kapsamaktadır. Bu noktada yeniden işlevlendirme, yeni yapı üretimine kıyasla daha az enerji tüketimi, daha düşük malzeme kullanımı ve daha sınırlı çevresel etki gibi avantajlar sunarak sürdürülebilirlik hedefleriyle doğrudan örtüşmektedir.

Cumhuriyet dönemi endüstri yapıları özelinde ele alındığında, bu yapıların yeniden işlevlendirilmesi süreci yalnızca fiziksel bir dönüşüm olarak değerlendirilmemelidir. Aksine bu süreç, geçmiş ile günümüz arasında bir bağ kurarak kültürel sürekliliğin sağlanmasına, kent kimliğinin korunmasına ve kullanıcı ihtiyaçlarına cevap veren yeni mekânsal kurguların oluşturulmasına olanak tanımaktadır. Bununla birlikte, her yeniden işlevlendirme uygulamasının sürdürülebilirlik açısından eşit derecede başarılı olduğu söylenemez. Yapının özgün değerlerinin korunamaması, yanlış işlev seçimleri ya da ekonomik kaygıların ön plana çıkması gibi durumlar, sürdürülebilirlik hedefleriyle çelişen sonuçlar doğurabilmektedir.

Bu bağlamda, yeniden işlevlendirme uygulamalarının sürdürülebilirlik perspektifiyle değerlendirilmesi, yalnızca teorik bir tartışma alanı değil, aynı zamanda uygulamaya yönelik önemli çıkarımlar sunan bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde yeniden işlevlendirme ve sürdürülebilirlik ilişkisini ele alan çalışmalar bulunmakla birlikte, özellikle Cumhuriyet dönemi endüstri yapılarının bu bağlamda bütüncül bir yaklaşımla incelendiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durum, konunun farklı boyutlarıyla ele alınmasını ve yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet dönemi endüstri yapılarında yeniden işlevlendirme süreçlerini sürdürülebilirlik bağlamında incelemek ve bu sürecin çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerini bütüncül bir çerçevede değerlendirmektir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında, yeniden işlevlendirme kavramı ile sürdürülebilirlik arasındaki ilişki kuramsal olarak ele alınmakta; Cumhuriyet dönemi endüstri yapılarının özellikleri ve günümüzde karşı karşıya kaldıkları sorunlar incelenmekte; ardından yeniden işlevlendirme uygulamalarının sürdürülebilirlik boyutları üzerinden değerlendirilmesine yönelik çıkarımlar ortaya konulmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, yeniden işlevlendirme uygulamalarının sürdürülebilirlik açısından taşıdığı potansiyeli ortaya koymayı ve bu alanda yapılacak gelecekteki çalışmalara kavramsal bir zemin oluşturmayı hedeflemektedir.

2. YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAVRAMI

Günümüzde hızlı kentleşme, değişen üretim biçimleri ve kullanıcı ihtiyaçlarının dönüşmesi, mevcut yapı stokunun önemli bir bölümünün işlevini yitirmesine neden olmaktadır. Yeniden işlevlendirme ile mevcut yapı stokundan istifade edilerek, doğal çevreye verilecek zarar azaltılmakta, toplumsal bir kültür ürünü olarak gelecek nesillerin de bu kaynaklardan yararlanmasını sağlanmaktadır (Dyllick ve Hockerts, 2002: 130; Aydın ve Yıldız, 2010: 1-2). Özellikle endüstri yapıları gibi belirli bir üretim sürecine bağlı olarak inşa edilen yapılar, teknolojik gelişmeler ve ekonomik değişimler doğrultusunda kısa sürede atıl kalabilmekte ya da kullanım dışı bırakılmaktadır. Bu durum, söz konusu yapıların tamamen ortadan kaldırılması yerine, korunarak yeniden değerlendirilmesini gündeme getirmektedir.

Bu bağlamda yeniden işlevlendirme, mevcut yapıların fiziksel varlığını sürdürerek yeni kullanım senaryoları ile kent yaşamına kazandırılmasını sağlayan önemli bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Ancak yeniden işlevlendirme süreci yalnızca işlev değişikliği ile sınırlı bir müdahale olarak değerlendirilmemelidir. Aksine bu süreç, yapının taşıdığı tarihsel, kültürel ve mekânsal değerlerin korunmasını, mevcut fiziksel özelliklerinin yeni kullanım ihtiyaçları ile uyumlu hale getirilmesini ve aynı zamanda çağdaş tasarım

yaklaşımlarının bu yapılarla bütünleştirilmesini gerektiren çok katmanlı bir dönüşümü ifade etmektedir. Kültürel mirasın yaşatılması ve korunması için yeniden işletme kavramı oldukça önemlidir (Ahunbay2011, s.8).

Yeniden işlevlendirme kavramı, koruma disiplininin temel ilkeleri ile doğrudan ilişkilidir. Bir yapının tamamen yıkılarak yerine yenisinin inşa edilmesi, çoğu zaman hem kültürel mirasın kaybına hem de yüksek düzeyde kaynak tüketimine neden olmaktadır. Buna karşılık mevcut yapının korunarak yeniden kullanılması, hem geçmiş ile günümüz arasında bir süreklilik kurulmasını sağlamakta hem de sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sunmaktadır. Bu yönüyle yeniden işlevlendirme, koruma ve kullanım arasındaki dengeyi gözeten bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Yapıların yeniden işlevlendirilmesi; yapının ömrünü tamamlamadığı durumlarda ekonomik olma, kültürel ve mimari niteliğin korunmasıyla kültürel ayak izinin sürekliliğinin sağlanması, çevresel ve ekolojik boyutta olumlu olarak değerlendirilen uygulamalar olmaları nedeniyle sıklıkla tercih edilen koruma yöntemlerinden kabul edilmektedir (Stas, 2007; Özdemir,Kars ve Şahin, 2005, s.102; Selçuk, 2006; Anonim, 2004; Langston ve Shen,2007, s.196; Tönük, 2001)

2.1 Tanım ve Kapsam

Yeniden işlevlendirme, işlevini yitirmiş ya da mevcut kullanım gereksinimlerini karşılayamaz duruma gelmiş yapıların, fiziksel varlıkları büyük ölçüde korunarak yeni bir kullanım amacı doğrultusunda dönüştürülmesi sürecini ifade etmektedir. Literatürde sıklıkla “adaptif yeniden kullanım” kavramı ile karşılık bulan bu yaklaşım, özellikle tarihsel ve kültürel değere sahip yapıların güncel ihtiyaçlara uyum sağlayacak şekilde yeniden değerlendirilmesini kapsamaktadır. Bu yönüyle yeniden işlevlendirme, yalnızca mekânsal bir değişimi değil, aynı zamanda geçmiş ile günümüz arasında süreklilik kuran bir dönüşüm biçimini temsil etmektedir.

Yeniden işlevlendirme kavramı çoğu zaman restorasyon, renovasyon ve rekonstrüksiyon gibi diğer müdahale türleri ile karıştırılmaktadır. Oysa bu yaklaşımlar arasında temel farklılıklar bulunmaktadır. Restorasyon, yapının özgün haline sadık kalınarak korunmasını amaçlarken; renovasyon daha çok fiziksel iyileştirme ve yenileme süreçlerini kapsamaktadır. Rekonstrüksiyon ise kaybolmuş ya da büyük ölçüde zarar görmüş yapıların yeniden inşa edilmesini ifade etmektedir. Yeniden işlevlendirme ise bu müdahalelerden farklı olarak, yapının mevcut fiziksel ve mekânsal özelliklerini koruyarak ona yeni bir işlev kazandırmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla bu yaklaşım, koruma ve kullanım arasında bir denge kurmayı gerektirmektedir.

Kapsam açısından değerlendirildiğinde yeniden işlevlendirme, yalnızca yapı ölçeğinde gerçekleştirilen fiziksel müdahalelerle sınırlı değildir. Aynı zamanda yeni işlevin belirlenmesi, kullanıcı ihtiyaçlarının analiz edilmesi, yapı-

nın bulunduğu çevre ile kurduğu ilişkinin yeniden tanımlanması ve mekânsal organizasyonun bu doğrultuda yeniden kurgulanması gibi çok boyutlu karar süreçlerini içermektedir. Bu nedenle yeniden işlevlendirme, disiplinler arası bir yaklaşım gerektiren ve mimari tasarım, koruma, ekonomi ve sosyoloji gibi farklı alanların kesişiminde yer alan bir uygulama alanı olarak değerlendirilmektedir.

Özellikle endüstri yapıları söz konusu olduğunda, yeniden işlevlendirme süreci daha karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Bu yapıların üretim odaklı olarak tasarlanmış geniş hacimleri, yüksek tavanları ve taşıyıcı sistemleri, yeni işlevlerin entegrasyonu açısından hem fırsatlar hem de sınırlılıklar sunmaktadır. Geniş açıklıklar esnek kullanım imkânı sağlarken, mevcut mekânsal düzenin yeni işlevle uyumsuz olması durumunda ciddi müdahaleler gerekebilmektedir. Bu durum, yeniden işlevlendirme sürecinde yalnızca fiziksel uygunluğun değil, aynı zamanda önerilen işlevin yapının mekânsal karakteriyle olan ilişkisinin de dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, yeniden işlevlendirme uygulamalarında karşılaşılan temel sorunlardan biri, yapının özgün kimliği ile yeni işlev arasındaki dengeyi sağlanamamasıdır. Aşırı müdahaleci tasarım yaklaşımları, yapının tarihsel ve mimari değerlerinin zarar görmesine neden olabilmekte; buna karşılık yetersiz müdahaleler ise yapının yeni işlevini sürdürmemesine yol açabilmektedir. Bu nedenle yeniden işlevlendirme süreci, yalnızca bir işlev değişikliği olarak değil, yapının geçmiş değerlerini koruyarak geleceğe uyum sağlayan dengeli bir dönüşüm süreci olarak ele alınmalıdır.

Sonuç olarak yeniden işlevlendirme, mevcut yapıların korunması, yeniden değerlendirilmesi ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılması açısından önemli bir araç olup, hem kültürel mirasın devamlılığına katkı sağlamakta hem de çağdaş kullanıcı ihtiyaçlarına cevap veren mekânsal çözümler üretmektedir.

2.2 Yeniden İşlevlendirmenin Amaçları

Yeniden işlevlendirme uygulamaları, yalnızca işlevini yitirmiş yapıların yeniden kullanıma kazandırılmasını hedefleyen teknik bir müdahale biçimi değil; aynı zamanda çok boyutlu amaçlar doğrultusunda şekillenen stratejik bir dönüşüm sürecidir. Bu sürecin temelinde ekonomik, işlevsel ve kültürel amaçlar yer almakta olup, söz konusu amaçlar çoğu zaman birbirleriyle etkileşim içerisinde değerlendirilmelidir. Yeniden işlevlendirme kararlarının başarısı, bu farklı amaçlar arasında kurulan dengenin niteliği ile doğrudan ilişkilidir.

Ekonomik açıdan yeniden işlevlendirme, mevcut yapı stokunun değerlendirilmesi yoluyla kaynak kullanımını optimize etmeyi hedeflemektedir. Yeni bir yapı üretimi, yüksek maliyetin yanı sıra önemli miktarda enerji ve

malzeme tüketimi gerektirirken, mevcut bir yapının yeniden kullanılması bu maliyetlerin önemli ölçüde azaltılmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca yeniden işlevlendirme projeleri, bulundukları çevrede ekonomik hareketliliği artırarak atıl alanların yeniden kent ekonomisine kazandırılmasını sağlayabilmektedir. Bununla birlikte, literatürde sıklıkla göz ardı edilen bir gerçek bulunmaktadır: her yeniden işlevlendirme uygulaması ekonomik açıdan avantajlı değildir. Özellikle ciddi yapısal müdahaleler gerektiren veya yeni işleve uyum sağlamakta zorlanan yapılarda maliyetler beklenenin üzerine çıkabilmekte ve bu durum yeniden işlevlendirme kararlarını tartışmalı hâle getirmektedir. Dolayısıyla ekonomik amaçlar, yalnızca maliyet azaltımı üzerinden değil, uzun vadeli kullanım ve işletme süreçleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

İşlevsel açıdan yeniden işlevlendirme, kullanılmayan ya da atıl durumda bulunan yapıların yeniden aktif hâle getirilmesini sağlamaktadır. Bu süreç, yapının mevcut mekânsal organizasyonunun yeni kullanım ihtiyaçlarına uygun şekilde yeniden kurgulanmasını gerektirmektedir. Özellikle endüstri yapılarının geniş açıklıklı ve esnek mekânsal yapıları, farklı işlevlerin entegrasyonu açısından önemli avantajlar sunmaktadır. Bu yapılar; kültürel merkezler, sergi alanları, eğitim yapıları veya ticari mekânlar gibi çeşitli işlevlerle yeniden değerlendirilebilmektedir. Ancak burada belirleyici olan unsur, seçilen yeni işlevin yapının mekânsal karakteri ile uyumlu olup olmadığıdır. Uygun olmayan işlev seçimleri, hem mekânsal verimsizliklere hem de yapının özgün niteliklerinin zarar görmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle işlevsel amaçlar, yalnızca kullanım kazandırma üzerinden değil, mekânsal uyum ve süreklilik açısından da ele alınmalıdır.

Kültürel açıdan yeniden işlevlendirme, yapıların taşıdığı tarihsel ve toplumsal değerlerin korunmasını amaçlamaktadır. Endüstri yapıları, yalnızca üretim mekânları değil, aynı zamanda belirli bir dönemin sosyo-ekonomik yapısını yansıtan önemli tanıklıklar olarak değerlendirilmektedir. Bu yapıların tamamen ortadan kaldırılması, yalnızca fiziksel bir kayıp değil, aynı zamanda toplumsal belleğin silinmesi anlamına gelmektedir. Yeniden işlevlendirme ise bu belleğin korunarak güncel yaşamla ilişkilendirilmesini mümkün kılmaktadır. Ancak bu noktada da dikkat edilmesi gereken önemli bir husus bulunmaktadır: yeni işlevin, yapının tarihsel kimliğini görünmez kılacak şekilde baskın hâle gelmesi durumunda, yeniden işlevlendirme süreci amacından sapabilmektedir. Bu nedenle kültürel amaçlar, yalnızca koruma üzerinden değil, aynı zamanda anlamın sürekliliği ve mekânsal kimliğin okunabilirliği üzerinden değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak yeniden işlevlendirme, ekonomik, işlevsel ve kültürel boyutlarıyla çok katmanlı bir süreç olup, bu süreçte alınan kararlar farklı amaçlar arasında kurulan dengeye bağlı olarak şekillenmektedir. Bu bağlamda ye-

niden işlevlendirme uygulamaları, yalnızca bir yapı dönüşümü olarak değil, aynı zamanda sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda değerlendirilen bütüncül bir yaklaşım olarak ele alınmalıdır.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Collin'e (2004) göre sürdürülebilirlik bugünün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillere de iyi bir çevre bırakmak için yapılan faaliyetlerdir. Sürdürülebilirlik kavramı, günümüzde yalnızca çevresel koruma ekseninde değerlendirilen bir yaklaşım olmaktan çıkarak ekonomik, sosyal ve mekânsal boyutları içeren bütüncül bir çerçeveye dönüşmüştür. İlk olarak doğal kaynakların korunması ve çevresel tahribatın azaltılması amacıyla gündeme gelen bu kavram, zaman içerisinde insan faaliyetlerinin tümünü kapsayan daha geniş bir sürdürülebilirlik anlayışına evrilmiştir. Bu dönüşüm, özellikle kentleşme ve yapı üretim süreçlerinde daha belirgin hale gelmiştir.

Bu yaklaşım, yapı çevre bağlamında değerlendirildiğinde daha somut bir anlam kazanmaktadır. Yapı üretim süreçlerinin yüksek enerji tüketimi, malzeme kullanımı ve çevresel etkileri göz önünde bulundurulduğunda, sürdürülebilirlik ilkeleri mimarlık ve planlama disiplinleri açısından temel bir gereklilik haline gelmektedir. Bu noktada sürdürülebilirlik, yalnızca yeni yapı üretiminde değil, mevcut yapı stokunun korunması ve yeniden değerlendirilmesi süreçlerinde de belirleyici bir rol oynamaktadır.

Bu çerçevede sürdürülebilirlik yaklaşımı, uluslararası ölçekte geliştirilen politikalar ile de desteklenmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen **Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri**, sürdürülebilirliğin farklı boyutlarını küresel ölçekte ele alan önemli bir referans çerçevesi sunmaktadır. Bu hedefler arasında yer alan **“Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar” (11. hedef)**, kentlerin kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir hale getirilmesini amaçlamaktadır. Söz konusu hedef, mevcut yapı stokunun korunması, kültürel mirasın devamlılığı ve kaynakların etkin kullanımı gibi ilkeleri içermesi bakımından yeniden işlevlendirme uygulamaları ile doğrudan ilişkilidir.

Özellikle hızlı kentleşme süreçleri, yapı üretiminde yoğun kaynak tüketimini beraberinde getirmekte ve bu durum çevresel baskıyı artırmaktadır. Yeni yapı üretimi; enerji tüketimi, malzeme kullanımı ve karbon salınımı açısından önemli bir yük oluştururken, mevcut yapıların yeniden kullanılması bu etkilerin azaltılmasında önemli bir alternatif olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle sürdürülebilirlik yaklaşımı, “yık-yap” modelinden ziyade “koru-dönüştür-kullan” anlayışını desteklemektedir.

Sürdürülebilirliğin yapı çevre ile ilişkisi yalnızca çevresel boyutla sınırlı değildir. Ekonomik sürdürülebilirlik, kaynakların uzun vadeli ve verimli kullanımı üzerine odaklanırken; sosyal sürdürülebilirlik, mekânların kullanıcı ihtiyaçlarına cevap verebilmesi ve toplumsal yaşamı desteklemesi ile iliş-

kilidir. Bu bağlamda yapıların yalnızca fiziksel varlıklar değil, aynı zamanda sosyal etkileşim alanları olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir bir yapı yaklaşımı, hem ekonomik verimliliği hem de toplumsal faydayı birlikte gözetmek zorundadır.

Bununla birlikte, sürdürülebilirlik kavramının uygulamada her zaman ideal şekilde gerçekleşmediği de görülmektedir. Özellikle tasarım ve uygulama süreçlerinde ekonomik baskılar, kısa vadeli çözümler ve estetik kaygılar, sürdürülebilirlik hedeflerinin geri planda kalmasına neden olabilmektedir. Bu durum, sürdürülebilirliğin yalnızca bir tasarım ilkesi değil, aynı zamanda karar verme süreçlerini yönlendiren bir strateji olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede yeniden işlevlendirme uygulamaları, sürdürülebilirlik kavramı ile doğrudan ilişkilidir. Mevcut yapıların korunarak yeniden kullanılması, hem kaynak tüketimini azaltmakta hem de yapıyı çevrede süreklilik sağlamaktadır. Özellikle endüstri yapıları gibi büyük ölçekli yapıların yeniden değerlendirilmesi, sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir potansiyel taşımaktadır.

Sonuç olarak sürdürülebilirlik, yapıyı çevre bağlamında yalnızca çevresel bir sorumluluk değil, aynı zamanda ekonomik verimlilik ve sosyal süreklilik ile birlikte ele alınması gereken bütüncül bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle yeniden işlevlendirme uygulamaları, sürdürülebilir kentleşme ve yapı üretim politikalarının önemli bir bileşeni olarak kabul edilmektedir.

3.1 Sürdürülebilirliğin Boyutları

Sürdürülebilirlik kavramı, yaşanabilir çevrelerin oluşturulmasını hedefleyen, çevresel, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla sistemin şekillenmesini öngören detaylar içermektedir (Kohler, 1999, s.315; Çelebi ve Gültekin, 2007, s.33). Bu boyutlar birbirinden bağımsız değil, aksine birbirini etkileyen ve tamamlayan sistematik bir yapı oluşturmaktadır. Yapılı çevre bağlamında sürdürülebilirliğin doğru anlaşılabilmesi, bu dört boyutun birlikte ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların kullanımının sınırlandırılması, ekosistem üzerindeki baskının azaltılması ve insan faaliyetlerinin çevreye olan olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi üzerine kurulu temel bir yaklaşımdır. Yapılı çevre bağlamında bu kavram, özellikle yapı üretim süreçlerinin çevresel etkileri üzerinden değerlendirilmekte ve mimarlık disiplininin en kritik sorumluluk alanlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Yeni bir yapının inşa edilmesi süreci; hammadde çıkarımı, malzeme üretimi, taşıma, inşaat ve kullanım aşamaları boyunca yoğun enerji tüketimi ve karbon salınımı oluşturmaktadır. Bunun yanında inşaat faaliyetleri sırasında ortaya çıkan yapı atıkları, doğal kaynakların geri dönüşü olmayan biçimde

tüketilmesine yol açabilmektedir. Bu durum, yapı sektörünü çevresel etki açısından en yüksek paya sahip alanlardan biri hâline getirmektedir.

Bu noktada yeniden işlevlendirme uygulamaları, çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli bir alternatif strateji olarak öne çıkmaktadır. Mevcut bir yapının yıkılarak yeniden inşa edilmesi yerine korunarak dönüştürülmesi, hem yapı yıkımından kaynaklanan atık miktarını azaltmakta hem de yeni yapı üretimi için gerekli olan enerji ve malzeme tüketimini önemli ölçüde düşürmektedir. Böylece yapıların yaşam döngüsü uzatılmakta ve mevcut kaynakların daha verimli kullanılması sağlanmaktadır.

Özellikle endüstri yapıları gibi büyük ölçekli ve yüksek taşıyıcı kapasiteye sahip yapıların yeniden değerlendirilmesi, çevresel kazanım açısından daha belirgin sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu tür yapıların yeniden işlevlendirilmesi, yalnızca yeni yapı üretimini azaltmakla kalmamakta, aynı zamanda kentsel ölçekte sürdürülebilir arazi kullanımına da katkı sağlamaktadır.

Ancak çevresel sürdürülebilirlik yalnızca yapıların korunması ile sağlanan bir durum değildir. Yapının yeni işlevi, kullanım yoğunluğu ve enerji tüketim profili de çevresel etkiler üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle yeniden işlevlendirme sürecinde yalnızca yapının korunması değil, aynı zamanda enerji verimliliği ve çevresel performansın artırılması da dikkate alınması gereken önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Ekonomik sürdürülebilirlik, mevcut kaynakların en verimli şekilde kullanılması, uzun vadeli ekonomik faydanın sağlanması ve yapı üretim süreçlerinde gereksiz maliyetlerin azaltılması üzerine kurulu bir yaklaşımdır. Yapılı çevre bağlamında bu kavram, yalnızca ilk yatırım maliyetleri üzerinden değil; aynı zamanda bakım, işletme, dönüşüm ve yaşam döngüsü maliyetleri gibi daha geniş bir perspektif üzerinden değerlendirilmelidir.

Yeni bir yapı üretimi, arsa maliyeti, proje tasarımı, malzeme temini, inşaat süreci ve altyapı ihtiyaçları gibi birçok kalemde yüksek ekonomik kaynak gerektirmektedir. Buna karşılık mevcut yapıların yeniden işlevlendirilmesi, bu sürecin önemli bir kısmını ortadan kaldırarak daha düşük maliyetli bir alternatif sunabilmektedir. Özellikle taşıyıcı sistemi sağlam olan yapıların korunarak yeniden kullanılması, hem yapım süresini kısaltmakta hem de inşaat maliyetlerini önemli ölçüde azaltmaktadır.

Bununla birlikte ekonomik sürdürülebilirlik yalnızca maliyetin düşürülmesi anlamına gelmemektedir. Yapının yeni işlevi ile birlikte ortaya çıkan ekonomik değer üretimi, bulunduğu çevrede yarattığı canlılık ve uzun vadeli kullanım potansiyeli de bu kavramın önemli bileşenleri arasında yer almaktadır. Özellikle terk edilmiş endüstri yapılarının kültürel, ticari veya kamusal işlevlerle yeniden kullanılması, bulundukları bölgelerde ekonomik hareketliliği artırarak kentsel dönüşüm süreçlerine katkı sağlayabilmektedir.

Ancak yeniden işlevlendirme her durumda ekonomik avantaj sağlayan bir süreç değildir. Yapının fiziksel durumu, güçlendirme ihtiyacı, yeni işlevin gerektirdiği mekânsal müdahaleler ve teknik altyapı gereksinimleri, maliyetlerin beklenenden daha yüksek olmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle ekonomik sürdürülebilirlik, yalnızca kısa vadeli yatırım maliyeti üzerinden değil, uzun vadeli kullanım verimliliği ve işletme süreci dikkate alınarak değerlendirilmesi gereken çok boyutlu bir kavramdır.

Sosyal sürdürülebilirlik, bireylerin ve toplumların yaşam kalitesinin artırılması, sosyal etkileşimin güçlendirilmesi ve mekânsal aidiyet duygusunun sürekliliğinin sağlanması ile ilişkili bir sürdürülebilirlik boyutudur. Yapılı çevre bağlamında bu kavram, yalnızca fiziksel mekân üretimi ile değil, aynı zamanda bu mekânların kullanıcılar üzerindeki etkisi ve toplumsal ilişkileri asıl şekillendirdiği ile doğrudan ilgilidir.

Mekânlar, yalnızca barınma, üretim veya hizmet sunma işlevi gören fiziksel yapılar değil; aynı zamanda sosyal ilişkilerin kurulduğu, kültürel etkileşimlerin gerçekleştiği ve toplumsal belleğin üretildiği alanlardır. Bu nedenle sürdürülebilir bir yapı yaklaşımı, kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verebilen, erişilebilirliği yüksek ve sosyal etkileşimi destekleyen mekânsal kurguların oluşturulmasını gerektirmektedir.

Bu bağlamda yeniden işlevlendirme uygulamaları, sosyal sürdürülebilirliğe önemli katkılar sunmaktadır. Kullanım dışı kalmış yapıların yeniden kent yaşamına kazandırılması, bu yapıların toplumla yeniden ilişki kurmasını sağlamakta ve mekânsal sürekliliği desteklemektedir. Özellikle kamusal işlevlerle yeniden değerlendirilen endüstri yapıları, farklı kullanıcı gruplarını bir araya getiren sosyal odak noktalarına dönüşerek kentsel yaşamın çeşitlenmesine katkı sağlamaktadır.

Bununla birlikte sosyal sürdürülebilirlik yalnızca mekânın yeniden kullanıma açılması ile sağlanan bir durum değildir. Yeni işlevin toplumun ihtiyaçlarıyla uyumlu olması, erişilebilirlik koşullarının sağlanması ve mekânın kapsayıcı bir yapıya sahip olması da bu sürecin önemli bileşenleridir. Aksi durumda, fiziksel olarak yeniden işlevlendirilmiş bir yapı sosyal açıdan beklenen katkıyı sunamayabilir ve yalnızca formel bir dönüşüm olarak kalabilir.

Sosyal sürdürülebilirlik, yapılı çevrede mekânın kullanıcıyla kurduğu ilişkinin niteliği üzerinden değerlendirilen, toplumsal boyutu güçlü bir sürdürülebilirlik alanıdır. Yeniden işlevlendirme süreçleri ise bu ilişkinin yeniden kurulmasına ve güçlendirilmesine olanak tanıyan önemli araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Kültürel sürdürülebilirlik, toplumların tarihsel birikimlerinin, mimari mirasının ve kolektif belleğinin korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasını ifade etmektedir. Bu kavram, yalnızca fiziksel yapıların korunmasını de-

ğil, aynı zamanda bu yapıların taşıdığı anlamların, kullanım pratiklerinin ve kültürel değerlerin sürekliliğini de kapsamaktadır. Yapılı çevre açısından değerlendirildiğinde kültürel sürdürülebilirlik, mekânların kimlik üretme ve tarihsel süreklilik sağlama kapasitesi ile doğrudan ilişkilidir.

Endüstri yapıları, üretim süreçlerinin mekânsal karşılığı olmanın ötesinde, bulundukları dönemin ekonomik yapısını, teknolojik gelişmişlik düzeyini ve toplumsal dönüşümünü yansıtan önemli kültürel belgeler niteliğindedir. Bu nedenle bu yapıların yıkılarak ortadan kaldırılması, yalnızca fiziksel bir kayıp değil, aynı zamanda kültürel hafızanın kesintiye uğraması anlamına gelmektedir. Kültürel sürdürülebilirlik yaklaşımı, bu tür yapıların korunarak yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Yeniden işlevlendirme, kültürel sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Mevcut yapıların yeni işlevlerle yeniden kullanılması, tarihsel katmanların tamamen silinmesini engellemekte ve bu yapıların güncel yaşamla yeniden ilişki kurmasına olanak tanımaktadır. Bu süreçte yapının özgün mimari özelliklerinin korunması, yeni müdahalelerin ise bu özelliklerle uyumlu olması büyük önem taşımaktadır. Aksi durumda, yapı fiziksel olarak varlığını sürdürse dahi kültürel değerini kaybedebilmektedir.

Bununla birlikte kültürel sürdürülebilirlik yalnızca koruma odaklı bir yaklaşım olarak değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda bu yapıların yeni işlevler aracılığıyla toplumsal yaşamın bir parçası hâline gelmesi de bu sürecin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Çünkü kültürel değer, yalnızca korunarak değil, kullanılarak ve yaşatılarak sürdürülebilmektedir.

Sonuç olarak kültürel sürdürülebilirlik, yapılı çevrede geçmiş ile gelecek arasında süreklilik kuran temel bir yaklaşım olup, yeniden işlevlendirme uygulamaları bu sürekliliğin sağlanmasında kritik bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda kültürel mirasın korunması, yalnızca muhafaza etme eylemi değil, aynı zamanda onu çağdaş yaşamla bütünleştirme sorumluluğunu da içermektedir.

3.2 Yapı Ölçeğinde Sürdürülebilirlik

Yapı ölçeğinde sürdürülebilirlik, sürdürülebilirlik kavramının genel ilkelerinin tekil bir yapı üzerinden somutlaştırılmasını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, sürdürülebilirliği yalnızca çevresel veya kentsel ölçekte ele almak yerine, bir yapının yaşam döngüsü boyunca gösterdiği performans üzerinden değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Bu kapsamda yapıların tasarım, inşa, kullanım, bakım ve dönüşüm süreçleri bütüncül bir sistem olarak ele alınmaktadır.

Yapı ölçeğinde sürdürülebilirlik, öncelikle mevcut yapı stokunun korunması ve yeniden kullanılması ile doğrudan ilişkilidir. Yeni yapı üretimi yerine mevcut yapıların değerlendirilmesi, hem kaynak tüketimini azaltmakta hem

de yapının gömülü enerjisinin (embodied energy) korunmasını sağlamaktadır. Özellikle uzun ömürlü ve yapısal açıdan güçlü yapılarda bu durum, çevresel etkilerin azaltılması açısından önemli bir avantaj oluşturmaktadır.

Bu yaklaşım aynı zamanda yapıların kullanım süresi boyunca gösterdiği performansa da odaklanmaktadır. Enerji verimliliği, iç mekân konforu, malzeme dayanıklılığı ve bakım gereksinimi gibi kriterler, yapı ölçeğinde sürdürülebilirliğin değerlendirilmesinde temel belirleyiciler arasında yer almaktadır. Ancak bu kriterler yalnızca teknik performans göstergeleri olarak değil, aynı zamanda yapının uzun vadeli kullanım kapasitesini belirleyen unsurlar olarak da ele alınmalıdır.

Yeniden işlevlendirme bağlamında değerlendirildiğinde yapı ölçeğinde sürdürülebilirlik, mevcut bir yapının yeni bir işlevle yeniden kullanılması sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte yapının fiziksel özellikleri, yeni işlevle olan uyumu ve müdahale düzeyi sürdürülebilirlik performansını doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla yapı ölçeğinde sürdürülebilirlik, yalnızca yapının varlığını sürdürmesi değil, aynı zamanda etkin ve verimli bir şekilde kullanılmaya devam etmesi ile ilişkilidir.

Sonuç olarak yapı ölçeğinde sürdürülebilirlik, sürdürülebilirlik kavramının soyut ilkelerini somut mimari kararlarla birleştiren kritik bir ara ölçektir. Bu ölçek, özellikle yeniden işlevlendirme gibi müdahale süreçlerinde, yapının geleceğe aktarılabilirliğini değerlendirmede temel bir referans noktası oluşturmaktadır.

4. CUMHURİYET DÖNEMİ ENDÜSTRİ YAPILARI

Cumhuriyet Dönemi, Türkiye’de modernleşme sürecinin kurumsallaştığı ve sanayileşme politikalarının mekânsal karşılık bulduğu önemli bir dönemdir. Bu dönemde inşa edilen endüstri yapıları, yalnızca üretim faaliyetlerini barındıran yapılar olmanın ötesinde, yeni kurulan devletin ekonomik bağımsızlık hedeflerini ve modernleşme ideallerini temsil eden mekânsal araçlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Cumhuriyet dönemi endüstri yapıları, hem mimari hem de tarihsel açıdan önemli bir kültürel miras grubu oluşturmaktadır. Ülke politikası olarak tarihi yapıların yeniden işlevlendirilerek kullanımının devam etmesi, gelişim sürecinin sürdürülebilirlik boyutunda doğru adımlarla hayata geçirildiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir (Langston, Wong, Hui ve Shen, 2007, s.1712)

Söz konusu yapılar, genellikle dönemin teknolojik imkânları ve endüstriyel üretim ihtiyaçları doğrultusunda tasarlanmış olup, geniş açıklıklı mekânlar, yüksek taşıyıcı sistemler ve işlev odaklı plan şemaları ile karakterize edilmektedir. Bu yapısal özellikler, endüstriyel üretimin gerektirdiği esnekliği sağlamak amacıyla geliştirilmiş olup, aynı zamanda bu yapıların günümüzde farklı işlevlere uyarlanabilme potansiyelini de artırmaktadır. Özellikle mo-

düler yapı sistemleri ve geniş iç hacimler, yeniden işlevlendirme süreçleri açısından önemli bir avantaj oluşturmaktadır.

Ancak zaman içerisinde teknolojik gelişmeler, üretim süreçlerindeki değişimler ve kentleşme baskıları nedeniyle bu yapıların önemli bir kısmı işlevini yitirmiştir. Üretim faaliyetlerinin şehir dışına taşınması, endüstri yapılarının kent merkezlerinde atıl kalmasına yol açmış ve bu durum söz konusu yapıların yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet dönemi endüstri yapıları, günümüzde hem korunması gereken kültürel miras öğeleri hem de yeniden işlevlendirme potansiyeli yüksek yapılar olarak ele alınmaktadır.

Bu yapıların en önemli özelliklerinden biri, yalnızca fiziksel değil aynı zamanda tarihsel ve toplumsal bir değer taşımalarıdır. Endüstri yapıları, üretim ilişkilerinin mekânsal karşılığı olmanın yanı sıra, bulundukları dönemin ekonomik yapısını, çalışma kültürünü ve toplumsal dönüşüm süreçlerini yansıtan önemli belgelerdir. Bu nedenle bu yapıların ortadan kaldırılması, yalnızca fiziksel bir kayıp değil, aynı zamanda kültürel ve tarihsel sürekliliğin de kesintiye uğraması anlamına gelmektedir.

Yeniden işlevlendirme bağlamında değerlendirildiğinde Cumhuriyet dönemi endüstri yapıları, sahip oldukları mekânsal esneklik ve yapısal dayanıklılık nedeniyle önemli bir potansiyel taşımaktadır. Bu yapılar, kültürel merkezler, müzeler, eğitim yapıları, ticari alanlar veya kamusal mekânlar gibi farklı işlevlerle yeniden kullanılabilir. Ancak bu süreçte yapının özgün mimari karakterinin korunması ve yeni işlevin bu karakterle uyumlu olması kritik bir öneme sahiptir. Aksi durumda yapı, fiziksel olarak varlığını sürdürse dahi kültürel değerini kaybetme riski ile karşı karşıya kalmaktadır.

Sonuç olarak Cumhuriyet dönemi endüstri yapıları, hem tarihsel hem de mimari açıdan korunması gereken önemli bir yapı grubunu oluşturmaktadır. Bu yapıların yeniden işlevlendirilmesi, yalnızca mekânsal bir dönüşüm değil, aynı zamanda kültürel sürdürülebilirlik ve kentsel hafızanın devamlılığı açısından da stratejik bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

4.1 Tarihsel Süreç

Cumhuriyet Dönemi'nde endüstri yapılarının gelişimi, yeni kurulan devletin ekonomik bağımsızlık hedefleri ve modernleşme politikaları ile doğrudan ilişkilidir. Bu dönem, Osmanlı'dan devralınan sınırlı sanayi altyapısının yeniden yapılandırıldığı ve devlet öncülüğünde sanayileşme hamlelerinin başlatıldığı bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Özellikle 1923 sonrası dönemde, ekonomik kalkınmanın temel araçlarından biri olarak endüstriyel üretim tesislerinin kurulması hedeflenmiş ve bu doğrultuda çeşitli kentlerde fabrikalar, depolar ve üretim yapıları inşa edilmiştir.

Bu yapıların inşasında devletin yönlendirici rolü belirgindir. Sümerbank, Etibank ve benzeri kamu kurumları aracılığıyla sanayi yatırımları desteklenmiş; tekstil, gıda, şeker, tütün ve maden gibi sektörlerde üretim tesisleri kurulmuştur. Bu durum, endüstri yapılarının yalnızca ekonomik üretim alanları değil, aynı zamanda yeni Cumhuriyet'in kalkınma ideolojisinin mekânsal karşılıkları olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilen endüstri yapıları, dönemin modern mimarlık anlayışını da yansıtmaktadır. Fonksiyon odaklı tasarım anlayışı, sade cephe düzenleri, rasyonel planlamalar ve strüktürel açıklıklar bu yapıların temel mimari özellikleri arasında yer almaktadır. Bu yaklaşım, süsleme odaklı geleneksel mimari anlayıştan uzaklaşarak, işlevi ön plana alan modernist bir tasarım dilinin benimsenmesini sağlamıştır.

Zaman içerisinde Türkiye'de sanayileşme politikalarının değişmesi, üretim teknolojilerinin gelişmesi ve küresel ekonomik dönüşümler, bu yapıların kullanım biçimlerini doğrudan etkilemiştir. Özellikle 1980 sonrası dönemde sanayi üretiminin kent dışına taşınması ve özel sektörün ağırlığının artması, Cumhuriyet dönemine ait birçok endüstri yapısının işlevini kaybetmesine yol açmıştır. Bu süreç, söz konusu yapıların atıl kalmasına, bazı durumlarda ise tamamen terk edilmesine neden olmuştur.

Bu tarihsel gelişim süreci, Cumhuriyet dönemi endüstri yapılarının günümüzde yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Çünkü bu yapılar yalnızca üretim mekânları değil, aynı zamanda erken Cumhuriyet döneminin ekonomik, sosyal ve politik dönüşümünü belgeleyen önemli mimari tanıklıklardır. Bu nedenle tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiklerinde, hem mimarlık tarihi hem de kültürel miras açısından önemli bir yere sahip oldukları görülmektedir.

4.2 Mimari Özellikler

Cumhuriyet Dönemi endüstri yapıları, işlevin tasarımın önüne geçtiği modernist yaklaşımın Türkiye'deki erken örneklerini oluşturmaktadır. Bu yapılar, üretim süreçlerinin gerektirdiği mekânsal organizasyonlara doğrudan cevap verecek şekilde tasarlanmış; süsleme ve temsil kaygısından ziyade işlevsellik, rasyonalite ve yapısal açıklık ön plana alınmıştır. Bu yönüyle söz konusu yapılar, döneminin mimari anlayışını yansıtan yalın ancak güçlü bir tasarım diline sahiptir.

Plan şemaları incelendiğinde, endüstri yapılarında genellikle geniş açıklıklı ve esnek kullanım imkânı sunan mekânsal kurguların tercih edildiği görülmektedir. Üretim hatlarının sürekliliğini sağlayacak doğrusal veya modüler plan organizasyonları, iş akışını kesintisiz hale getirecek şekilde düzenlenmiştir. Bu durum, yapıların yalnızca fiziksel değil aynı zamanda işlevsel bir mantık üzerine kurulduğunu göstermektedir.

Taşıyıcı sistemler açısından değerlendirildiğinde, betonarme ve çelik gibi dönemin gelişen yapı teknolojileri sıklıkla kullanılmıştır. Geniş açıklıkların geçilebilmesi ve üretim ekipmanlarının yerleşimine uygun alanların oluşturulabilmesi amacıyla strüktürel sistemler esnek ve dayanıklı çözümlerle kurulanmıştır. Bu özellik, günümüzde bu yapıların yeniden işlevlendirilmesi açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Cephe düzenlemelerinde ise genellikle sadelik ve ritmik açıklıklar dikkat çekmektedir. Yapının iç işlevi ile doğrudan ilişkili olan cephe tasarımı, çoğu zaman büyük pencere açıklıkları ile doğal ışığın iç mekâna maksimum düzeyde alınmasını hedeflemiştir. Bu yaklaşım, hem enerji verimliliği açısından hem de üretim süreçlerinin gerektirdiği aydınlatma koşulları açısından işlevsel bir çözüm sunmaktadır.

Malzeme kullanımında ise dönemin ekonomik ve teknolojik koşulları belirleyici olmuştur. Yerel malzemelerin kullanımı yaygın olmakla birlikte, sanayileşme sürecinin ilerlemesiyle birlikte betonarme ve çelik yapı elemanları daha baskın hale gelmiştir. Bu durum, yapıların dayanıklılığını artırırken aynı zamanda büyük açıklıklı mekânların oluşturulmasına da olanak tanımıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Cumhuriyet Dönemi endüstri yapıları, işlev odaklı tasarım anlayışı, yapısal açıklık, sade mimari dil ve esnek mekânsal organizasyonları ile karakterize edilmektedir. Bu özellikler, söz konusu yapıların yalnızca tarihsel bir değer taşımasını değil, aynı zamanda günümüzde yeniden işlevlendirme süreçleri açısından yüksek bir potansiyele sahip olmasını da sağlamaktadır.

4.3 Günümüzdeki Durum ve Sorunlar

Cumhuriyet Dönemi endüstri yapıları, inşa edildikleri dönemde ekonomik üretimin temel mekânsal bileşenleri olarak işlev görürken, günümüzde önemli bir kısmı işlevini yitirmiş ya da kullanım dışı kalmıştır. Bu dönüşüm, sanayi üretim modellerindeki değişim, teknolojik gelişmeler ve kentleşme baskısının artması ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle 1980 sonrası dönemde üretim tesislerinin kent merkezlerinden çeperlere taşınması, bu yapıların fiziksel olarak kent içinde kalmasına rağmen işlevsel olarak boşalmasına neden olmuştur.

Bu süreç sonucunda endüstri yapıları, çoğu kentte atıl durumda kalan, bakım görmeyen ve zamanla fiziksel olarak yıpranan yapı stokları haline gelmiştir. Uzun süre kullanılmayan yapıların karşı karşıya kaldığı en temel sorunlar arasında yapısal bozulmalar, malzeme deformasyonları ve çevresel etkiler nedeniyle oluşan fiziksel hasarlar yer almaktadır. Bu durum, yapıların yalnızca estetik ve teknik açıdan değil, aynı zamanda güvenlik açısından da riskli hale gelmesine yol açmaktadır.

Bununla birlikte, söz konusu yapıların en önemli sorunlarından biri de kent içindeki konumlarına rağmen işlevsiz kalmalarıdır. Merkezi bölgelerde yer alan bu yapılar, çoğu zaman büyük ölçekli boş alanlar olarak kent dokusu içerisinde kopukluklar yaratmakta ve çevresel bütünlüğü olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, kentsel mekânın sürekliliğini zayıflatan ve alanın etkin kullanımını sınırlandıran önemli bir problem olarak değerlendirilmektedir.

Kültürel açıdan bakıldığında ise bu yapıların terk edilmesi, yalnızca fiziksel bir kayıp değil, aynı zamanda tarihsel ve toplumsal belleğin zayıflaması anlamına gelmektedir. Endüstri yapıları, üretim kültürünün, çalışma yaşamının ve erken Cumhuriyet döneminin modernleşme sürecinin mekânsal tanıklarıdır. Bu yapıların işlevsiz kalması, bu tarihsel katmanın görünmez hale gelmesine neden olmaktadır.

Diğer taraftan, bu yapıların yeniden değerlendirilmesi sürecinde çeşitli müdahale sorunları da ortaya çıkmaktadır. Yapının özgün mimari karakterinin korunamaması, yanlış işlev seçimleri ve yetersiz koruma yaklaşımları, yeniden kullanım projelerinin başarısını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ayrıca ekonomik kısıtlar ve yatırım süreçlerindeki belirsizlikler, bu yapıların yeniden işlevlendirilmesini zorlaştıran önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak Cumhuriyet Dönemi endüstri yapıları günümüzde hem fiziksel hem işlevsel hem de kültürel açıdan çeşitli sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Ancak aynı zamanda sahip oldukları mekânsal potansiyel ve tarihsel değer nedeniyle yeniden değerlendirilmesi gereken önemli bir yapı grubu olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

5. YENİDEN İŞLEVLENDİRME VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ

Yeniden işlevlendirme ile sürdürülebilirlik arasındaki ilişki, günümüz mimarlık pratiğinde giderek daha belirleyici bir araştırma ve uygulama alanı haline gelmiştir. Bu ilişki, yalnızca mevcut yapıların korunması üzerinden değil; aynı zamanda yapıların yaşam döngüsünün uzatılması, kaynak tüketiminin azaltılması ve kentsel sürekliliğin sağlanması üzerinden değerlendirilmelidir. Bu nedenle yeniden işlevlendirme, sürdürülebilirlik hedeflerinin somutlaştığı en önemli mimari müdahale biçimlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Sürdürülebilirlik yaklaşımı, yeni yapı üretiminden ziyade mevcut yapı stokunun etkin kullanımını öncelikli hale getirmektedir. Bu bağlamda yeniden işlevlendirme, “yık-yap” modeline alternatif olarak geliştirilmiş bir strateji olup, yapıların fiziksel varlıklarını koruyarak yeni işlevlerle yeniden kent yaşamına kazandırılmasını sağlamaktadır. Bu süreç, hem çevresel hem de ekonomik açıdan önemli kazanımlar üretmektedir. Özellikle yapı yıkımının önlenmesi, atık miktarının azaltılması ve yeni malzeme ihtiyacının düşürülmesi çevresel sürdürülebilirliğe doğrudan katkı sunmaktadır.

Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde yeniden işlevlendirme, çoğu durumda yeni yapı üretimine kıyasla daha düşük maliyetli bir alternatif oluşturmaktadır. Mevcut taşıyıcı sistemin korunması, temel yapı kabuğunun yeniden kullanılması ve altyapının kısmen değerlendirilmesi, yatırım maliyetlerini azaltan önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, her yeniden işlevlendirme projesinin ekonomik açıdan avantajlı olduğu söylenemez; yapının mevcut durumu, güçlendirme ihtiyacı ve yeni işlevin gerektirdiği mekânsal dönüşümler maliyetleri artırabilmektedir.

Sosyal sürdürülebilirlik açısından yeniden işlevlendirme, atıl durumdaki yapıların yeniden toplumsal yaşama kazandırılmasını sağlamaktadır. Bu süreç, mekânın kullanıcı ile yeniden ilişki kurmasına olanak tanırken, aynı zamanda kentsel yaşamın çeşitlenmesine katkı sunmaktadır. Özellikle kamusal işlevlerle yeniden değerlendirilen yapılar, farklı sosyal grupların bir araya geldiği etkileşim alanlarına dönüşerek sosyal bütünleşmeyi desteklemektedir.

Kültürel sürdürülebilirlik bağlamında ise yeniden işlevlendirme, tarihi yapıların ve endüstri mirasının korunarak geleceğe aktarılmasını mümkün kılmaktadır. Bu yaklaşım, yapıların yalnızca fiziksel varlıklarının değil, aynı zamanda taşıdıkları tarihsel ve kültürel anlamların da sürekliliğini sağlamaktadır. Böylece yeniden işlevlendirme, kültürel belleğin korunması ve kentsel kimliğin devamlılığı açısından önemli bir araç haline gelmektedir.

Tüm bu boyutlar birlikte değerlendirildiğinde, yeniden işlevlendirme uygulamalarının sürdürülebilirlik hedefleri ile doğrudan örtüştüğü görülmektedir. Ancak bu ilişkinin otomatik ve her durumda başarılı bir sonuç ürettiği varsayılmamalıdır. Uygulama süreçlerinde yapılan yanlış işlev seçimleri, yapının özgün karakterinin zarar görmesi veya yalnızca ekonomik kaygılarla hareket edilmesi, sürdürülebilirlik hedeflerini zayıflatılabilmektedir. Bu nedenle yeniden işlevlendirme, yalnızca bir tasarım kararı değil, aynı zamanda çok boyutlu bir değerlendirme süreci olarak ele alınmalıdır.

5.1 Çevresel Boyut

Yeniden işlevlendirme uygulamalarının sürdürülebilirlik açısından en somut karşılıklarından biri çevresel boyutta ortaya çıkmaktadır. Yapı üretim süreçleri, yüksek düzeyde enerji tüketimi, doğal kaynak kullanımı ve karbon salınımı ile çevre üzerinde önemli bir baskı oluşturmaktadır. Bu durum, özellikle yeni yapı inşası ve yıkım süreçlerinin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Yeniden işlevlendirme ise bu döngüyü kıran ve çevresel etkileri azaltan alternatif bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır.

Mevcut yapıların korunarak yeniden kullanılması, yıkım sürecinden kaynaklanan inşaat atıklarının oluşmasını büyük ölçüde engellemektedir. Yıkım faaliyetleri sırasında ortaya çıkan beton, çelik, tuğla ve diğer yapı malzemeleri hem çevresel yük oluşturmakta hem de bertaraf süreçlerinde ek enerji

gerektirmektedir. Bu bağlamda yeniden işlevlendirme, atık üretimini azaltarak döngüsel ekonomi yaklaşımı ile de örtüşen bir yapı üretim modelini desteklemektedir.

Bunun yanı sıra, yeni bir yapı üretmek yerine mevcut bir yapının kullanılması, “gömülü enerji” (embodied energy) olarak tanımlanan ve yapının üretim sürecinde harcanmış olan enerjinin korunmasını sağlamaktadır. Bu durum, yapı yaşam döngüsü boyunca toplam enerji tüketiminin azaltılmasına katkı sunmakta ve çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Özellikle büyük ölçekli endüstri yapılarında bu kazanım daha belirgin hale gelmektedir.

Yeniden işlevlendirme aynı zamanda yeni malzeme kullanım ihtiyacını da azaltmaktadır. Mevcut taşıyıcı sistemlerin ve yapı kabuğunun korunması, yeni üretilecek malzeme miktarını düşürmekte ve doğal kaynak tüketimini sınırlandırmaktadır. Bu durum, özellikle yapı sektörünün çevresel etkilerinin azaltılması açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Ancak çevresel sürdürülebilirlik yalnızca yapının korunması ile sınırlı bir konu değildir. Yapıya kazandırılan yeni işlevin enerji tüketim profili, iç mekân konfor koşulları ve işletme sürecindeki çevresel etkileri de bu değerlendirmeye dahil edilmelidir. Örneğin yüksek enerji tüketen bir işlevin düşük enerji performansına sahip bir yapıya entegre edilmesi, çevresel kazanımları azaltabilmektedir. Bu nedenle yeniden işlevlendirme sürecinde yalnızca mevcut yapının korunması değil, aynı zamanda yeni kullanım senaryosunun çevresel performansı da dikkate alınmalıdır.

Sonuç olarak yeniden işlevlendirme, yapıların yaşam döngüsünü uzatarak, yıkım ve yeni inşaa süreçlerinden kaynaklanan çevresel etkileri azaltan önemli bir sürdürülebilirlik stratejisidir. Bu yaklaşım, hem kaynak kullanımını optimize etmekte hem de yapı sektörünün çevresel yükünü azaltarak daha dengeli bir yapı çevre oluşumuna katkı sağlamaktadır.

5.2 Ekonomik Boyut

Yeniden işlevlendirme uygulamalarının sürdürülebilirlik açısından önemli bir diğer bileşeni ekonomik boyuttur. Yapı üretim süreçleri, yüksek yatırım maliyetleri ve uzun geri dönüş süreleri nedeniyle ciddi ekonomik planlama gerektirmektedir. Bu bağlamda mevcut yapıların yeniden kullanılması, yeni yapı üretimine kıyasla daha düşük maliyetli ve daha hızlı uygulanabilir bir alternatif olarak değerlendirilmektedir.

Ekonomik sürdürülebilirlik açısından yeniden işlevlendirme, öncelikle mevcut yapı kabuğunun ve taşıyıcı sistemin korunması sayesinde önemli bir maliyet avantajı sağlamaktadır. Yeni bir yapı inşa edilmesi durumunda arsa hazırlığı, temel sistemleri, taşıyıcı yapı elemanları ve tüm üst yapı bi-

leşenlerinin yeniden üretilmesi gerekirken; yeniden işlevlendirme sürecinde bu unsurların önemli bir kısmı mevcut haliyle değerlendirilebilmektedir. Bu durum, yatırım maliyetlerini düşürmekte ve proje süresini kısaltmaktadır.

Bununla birlikte ekonomik katkı yalnızca ilk yatırım maliyetleri üzerinden değerlendirilmemelidir. Yapının yeni bir işlev kazanması, bulunduğu bölgede ekonomik hareketliliğin artmasına da katkı sağlamaktadır. Özellikle atıl durumda bulunan endüstri yapılarının kültürel, ticari veya kamusal işlevlerle yeniden kullanılması, çevresindeki gayrimenkul değerlerinin artmasına ve yerel ekonominin canlanmasına neden olabilmektedir. Bu durum, yeniden işlevlendirme projelerinin yalnızca yapı ölçeğinde değil, kentsel ölçekte de ekonomik etkiler ürettiğini göstermektedir.

Ancak yeniden işlevlendirme her durumda ekonomik açıdan avantajlı bir süreç değildir. Yapının mevcut fiziksel durumu, taşıyıcı sisteminin güçlendirme ihtiyacı, altyapı yetersizlikleri ve yeni işlevin gerektirdiği mekânsal dönüşümler, maliyetleri önemli ölçüde artırabilmektedir. Özellikle koruma değeri yüksek ancak yapısal olarak sorunlu yapılarda, yeniden işlevlendirme maliyeti zaman zaman yeni yapı üretim maliyetini aşabilmektedir. Bu durum, ekonomik sürdürülebilirlik açısından her projenin ayrı bir değerlendirme süreci gerektirdiğini göstermektedir.

Ekonomik sürdürülebilirlik aynı zamanda yapının uzun vadeli kullanım verimliliği ile de ilişkilidir. Bir yapının yalnızca inşa edilmesi değil, işletme ve bakım süreçleri de toplam ekonomik performansı belirleyen önemli unsurlar arasındadır. Yeniden işlevlendirilmiş yapılar, doğru planlandığında uzun süreli kullanım imkânı sunarak ekonomik verimliliği artırabilmektedir.

Sonuç olarak yeniden işlevlendirme, hem yatırım maliyetlerini azaltması hem de kentsel ölçekte ekonomik canlılık üretmesi açısından sürdürülebilirlik yaklaşımına önemli katkılar sunmaktadır. Ancak bu katkının gerçekleşebilmesi, her projenin kendi fiziksel, işlevsel ve ekonomik koşulları içerisinde dikkatli bir şekilde değerlendirilmesine bağlıdır.

5.3 Sosyal ve Kültürel Boyut

Yeniden işlevlendirme uygulamaları, sürdürülebilirlik yaklaşımı içerisinde yalnızca çevresel ve ekonomik kazanımlar üzerinden değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel etkileri üzerinden de değerlendirilmesi gereken çok boyutlu bir süreçtir. Bu boyut, yapının fiziksel varlığının ötesinde, toplumla kurduğu ilişkiyi ve mekânın taşıdığı anlamı merkeze almaktadır. Toplumlara sürekliliğinin sağlanmasını amaç edinen sosyo-kültürel sürdürülebilirlik kavramı yerel ve küresel ölçekte farklı pek çok disiplin tarafından kabul görürken tarihi eser niteliğinde yapıların sosyal ve kültürel boyutlarıyla tanımlamakta ve kültürel mirasın devamlılığının sağlanmasını önemsemektedir (Gültekin ve Dikmen, 2006, s.162).

Sosyal açıdan yeniden işlevlendirme, atıl durumda bulunan yapıların yeniden kent yaşamına kazandırılması yoluyla toplumsal etkileşimi güçlendirmektedir. Kullanılmayan ya da erişilemeyen yapıların aktif kullanım alanlarına dönüşmesi, farklı kullanıcı gruplarının bir araya gelmesine olanak tanımakta ve kamusal yaşamın çeşitlenmesine katkı sağlamaktadır. Özellikle kültür merkezi, müze, eğitim alanı veya sosyal etkinlik mekânı gibi işlevlerle yeniden değerlendirilen yapılar, kentsel yaşamın sosyal altyapısını güçlendiren önemli odak noktalarına dönüşmektedir.

Bununla birlikte sosyal sürdürülebilirlik yalnızca mekânın yeniden kullanıma açılması ile sınırlı değildir. Mekânın erişilebilirliği, kapsayıcılığı ve kullanıcı ihtiyaçlarına cevap verebilirliği de bu sürecin önemli bileşenleridir. Aksi durumda, fiziksel olarak yeniden işlevlendirilmiş bir yapı, sosyal açıdan beklenen etkiyi yaratamayabilir ve kent yaşamı ile yeterli düzeyde bütünleşemeyebilir. Bu nedenle yeniden işlevlendirme süreci, kullanıcı odaklı bir yaklaşım ile ele alınmalıdır.

Kültürel açıdan bakıldığında ise yeniden işlevlendirme, tarihsel ve mimari değer taşıyan yapıların korunarak geleceğe aktarılmasını sağlamaktadır. Özellikle endüstri yapıları, üretim kültürünün, çalışma yaşamının ve belirli bir dönemin ekonomik yapısının mekânsal temsilcileri olarak önemli bir kültürel miras niteliği taşımaktadır. Bu yapıların korunarak yeniden kullanılması, yalnızca fiziksel varlıklarının devamını değil, aynı zamanda taşıdıkları anlamların da sürdürülebilirliğini mümkün kılmaktadır.

Sosyal ve kültürel sürekliliğin sağlanabilmesi için sosyokültürel ayak izinin sonraki kuşaklara aktarılması ve taşınabilmesi gerekmektedir (Tekeli, 1988, s.34). Kültürel sürdürülebilirlik açısından yeniden işlevlendirme, geçmiş ile günümüz arasında bir köprü kurmakta ve tarihsel katmanların görünür kalmasını sağlamaktadır. Ancak bu süreçte yeni işlevin yapının özgün kimliğini gölgeleyecek şekilde baskın hale gelmesi, kültürel değer kaybına neden olabilmektedir. Bu nedenle müdahale düzeyi ile koruma dengesi arasında hassas bir ilişki kurulması gerekmektedir.

Sonuç olarak sosyal ve kültürel boyut, yeniden işlevlendirme süreçlerinin yalnızca fiziksel ve ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal ve kimliksel etkilerini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yeniden işlevlendirme, sürdürülebilirliğin insan odaklı yönünü temsil eden ve yapı çevrenin toplumsal sürekliliğine katkı sağlayan önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında Cumhuriyet Dönemi endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi, sürdürülebilirlik bağlamında çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, yeniden işlevlendirme uygulamalarının sürdürülebilirlik ilkeleri ile güçlü bir ilişki

içerisinde olduğunu ortaya koymakla birlikte, bu ilişkinin her durumda otomatik olarak olumlu sonuç üretmediğini göstermektedir.

Tartışma açısından değerlendirildiğinde, yeniden işlevlendirmenin çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisi en belirgin ve ölçülebilir boyut olarak öne çıkmaktadır. Mevcut yapıların korunması, yıkım kaynaklı atıkların azaltılması ve gömülü enerjinin korunması gibi katkılar, literatürde de sıklıkla vurgulanan güçlü yönlerdir. Ancak bu noktada çoğu çalışmada göz ardı edilen kritik bir durum bulunmaktadır: yeniden işlevlendirme her zaman çevresel açıdan en sürdürülebilir seçenek değildir. Özellikle yüksek enerji tüketimi gerektiren yeni işlevlerin düşük performanslı yapılara entegre edilmesi, beklenen çevresel kazanımları önemli ölçüde azaltabilmektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik değerlendirmelerinin yalnızca “koruma” üzerinden değil, “performans” üzerinden yapılması gerektiğini göstermektedir.

Ekonomik boyutta ise yeniden işlevlendirme çoğu zaman maliyet avantajı ile ilişkilendirilmekte, ancak bu yaklaşım genellikle yüzeysel kalmaktadır. Yapının mevcut durumu, güçlendirme ihtiyacı ve yeni işlevin gerektirdiği müdahaleler dikkate alındığında, bazı durumlarda yeniden işlevlendirme maliyetlerinin yeni yapı üretimini aşabildiği görülmektedir. Bu nedenle ekonomik sürdürülebilirlik, yalnızca ilk yatırım maliyetleri üzerinden değil, yaşam döngüsü maliyetleri üzerinden değerlendirilmelidir. Aksi takdirde kısa vadeli ekonomik kararlar, uzun vadeli sürdürülebilirlik hedefleri ile çelişebilmektedir.

Sosyal ve kültürel boyut açısından yeniden işlevlendirme, kentsel mekânın yeniden canlandırılması ve kültürel mirasın korunması açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Özellikle Cumhuriyet Dönemi endüstri yapılarının yeniden değerlendirilmesi, yalnızca fiziksel bir dönüşüm değil, aynı zamanda toplumsal belleğin yeniden üretimi anlamına gelmektedir. Ancak bu süreçte sıkça karşılaşılan bir sorun, yeni işlevin yapının özgün kimliğini gölgede bırakmasıdır. Bu durum, yeniden işlevlendirme projelerinin “koruma” değil, “dönüştürme baskınlığı” ile sonuçlanmasına neden olabilmektedir.

Bu bulgular, Birleşmiş Milletler tarafından tanımlanan **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri**, özellikle de **11. hedef (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar)** ile birlikte değerlendirildiğinde daha anlamlı hale gelmektedir. Söz konusu hedef, yalnızca yeni yapı üretiminde değil, mevcut yapı stokunun korunması ve etkin kullanımı üzerinden de sürdürülebilir kentleşmeyi teşvik etmektedir. Bu bağlamda yeniden işlevlendirme, SDG 11’in “kültürel mirasın korunması”, “kaynakların verimli kullanımı” ve “kentsel süreklilik” ilkeleri ile doğrudan örtüşmektedir. Ancak mevcut uygulamalar incelendiğinde, bu hedeflerle tam uyumlu bir yaklaşımın her zaman sağlanamadığı görülmektedir.

Öneriler

- Yeniden işlevlendirme projelerinde karar süreçleri, yalnızca koruma veya maliyet odaklı değil, **çok kriterli sürdürülebilirlik değerlendirmeleri** üzerinden yürütülmelidir.
- Yapıların yeniden kullanımında, yeni işlev seçimleri **enerji performansı ve kullanım yoğunluğu** açısından analiz edilmelidir.
- Cumhuriyet Dönemi endüstri yapılarının korunması için **ulusal ölçekte sistematik envanter ve önceliklendirme çalışmaları** yapılmalıdır.
- Yeniden işlevlendirme projelerinde, yapının özgün kimliğini koruyacak **tasarım rehberleri ve müdahale kriterleri** geliştirilmelidir.
- Kamu politikaları, yeniden işlevlendirme uygulamalarını **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile uyumlu hale getirecek** şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- Sürdürülebilirlik değerlendirmeleri yalnızca tasarım aşamasında değil, **kullanım sürecinde de izlenebilir performans kriterleri** üzerinden devam ettirilmelidir.

Bu çalışma, yeniden işlevlendirmenin sürdürülebilirlik ile güçlü bir ilişki içerisinde olduğunu, ancak bu ilişkinin koşullu ve proje özelinde değişken olduğunu ortaya koymaktadır. Yeniden işlevlendirme, doğru planlandığında sürdürülebilirlik hedeflerine önemli katkılar sunan bir strateji iken, yanlış kararlar ile sürdürülebilirlikten uzaklaşabilen bir müdahale biçimine de dönüşebilmektedir

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2004), Tarihi Çevre Koruma Ve Restorasyon, 3. Baskı, Yapı Yayın-28, İstanbul.
- Ahunbay, Z. (2011). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon (6. Baskı). İstanbul: YEM Yayın.
- Aydın, D. & Yaldız, E. (2010). Yeniden Kullanıma Adaptasyonda Bina Performansının Kullanıcılar Üzerinden Değerlendirilmesi. Metu Jfa, 27(1), 1-22.
- Brundtland Raporu (1987). Dünya Çevre Ve Kalkınma Komisyonu (World Commission For Environment And Devolepment).
- Çelebi, G. ve Gültekin, A. B. (2007). Sürdürülebilir mimarlığın kapsamı, kavramsal bir çerçeveden bakış. Mimarlar Dergisi, 2, 30-36.
- Dyllick, T. & Hockerts, K. (2002). Beyond the Business Case for Corporate Govern- ment, Department of Environment and Heritage, Printed By Prion, Australia.
- Hong Kong: A Case Study Of Lui Seng Chun”, International Journal Of Strategic Property Management, 11, 193- 207
- Kohler, N. (1999). The relevance of the green building challenge: an observer’s perspective. Building Research & Information, 27 (4-5), 309-320.
- Langston C., Wong, F.K.W., Hui, E.C.M. ve Shen, L.Y. (2007). Strategic assessment of building adaptive reuse opportunities in Hong Kong. Building and Environ- ment, 43, 1709-1718. doi: <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2>
- Langston, C., & Shen, L. Y. (2007). *Application of the Adaptive Reuse Potential Model in Hong Kong: A Case Study of Lui Seng Chun*. International Journal of Strategic Property Management, 11(4), 193–207.
- Özdemir, İ. M.; Kars, F. B. ; Şahin, S. (2005) ”İşlevsel Ve Fiziksel Eskimeye Alternatif Bir Tasarım: Ktü Hangar Binasının Kafeteryaya Dönüşmesi”, Tasarım Yayın Grubu, İstanbul, Sayı:153, 100-103.
- Selçuk, M. (2006). “Binaların Yeniden İşlevlendirilmesinde Mekansal Kurgunun Değerlendirilmesi”, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Li- sans Tezi Konya
- Stas, N. (2007). “The Economics Of Adaptive Reuse Of Old Buildings A Financial Feasibility Study & Analysis”, University Of Waterloo, Master In Arts In Plan- ning, Waterloo, Ontario, Canada. Sustainability, Business Strategy And Envi- ronment. 11.2. 130.141.
- Tekeli, İ. (1988). Kentsel korumada değişik yaklaşımlar üzerine düşünceler. Şehir, 11, 34-38.